

2000
Latv. K.

Dr. ALB. FREIJS
LATVIJAS UNIVERSITĀTES DOCENTS

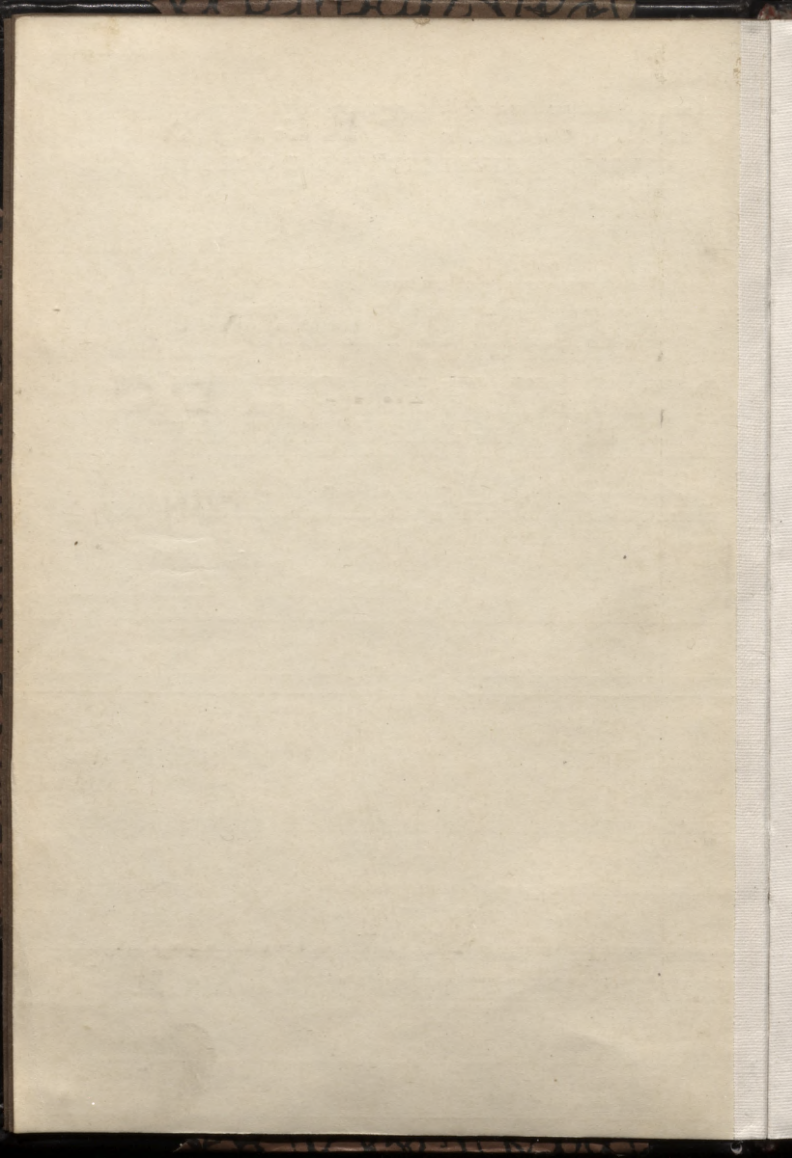
ANNAS BRIGADERES

RELIGISKĀS UN ĒTISKĀS ATZIŅAS

1
9
3
8

RĪGĀ

VALTERA UN RAPAS AKC. SAB. APGĀDS

B
810.09p

Latv. Med.

Dr. Alb. Freijs

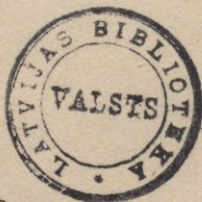
Latvijas Universitātes docents

Annas Brigaderes religiskās un ētiskās atziņas

Rīgā, 1938

Valtera un Rapas akc. sab. apgāds

L. V. E.
a. 353585

Valtera un Rapas
akc. sab. grāmatpiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133

Levads

Šī reliģijas psiholoģiskā, reliģijas filozofiskā un ētiskā studija grib pirmkārt pavērt skatu Annas Brigaderes reliģiozās izjūtās un atziņās, paturot arī acīs vispārējo latvisko svētuma izjūtu un atziņu problemātiku, un otrkārt tā grib aprakstīt un novērtēt viņas darbos izteiktās ētiskās izjūtas un atziņas. Anna Brigadere ir dziļa reliģiska un liela ētiska personība, kas izpaužas arī viņas literāriskos darbos. Tie pauž viņas reliģiskos un ētiskos uzskatus, kas ir nozīmīgi un svarīgi vēl tagadnē un savu vērtību nezaudēs arī nākotnē. Patiesais, skaistais un labais nekad vērtību nezaudē. Cildenas un vērtīgas domas vienmēr saista.

Mēs sekojam pašas Annas Brigaderes norādījumam: „Pēties manus darbus, bet ne manu dzīvi“ (Zenta Mauriņa, Baltais ceļš, 39.). Šis norādījums pamudina mūs daudzos viņas literāriskos tēlos saskatīt pašu rakstnieci, daudzos viņas varoņu sacītos vārdos sadzirdēt viņas pašas balsi un daudzus viņas cilvēku aizstāvētos uzskatus pieņemt par viņas pašas uzskatiem. Annas Brigaderes literāriskie darbi vairāk kā kāda cita rakstnieka darbi atklāj mums pašu rakstnieci. Tādēļ šīnī studijā vairāk pētām viņas darbus un mazāk viņas dzīvi. Še nerādām rakstnieceš uzskatu ģenētisko attīstību, bet zem tā sistēmātiskā aspekta, kas pieņem dažādos laikos izteiktas atziņas par piederīgām vienai organiskai veselai personībai, dodam viņas atziņu bagātības viengabalainu attēlojumu. Tikai tur, kur ir nepieciešami jārūnā par viņas uzskatu attīstību, mēs no tā neatteicamies.

Šī studija grib būt necīgs pateicības zieds rakstnieceš piemiņai par tiem bagātiem labās un svētās

sēklas apcirkņiem, kādi ir viņas kopotie raksti un tiem vēl nepievienotas grāmatas. Gribam godu dot labajam un cēlajam. Šaurākā nozīmē tā uzlūkojama par pētījumu, ko var izlietot par materiālu tam lielākam pētījumam, kas pilnībā aptvers latvisko svētuma izjūtu un atziņu problemātiku un mēģinās tanī dot pārbaudītus un dibinātus spriedumus, un arī tam pētījumam, kas rādīs mums pilnībā latviešu ētiskās domāšanas vēsturi.

Pirmā daļā aplūkojam Annas Brigaderes reliģiskās atziņas, bet otrā daļā — viņas ētiskās atziņas, neaizmirsdami to, ka rakstniecei pašai nav nekādas pretenzijas sludināt savu reliģiju un savu dzīves mācību. Mēs pētām viņas reliģiozitāti un ētosu, kā tas izteicas viņas rakstos, viņas literāriskos tēlos. Tos pētot, mēs sastopamies ar parādībām un atrodam jēdzienus, kuŗu aprakstīšanai nepieciešama vairāku citātu un norādījumu atkārtošana. Atkārtošanas šīnī studijā pa lielākaī daļai apstiprina tikai to, cik daudz domu un izjūtu slēpj viens vai otrs rakstnieces teikums, dzejas pants vai literārisks tēls.

Reliģiskās atziņas

1. Sirds svētā kvēle.

Annas Brigaderes garīgā dzīvē no pašas bērnības līdz beigām kā neatņemama sastāvdaļa ietelp reliģiskā pasaule. Annele piedzīvo daudzus brīžus, kuros tā pieskaņas svētumam, tā meklē atzīt to, kas ir neizzināms, un kas tomēr atrodas aiz visa esošā. Rakstniece pati saka, zīmējoties uz Anneles interesi, kas skar aizpasaules lietas un pasaules neizskaidrojamos brīnumus: „Daudz viņa par to domāja, jo viņas sirds bij atsaucīga, ārējās un iekšējās dzīves „zīmēm un brīnumiem“, kā ūdens līmenis ir atsaucīgs vēja pūsmām, mākoņēnām un debess mainīgai sejai“ (Akmeņu spr., 317.). Tā visu mūžu viņa domā un nojauž, meklē un apliecina un beidz savu mūžu, domas veltot dzīvai reliģijai. Savā pēdējā rakstā, kas pēc nāves atrasts Sprīdišos istabā uz galda, tā vēl runā par reliģiju, ko nedrīkst samainīt ar dogmām (Mauriņa, Baltais ceļš 156.).

Anna Brigadere nevien domā par reliģiskiem jautājumiem, bet pati dzīvo reliģiozā pārlicībā, un top savos rakstos par reliģiozu atziņu apliecinātāju. Un nevien par apliecinātāju, bet arī par pravietisku saucēju, kuŗas vārdos sadzirdama Dieva balss, un kas pilnvaru teikt to, kas sakāms, saņēmusi no tā, kas stāv aiz visa. Uzmanīgi lasot viņas rakstus, iegūstam pārlicību, ka Dievs piepilda viņas lūgšanu, ko tā lūgusi jaunībā: „Dievs, Dievs, dod arī man to izteikt, ko es jūtu. Ļauj arī man būt vienai no taviem iz-

redzētiem. Un ja tas nevar būt un tu man to negribi dot, tad liec man tomēr just līdz manas dzīves pēdējam acumirklim tikpat karsti kā es tagad jūtu. Un lai tās arī būtu mokas un sāpes, bet tu neizdzēs manā sirdī to kvēli, ar ko es visu izjūtu, visu kā taustīt iztaustu un saprotu" (Akm. spr., 304.). Anna Brigadere ir saņēmusi Dieva žēlastību būt par viņa gribas tulku, būt „vienai no taviem izredzētiem". Izredzētība taču arī nozīmē to, ka Dievam būt tuvu, redzēt viņu dvēseles acīm un saprast viņa vareno gribu. Kam tas ir dots, tas ir izredzēts. Vai Annai Brigaderei tas bija dots? Vai viņai bija dota spēja redzēt Dievu?

Ir viens brīdis, kurā rakstniece dziļi izjūt, ka viņas sirds paliek par Dieva atklāsmes saņēmēju. Tas notiek iesvētīšanas dienā ar mācītāja vārdiem, caur kuriem viņa saņem dievišķīgo svētību.

„Mācītājs dod katrai svētīšanas vārdus. Annele klausās un gaida. Kādi būs viņai?"

„Svētīgi tie sirdsšķīstie, jo tie Dievu redzēs."

Šie vārdi nolist kā rasa pār Anneles galvu. Kā uguns iekrīt tai sirdī. Kas tie ir par vārdiem? Dzirdēti un nekad vēl nedzirdēti, pazīstami un pirmoreiz sacīti, jo tie sacīti viņai, no mūžības sacīti viņai, viņai vienai. Tie ir šodien viņas lielā balva un brīnišķīgais ieguvums. Vai tie nav pravietiski un vai nav tai doti par mūža ceļa zvaigzni? Sirdsšķīstie redzēs Dievu. No visiem kalna sprediķa vārdiem tie ir visskaistākie. Redzēs Dievu! Kas var līdzināties šim solījumam. Tas rāda ceļu uz mūžības saules apstarotu kalngalu. Bet kā atrast šo ceļu? Ko tur prasa? Sirdsšķīstību. Ko tas nozīmē? Kur viņa ir? Vai tikai tagad, šīnī stundā?" Akm. spr., 275.)

Tā ir Dieva izredzētība un atklāsmē, ka ar skaidru sirdi spējām redzēt Dievu. Annele dabū pavēli paturēt arī savu sirdi skaidru, lai Dievu redzētu un tad pieredzēto visiem apliecinātu ar pravietisku

saucēja balsi. Šo dievišķīgo pavēli, ko jaunībā tā saņēmusi, viņa pilda visu mūžu. Tādēļ vienmēr viņa māca saprast skaidras sirds vērtību, māca šo Kristus parādīto ceļu pie Dieva.

„Ja tev krūtīs skaidra sirds,
Ceļa zvaigzne tumsā mirdz,
Laipni raugās Dieva vaigs,
Akmens šķiet kā spilvens maigs“,

dzied vecais vīriņš „Sprīdītī“ (79. lpp., septītā iesp.).

Anna Brigadere vienmēr paturēja skaidru sirdi. Viņa ir skaidrās sirds cilvēks un tādēļ redzējusi Dieva godības vaigu un ar dziļu un tālu izjūtu nojautusi viņa varenās gribas ceļus. Nojautusi un zinājusi, jo „aiz nojausmas slēpjas zināšana“ (I, 74.), un tādēļ nevarēja viņa būt citāda kā sieviete-sludinātāja reliģiozā apgarotībā, kā sabiedriskā darbiniece ar skaidru tikumisku pārliecību un kā rakstniece, kas grib sludināt un ar savu sludinājumu parādīt cilvēkiem pareizo ceļu caur dzīvi un pasauli — mūžībā. Bagāta, dziļa ir Annas Brigaderes gara pasaule. Viņā dažreiz nonāk Dievs, kas viņu uzrunā. Bet dzejniecei tad vajaga vārdu, materiālu vārdu.

„Kaut es zinātu tos vārdus,
Vārdus, kas kā asmens dzel.
Kaut es zinātu tos vārdus,
Kas no kapiem augšā ceļ.

.

Vārdus, pilnus dziļu moku,
Kas kā kūpošs zemes tvans
Laužas, pirmatnēji dzelmais
Radišanas sārņiem grūts,
Nerimstošais sirdspuksts, svelmais,
Kā tas vird no zemes krūts.

(Kalngali, 178.)

Annas Brigaderes sirds ir dziļās mūžības tulks: Viņas domās mīt bezgalības sēklas. Viņas ilgas savos sākumos aiziet turp, kur stāv Viņš, kam vārds ir Dievs. Tas viss rakstnieci patur dziļā noslēpumā, jo dievišķīgi aizpasaaulīgais nekad pilnā mērā nespēj atklāties cilvēkā, bet arī nojaustais ir dziļums, kurā ne visi spēj ielūkoties. Ne visi varam skatīties tik dziļi, kā tas, kam no augšienes tas ir dots. Ne visi varam saprast to, ko saprot tas, kam dots ir saprast. Praviēši, kādus pazīstam, piemēram, Vecajā derībā, arī palika savā noslēpumainā cilvēcīgā un dievišķīgā saskarē. Un ļaudis tos nesaprata. Tāpat tas ir ar mūsu rakstnieci. Sabiedrība viņu daudz pārprata, labākā gadījumā nesaprata. Viņa stāvēja tuvu dievišķīgam, un tādēļ mūsu vidū viņa ienāk ar kaut ko tuvu un tomēr svešu, saprotamu un tomēr nesaprotamu. Zīmīga un patiesa Brigadere ir šādā raksturīgā pantā:

„Bet pazīt mani var tik tuvinieks,
Kas redzējs dvēš'li stundās izredzētās,
Kad aureolēm kronēja to prieks,
Vai dragāta tā sirga dziļās rētās.
Man līdzī jūtot vienā skaņā kas
Ja drebējis kā aizlūgšanās svētās,
Tas mani zin, un — varbūt ar' ne tas.

(Kallgali, 171.)

Tādēļ šē arī nedomājam par to, ka būsīm pilnīgi sapratuši Annu Brigaderi, un ka citādi viņas izjūtu un atziņu tulkojumi nebūtu iespējami. Šē ielūkojamies viņas reliģiozitatē no reliģijas psiholoģiskā un reliģijas filozofiskā viedokļa, konstatējot un izkārtējot viņas literāriskos rakstos izteiktās dvēseles izjūtas un paustās atziņas.

2. Reliģijas būtība.

Annas Brigaderes reliģijas aplūkojumā meklēsim vispirms atbildi jautājumam: kas ir reliģija viņas iz-

pratnē? Reliģijas būtiskā īpašība ir mīlestība. Tādu atbildi nepārprotami dod dzejolis „Burvju lokā”.

„Kur Patiesība visu apstaroša
Ir Skaistums;
Skaistums — Dzeja;
Bet Dzejas mirdzošs kalngals — Reliģija.
Reliģijas seja
Ir Mīlestība, visu uzvaroša.
Bet Mīlestība
Ir tas, kas ir, kas būs, kas mūžam bija,
Ir Patiesība.”

(V, 250.)

Vai reliģijas būtiskā seja nav svētums? Reliģijas fundamentālo īpatnību izteic svētums. Tā domā tagadnes reliģijas filozofu vairums, un šāds atzinums jāatzīst par pareizu¹⁾. Bet ar to sevišķi asā pretrunā nestāv Annas Brigaderes izpratne, kas reliģijas seju būtisko daļu izteic ar mīlestību. Šo mīlestību viņa nostāda tik augstu, ka tā ir rada „visudievīškai un svētai” (Kalngali, 175.). Un pie tam šāda reliģijas izpratne kļūst saprotama, ja ņemam vērā to apstākli, ka še rakstniece acu priekšā ir turējusi kristīgo reliģiju un nevis vispāri reliģiju. Viņa ir sapratusi, ka reliģijā ir darīšana ar svētuma pasauli. To apstiprina arī viņas svētuma pārdzīvojumu apraksti.

Reliģijai būtiski fundamentālo iezīmi dod svētums. Reliģiskais pārdzīvojums vienmēr būtiski ir svētuma pārdzīvojums, svētā izjūta. Vai Annai Brigadei ir šāda svētā izjūta? Un kādas īpatnības ir viņas svētuma izjūtai? Mūža beigās viņa apraksta vairākas situācijas Anneles dvēseles kustībās, kurās tā ir pieskārusies svētuma pasaulei un ir uzglabājusi tās atstātās pēdas; un tāpat arī viņas rakstos varam

¹⁾ Skat. manu rakstu par reliģijas būtību grāmatā „Par svēto un labo.”

sameklēt tādu dvēseles kustību aprakstus, ko izsaukusi dvēseles stāvēšana svētuma priekšā.

Ko dod mums šie svētuma pārdzīvojuma apraksti? Vispirms jāatzīst, ka Annai Brigaderei (Annelei) svētuma pārdzīvojumu iezīmē klusums, ko Zenta Mauriņa vispāri uzlūko par rakstnieces paustās latvju īpatības spektra vienu krāsu (Baltais ceļš, 169.). Svētuma izjūtu brīžu laiks ir kristīgo svētku laiks, un ja arī ārigās lietas ir tās, kas rada svētku izjūtu, tad tomēr jūtam, ka aiz tām plaukst arī pirmā svētsvinība. Tā ir klusuma svētsvinība. „Viens pēc otra atnāk ļaudis no pirts, viegli un sārti. Baltos linu kreklos sēstās ap tīri nobertzo galdu, uz kuŗa sieks plāceņu un milzīga bļoda ar gaļu... Svētku mielasts! Pirmā svētku iejūta apņem visus kā liegi trīcoši vilņi. Nav skaļu vārdu. Ir tikai klusas runas un smaidi“ (Dievs, daba, darbs, 103.). Tas ir smaids klusums, kāds iestājas tad, kad Dievs ienāk istabā. Šādā klusumā cilvēka dvēselei tuvojas svētums un pilda to ar kaut ko noslēpumaini maigu, priecīgu, un svētlaimīgu. Svētā nakti, kad valda dziļais klusums un brīnumi, kas doti cilvēku sirdīm, Annelei tuvojās tā pasaule, kuŗas robežās valda svētums, lielais noslēpums. „Kā var gulēt, kad logā stāv zili krēslaina svētā nakts, visu pasauli ietinusi savā lielajā zvaigžņu mētelī. Viņa paņem Anneles domas un aiznes tās par zvaigžņu apstarotiem sila galiem tai lielajā noslēpumā, kuŗam nedrīkst būt lieciniece neviena cilvēka acs, ne auss, kad pusnakts brīdī zvēri, putni, koki un akmeņi atmostās tūkstošbalsīgā slavas dziesmā. Tālos augstumos lidinās Anneles domas! Un kad viņas atkal atgriežas mājā, piepildījušas sirdi ar svētlaimību, kā biti ar ziedu sulu jūnija ritā, tad tā nav vairs darba dienu istaba, tā ir kāda burvju pils ar sudraba vizošu klonu, ar zaļa dārgakmeņa caurspīdīgiem logiem, ar sirmi-pērļai-

nām, vizuļainām sienām un ar griestiem, kas smaržo kā jauna atauga pavasari.“ (Dievs, daba, darbs. 104.).

Annele aiznesta svētuma pasaulē; tā varam teikt, ja lasām augšējo aprakstu. Ko nozīmē šī dvēseles saskare ar svētuma pasauli? Klusums savaldzina domas un jūtas un liek pacelties tanī pasaulē, kurā mīt lielais noslēpums, ko dvēsele gan uzņem, bet kā noslēpumu patur, par ko tālāk jāklusē, kam nedrīkst būt lieciniece neviena cilvēka acs, ne auss. Dvēseles saskare ar svētuma pasauli dod viņai lidojumu lielajā noslēpumā, no kura tā atgriežas atpakaļ pilna ar svētlaimību, kā bite ar ziedu sulu jūnija rītā. Un atgriežoties atpakaļ „tā nav vairs darba dienu istaba, tā ir kāda burvju pils...“ Svētums tuvojas nevien kā lielais noslēpums, bet tas dvēseli ievēd neikdienībā, tanī pasaulē, kas ir pavisam kaut kas cits. Nav vairs nelēkā darba dienu istaba, bet burvju pils ar neikdienišķu mirdzumu, pavasarīgo gaišumu ziemā.

Tā svētuma pieskare dvēselei dod tai klusumu, tā ievēd lielajā noslēpumā, kas noslēpums paliek, tā rada neikdienību, ievēd pasaulē, kurā ir pavisam kaut kas cita nekā šī pasaule, nekā darba dienu istaba. Klusums, noslēpums un neikdienība ir tās svētlaimības saturs, ar ko dvēsele pildās tad, kad svētums tai nav gaŗām gājis, bet to skāris saviem noslēpumainiem taustekļiem.

Vai tas ir viss? Kāds cits Anneles pārdzīvojums dod mums vēl citu svētuma pārdzīvojumi iezīmi. „Visas dziesmas ir skaistas, bet nav vienas visskaistākās. Tās, kura pateiks visu, kas šodien meŗā un debesī, laukā un sirdī. Un te viņa ir. Brīnišķīgākas nav vairs nevienas!

„Ak, kaut man tūkstots mēles būtu,
Un mute tūkstošķārtīga,
Tad Dieva teicējos es kļūtu
Pat pirmā, pirmā vietīņā!“

Anneles balss iesāk viegli trīcēdama, gavilēs augdama, smeļ pāri krācei zaļajā kalnā, pāri galotnēm zilajā debesī. Kā koklīte trīc Annele pati, līdz pirkstu galiem pieaugusi „tūkstots balsim“, sirmais sils un papuves puķes un dzirkstošais debess plašums klausās viņas dziesmā, acis tai pieplūdušas karstu valgmī, viņa nedrīkst ne kustēt, ne atskatīties, viņa zin: Dievs stāv tai aiz muguras un skatās pāri plecam grāmatā ar zeltītajām lapām“ (Dievs, daba, darbs, 291.). Arī šīni gadījumā Annele pārdzīvo savā dvēselē kaut ko neikdienišķu. Viņa zin, ka aiz muguras tai stāv Dievs, lielais Svētums. Bet dvēselē šī izjūta un zināšana ielej b a i g u m u. Viņa kaut ko nedrīkst, viņa nedrīkst ne kustēt, ne atskatīties. Šis baigums nav bailes. Viņai nav bailes no Dieva, kas stāv tai aiz muguras. Viņa nedrīkst vienīgi atskatīties, jo tas, kas tur stāv, ir no citas pasaules, ir neredzamais, bet mūžīgi patiesi esošais. Šis baigums vispāri ierodas tad, kad dvēseles apziņas lokā izlaužas tās visdziļākie dziļumi. Un tie tur uzšaujās ar dziesmām un ar vārdiem, aiz kuņģiem stāv pats Dievs. Kad nodreb dvēseles dziļumi un tie atveras, tad arī tas runā līdzī, kas klāt ir visos sākumos, kas ir noslēpumaini svētais. Annele ļauj dziesmai, vārdiem vaļū, kas augšup nesas no dvēseles dziļumiem.

„Bet tie rāva vaļā sirdi un piepludināja krūtīs ar sajūsmu un acis ar prieku valgumu, un tajos bij saule, vēji, debess mākoņi un arī drusku, drusku no tā neredzamā, kas bij aiz. Aiz visa.“ (Skarbos vējos, 70.) Kad no dvēseles pirmamatu dziļumiem uzšaujās apziņā tas neredzamais, kas stāv „aiz visa“, tad dvēseli apņem kāds baigums. Dziesmas svētā nojausmā liek noskanēt baiguma notrīsām.

Svētuma pieskare dvēselei nevien atraisa baiguma apstarotas nojausmas. Tā arī modina necienības apziņu. Brigadere to skaidri parāda Pēterā dvēseles norisēs (stāstā „Zem rīta zvaigznes“, I). Pē-

teris atceras savas iesvētišanas dienas pirmo vakarēdienu. Rakstniece tēlo: „Pēteris paceļas līdz ar višiem. Kā līdzrauts, bez paša gribas, stīviem ceļiem viņš tuvojas altāram. Tirpoņi tam pārskrien pār kauliem. Kaut kas svēts, pārdabīgs, neizprotams viņam tuvojas. Bet viņš nav spējīgs šo svētumu saņemt. Tas viņu nospiež. Viņš nav cienīgs. Un kas necienīgs ēd un dzer... un kas necienīgs ēd un dzer...” (187.). Aprakstot šo dvēseles stāvokli rakstniece saskata kaut ko būtiski pareizu. Svētumam nedrīkst tuvoties grēcīgais. Grēcīgais cilvēks ir svētuma necienīgs. Tas nespēj svētumu saņemt. Pēteris jūt, ka viņš ir liels grēcinieks, un tādēļ no bailēm, ka viņam tuvojās kaut kas svēts, tirpuļi pārskrien pār kauliem. Tie vairs nav baiguma, bet ir baiļu tirpuļi. Tie nebūtu, ja viņš būtu cienīgs svētumu saņemt, ja viņa sirds būtu skaidra. Pēteris top tomēr cienīgs saņemt svētumu, jo tanī brīdī viņš saņem Kristus izlīdzinājumu. Še rakstniece nemaldīgi rāda, ka tikai sirds skaidrais spēj tuvoties svētumam. Noziedznieks nevar būt priesteris, saka viņoles virtuozs Justs, pēc tam, kad divkāujā viņš nošāvis savu labdari Ķersteni (drāmā „Izredzētais“, XX, 148.).

Šo atziņu pasvītro vēl šāds pants:

„Un ja kam dvēseles dzelmes
Vēl bērna šķīstība segs,
Tas dzirdēs svēto dziesmu
Un liesmās līdzī segs.“ (III, 199.)

Baigumam blakus var stāvēt nevien necienības izjūtas, bet arī šausmas. To pašu Pēteri pēc daudz gadiem kādā naktī moka sirdsapziņa, bet zvaigžņu stari sasniedz viņa plakstus kā vēstneši un atgādinātāji, kas meklē to ceļu pasākumus, kas tek uz viņu pasaules svētajiem miera laukiem. „Kur bij šī brīnišķīgā pasaule? Kur šīs vārdiem neizteiktais, telpā

neaptveramais svētums, priekš kā Pēterā dvēsele tā šausmās nodrebēja?" (202.). Sirdsapziņa ir nemaldīga svētuma pasaules lieciniece, kas šinī gadījumā Pēterā dvēselei, kas nešķīsta un ir grēkiem aptraipīta, liek šausmās nodrebēt. Nešķīstais nevar svētumā lūkoties, viņam šausmās jādreb šī svētuma priekšā.

Tā redzam, ka Brigādere, izejot pa lielākai daļai no tiešās pieredzes, svētumu apraksta kā tādu, kas izraisa no vienas puses klusumu, noslēpumainību un neikdienību, un no otras puses baigumu, necienības izjūtu un šausmas.

Vēl svētuma pārdzīvojumā iezīmīgas, kā to jau daudzkārt citi ir uzsvēruši, ir atkarības vai radījuma jūtas, kas pamazām izaug no bērna zinātgribas, viņa daudziem „kāpēc“. „Annele zin, ka aiz tā, kas notiek un ko cilvēki redz, ir vēl kas cits, ko neredz un ko nevar saprast. Un par to ir jādōmā visvairāk. Tur tikai sākas tie lielie: kāpēc? kāpēc? kāpēc?, uz kuriem neviens atbildi nedod, bet kas pašam jāizdomā“ (Skarbos vējos, 132.). Vai iespējams izdomāt? Raksturīgi viņa atbild citā vietā: „Bezgalība ! Tas nu arī bij vārds, ko domādams nevarēja izdomāt... Kad par to sāka domāt, pats domātājs saraucās kā puteklītis, bet domas izplētās tik lielas, it kā gribētu pārplēst zilo debesu audeklu kā vēju piepūstu pūslī. Bezgalība ir, bet pie bezgalības atduŗas kā ar pieri pret sienu“ (Skarbos vējos, 67.). Te izteikta jau tās cilvēka atzišanas robežas apziņa, pret ko vienmēr jāatduŗas cilvēcīgai domāšanai.

„Un lai cik augstu sniegsi tu
Pret zvaigžņu atvāriem, pret saules āri,
Reiz pieri asiņainu trieksi tu,
Kur savai robežai tu netiec pāri.“ (V. 252.)

No šādas savas robežas apziņas izaug radījuma apziņa. Cilvēks tad apzinās, ka viņš ir niecīgs puteklīts. Brigadere to raksturīgi izteic pantā:

„Un Tevi saucu, vārdos skaļi gaužos
Tu Visuvarena, es puteklīts.“ (V, 10.)

Te viņa pasaka savu dievatziņu, bet tā varēja rasties vienīgi tādā dziļā reliģiskā pārdzīvojumā, kurā nodrebēja viss viņas „es“, un kurā „tu“ sfaira atklājās kā svētuma pasaule, izraisot radījuma izjūtas. Radījuma jūtas ir niecīguma jūtas. Cilvēks kā radījums Visvarenā Dieva priekšā, kas ir arī „Visusvētais“ (V, 11.), ir niecība, kas tomēr atkarīga no šī Visvarenā.

Rezīmējumā varam konstatēt, ka Anna Brigadere, aprakstot dvēseles svētuma pārdzīvojumus, uzrāda septiņas iezīmes: klusumu, noslēpumainību, neikdienību, baigumu, šausmas, necienīguma apziņu, radījuma niecīgumu, pie kam šīs iezīmes ir jāsaprot kā tādas, ko svētuma pārdzīvojums izraisa dvēselē, kad svētums tai pieskaņojas, kad dvēselē noris tā, kā dzejniece to pauž pantā:

„Eju es tumsā
Un pēkšņi apskalo dvēseli
Liesma kā zibens,
Nākotnes jauda:
Būs kaut kas nedzīvots vēl, —
Svētums būs,
Es svētumā augšu.“

(Kallngali, 191.)

Vai Anna Brigadere ir atradusi un pateikusi kaut ko vēl nepatektu? Jāatzīst, ka viņa nepasaka mums neko jaunu, ko līdzšinējā svētuma pārdzīvojuma pētniecība nebūtu jau atradusi citos pārdzīvojumu aprakstos. Vācu reliģijas psihologs R. Oto, kas arī šinī jautājumā pētījis, izejot no indiešu un kristīgo

svēto rakstu liecībām, ir atradis svētuma pārdzīvojuma iezīmes, kurām atbilst arī Annas Brigaderes saskatītās šāda pārdzīvojuma iezīmes. Viegli saskatīt, ka R. Oto nosauktām baiguma, noslēpumainības (mysterium tremendum), varenības, majestātiskuma, pievilcības (fascinans), kreatūras un pavisam kaut kādas citas pasaules jūtām, kuŗas visas izraisa numinozais objekts, atbilst arī tās, ko nupat rezimējumā minējām. Viņa neuzrāda kādu jaunu būtisku iezīmi svētuma pārdzīvojumā, kas nebūtu jau atzīts. Annas Brigaderes svētuma pārdzīvojuma aprakstiem ir nozīme citā plāksnē. Viņa skaidri un nepārprotami pierāda, ka arī latviešu dvēselei, ja tur noris patiess svētuma pārdzīvojums, nav svešs mysterium tremendum'a (baiguma) moments, ko daudzi tomēr noliedz, izejot savos spriedumos no daļām. Anna Brigadere nenoliedzami ir latviska rakstniece ar latvisku dvēseli. Viņas latviskās dvēseles kustības neviens nevar apšaubīt. Un še nu redzam, ka viņas pašas un viņas literārisko tēlu dvēseļu kustības svētuma pārdzīvojums atstāj tādas pašas pēdas, kādas tas atstāj kādas citas tautības cilvēka dvēselē. Ar to ir teikts, ka arī latvieša dvēsele, ja tai pieskaŗas svētums, pārdzīvo būtiski to pašu, ko nelatvieša dvēsele, jo svētuma pārdzīvojums nes vienmēr sev līdzī kaut ko būtisku nepieciešamu, un dvēseles nacionālas īpašības to nebūt neizslēdz. Ir jāatzīst, ka arī latviešu dvēsele pārdzīvo baigumu un šausmas, un nav iemesla teikt, ka latviskā reliģiskā pārdzīvojumā šīs iezīmes ir svešas. Anna Brigadere ar saviem svētuma pārdzīvojumu aprakstiem dod materiālu reliģijas psiholoģijai no latviešu dvēseļu dzīves apcirkņiem. Un līdz ar to apstiprina, ka latviskā svētuma pārdzīvojumā ietelp ne vienīgi fascinējošā, bet arī baiguma (mysterium tremendum) moments. Domājam tādēļ, ka mūsu latviskā rakstniece, kuŗa dziļi izpratusi latviešu tautas dvēseles pukstus, dod pilnu tiesību mums

noraidīt, kā nepamatotus, tos uzskatus, kas izdzēš latviskā svētuma pārdzīvojumā — mysterium tremendum'a momentu.

3. Ticība.

Tālāk piegriežamies ticības jautājumam. Annas Brigaderes rakstos atrodam ticības atziņas, kas izaukušas gan no personīgo svētuma pārdzīvojumu saknes, vai ko tai mācījuši atzīt lielā daba, vecāki, vai arī mācītājs, pie kuŗa viņa gājusi iesvētīšanas mācībā. Viņas ticības gaišums viņas ap atziņām par Dievu, Kristu un nemirstību. Tie ir Brigaderes reliģijas trīs lielākie ticības starojumi.

Pirms aplūkojam Annas Brigaderes dievatziņu, vēl dažus vārdus par ticību vispāri. Bez šaubām, velti mums meklēt viņas rakstos ticības jēdziena formulējumu. To no viņas arī negaidām, un to arī viņa nedod. Tikai dažās vietās viņa paver psiholoģisku skatu ticējumu dvēseliskās norisēs. Anneles tēvs ir slims. Viņa sirsnīgi lūdz Dievu, lai viņš tēvu darītu veselu un atceras, kā reiz viņa lūgusi Dievu par Līziņu. „Tomēr lūgšana vien nekā nelīdzēja. Vajadzēja ticēt. Kristus teica: „Ar ticību varot kalnus pārstatīt. Bezgalīga prieka šalts viņu bij pārņēmusi, kad tā pirmo reizi lasīja šos vārdus. Ja cilvēks ticēja, viņš varēja visu, ko vien gribēja... Ticēt, ticēt! Cik vien var. Vairāk nekā, kā ticēt! Bet kā? Tā kā viņa līdz šim bij ticējusi, nebij nekas iznācis. Tur vajadzēja citādas ticēšanas, cita spēka. Un viņai vienai varbūt tas bij par grūtu. Ja ticētu visi! Ja visi nāktu palīgā“ (Skarbos vējos, 285.). Bet neviens netic, ka tēvs varētu atveseļoties. Ar lūpām ticēja, bet savās sirdīs tie neviens vairs neticēja.

„Nekas cits neatliek. Viņai jātic vienai pašai. Bet kā atrast ticību! Un piepēži viņai liekas, ka tā ir uz ceļa. Viņai iekrīt prātā tas gaišais ziedona

svētrīts plavā, kad visa viņa līdz kāju pirkstiem bij pieskaņota tādas varenas, svētas laimes, un it nekā cita vairs viņā nebij, kā tikai šī laime. Jā, tā gan! Ticībai arī vajaga būt baltai, skaidrai un priecīgai.“ Pēdīgi Annele nāk pie atziņas: „Ja grib ticēt, tad nemaz vairs nav jādombā par to, kas pasaulē. Visu, visu vajag izmest laukā, lai var ieplūst lielais ticēšanas spēks. Viņa mēģina iegrimt sevī un to satvert, bet tad iesitas ausīs striķa šviksti. Izkaptis čaukstēja. Tālu cirpa grieze. Kas tas bij?.. Annele aizbāza ausis. To viņai nevajadzēja, to viņa negribēja dzirdēt. Bet tas nekā nelīdzēja... Visu atminējās Annele un ar šo atminēšanos juta, ka nupat tas strds-spēks, kas būtu vajadzīgs bijis ticēšanai, iztecēja lēni kā sula no aizurbta koka. Galva svērās uz zemi un dunēja.

Atlaidīšos drusku. Sasilšu. Pagaidīšu, kamēr viss būs klusu. Tad ticēšu. Tad ticēšu.

Bet piepēži notrūka trokšņi. Bezgalīgs klusums iegūla locekļos. Anneles pašas balss dzirdējās kā no tāla tāluma: „Tad ticēšu, tad ticēšu.“

Lielai ticēšanai vajaga cita spēka.“ (287.) Zīmīgs un vērā ņemams ir Annas Brigaderes aizrādījums, ka lielai ticēšanai vajaga cita spēka, proti tā spēka, kas spēj sevi aizliegt, ziedoties un izmest no sevis visu, kas kavē ieplūst lielajam ticēšanas spēkam. Annelei šini gadījumā trūka šī spēka. Viņa nespēja nedomāt par to, kas pasaulē, nespēja pilnīgi nogrimt sevī. Bet vai tas maz iespējams? Vai iespējams ticēt, patiesi ticēt? Annele gaidīja lielo klusumu, lai varētu ticēt, bet neradās spēks lielai ticēšanai. Tāpat tas Andrējam stāstā „Vīra māte“ (II). Par Andrēju rakstniece saka: „Viņš nezināja, ka stipra ticība un palaušanās ir dvēseles spēki, kas zel un dīgst daudzus piedzīvojumus un pārbaudījumus, kas mums jāaudzē un jākopj kā cēli stādi dievišķīgā gaismā un siltumā“ (108.). Ticība top stipra pār-

baudījumos, vai arī tad, kad to esam kopuši dievišķīgā gaismā. Andrējs nav savu ticību kopis, viņš ir ticētājs gadījuma pēc, un tādēļ izgaist viņa drošība un palāvība pie pašām pirmām bēdām.

Bet vai tā ir Annas Brigaderes pēdējā atbilde, — ka lielai ticēšanai cilvēkam trūkst spēka. Viņas pēdējā atbilde tomēr citādāka. Viss viņas uzskats liecina par lielo ticības spēku, ko cilvēks var nest savā dvēselē un tur izkopt. Viss šis pētījums apliecinās, ka arī pati rakstniece ir nesusi sevī lielas ticības varu un ar to apveltījusi arī daudzus savus literāriskos tēlus. Še minām tikai šos divus subjektīvos pantus, kas apliecina rakstnieces domu, ka cilvēks spēj ticēt un saņemt lielo ticēšanas apsoliājumu.

„Tu sakies sevi vārgu,
Ka nevarot lieti derēt
Tam cēlam un dižam tautā,
Bet ticēt tu vari un cerēt!

Tu zini to solījumu —
Tas spēks, kas brīnumus dara,
Var mājot vārgākā sirdī
Kā lielas ticības varā.“ (V, 79.)

4. Dievs.

Anna Brigadere zina, ka Dievu atzīt ir grūti. Tā Lielpurvju māte saka Kristīnei: „... Cilvēki mums tak nevar līdzēt... Lai arī cik liela nasta būtu. Dieva priekšā arvien vietas diezgan. Bet grūti ir, kamēr to atzīst, kamēr viņu meklē, vai, cik grūti! — Un jaunas sirdis negrib locīties, ne par ko negrib... Tik, kad nekur vairs glābiņa nav, tad...“ (II, 257.). Jaunās sirdis ir kāda pretestības dziņa, lai varētu tuvojies Dievam un saprastu, ka visi dzīves likteņi saņem Dieva rokā. Jaunās sirdis grib būt atkarīgas tikai no sevis un negrib locīties kādas augstākas varas

priekšā. Tā ir dvēseles pretestības dziņa, kas jauniešos rodas ap pubertātes laikmetu un nelabvēlīgākos apstākļos dažkārt izaug par dvēseles dumpi pret Dievu. Un tomēr viņa zin arī to, ka dvēsele grib dot vietu dievatziņai, ka dvēsele grib meklēt Dievu un viņu vārdā saukt. Dvēsele grib atrast to vārdu, kas izteiktu to, kas ir Dievs, kas stāv aiz visa.

„Kad Tevis atziņa kā zieds grib dvēs'le plaukt,
Kur Tevis meklēt man, kā Tevi vārdā saukt? —
Ik vārds par Tevi minējums vēl neuzmots,
Un katra valoda tik bikls un aprauts stosts.

(Kālngali, 197.)

Anna Brigadere ir Dievu atzinusi un meklējusi arī vārdus, kuŗos viņu saukt. Kādi tad nu ir viņas atrastie vārdi, kaut arī tie vēl būtu neuzmosti minējumi? Kādos vārdos viņa sauc Dievu?

Viņas dievatziņa izaug no dziļa svētuma pārdzīvojuma. Viņas dievbijība aug uz svētbijības saknes. Tādēļ pirmais vārds, kuŗā viņa Dievu sauc, ir Svētais, Visusvētais, Svētums. Dievs ir svēts. Viņš ir neaizkaŗams svētums, kuŗam cilvēks spēj tuvoties vienīgi ar skaidru sirdi. Svētums ir tas Viņš, kas ir aiz visa; to jūt arī Annele. Ar vizijas spilgtumu viņa sapņo sapnī, kas „nemaz nebij kā sapnis, kas šķita daudz, daudz dzīvāks nekā dzīve.“ Šis sapnis ir kā mājiens jeb zīme no tās pasaules, kas bij aiz visa, ko redz, ko dzird, ko tausta. Sapnī viņa saņem lielo atklāsmi. Viņa dzird vīzionāru tēlu dziesmu, šīs dziesmas vārdus. „Jā, un es dzirdu. — Un nu es arī saprotu vārdus,“ viņa klausījās aplaimota. Bet dziesmas vārdi likās tā skanam:

„Nebij dzīvības, iekam nebij Viņa.
Nebij gaismas, iekam nebij Viņa.
Nebij patiesības, iekam nebij Viņa.
Nebij mīlestības, iekam nebij Viņa.
— Un nebij daļuma, iekam nebij Viņa!“

tagad tā dzirdēja savu balsi, vidū starp citām, un tās tai atsaucās:

„Nebij daiļuma, iekam nebij Viņai!“

„Nu es esmu kopā ar jums, teica viņas domas, bet kas ir Viņš?“

„Nejautā, tu to zini.“

„Jā, es to zinu.“

.

„Daiļums. Svētums“. (Akmeņu spr., 315.) Jau Annelei aust skaidra dievatziņa, kas vairāk ir kā nojausma: Dievs ir aiz dzīvības, gaismas, patiesības, mīlestības un daiļuma. Šis Viņš ir svētums.

Tādu atziņu: Dievs ir visusvētais, Brigadere paturējusi visu mūžu un to viņa ieliek arī savā dvēseles saucienā:

„Es Tevi saucu, Visusvētais, dzirdi,

Tu, aukas valdniek, aukai plosīt liedz.“ (V. 11.)

Otrais Annas Brigaderes vārds, kurā viņa sauc Dievu, ir Visvarenība. Dievs ir visvarens. Viņa rokās ir augšana un nīkšana, celšanās un krišana, dzīvība un nāve viņa rokās nebeidzamais, neaprobežotais attīstības spēks (I, 93.). Dieva visvarenības priekšā cilvēks ir niecīgs radījums. Starp Dievu un cilvēku ir bezgalības distance, starp Dieva „tu“ un cilvēka „es“ ir liels attālums. Tādēļ Visvarenības priekšā cilvēkam ir jānodreb, jābūt pazemīgam.

„Bezmēra visums Tu, bezmēra mērs Sev Pats,

Tu Saulu Saule, es tik uzņemēja acs!

Kā drebošs puteklīts var sacīt: Tu un es

Tev, Tev, kas visu zvaigžņu klāju plecos nes.“

(Kalgali, 197.)

Un tomēr dievatziņā vajaga būt šim „Tu un es“ atstatumam, jo cilvēka dvēsele grib sevi apliecināt

Dieva priekšā. To grib arī Anna Brigadere, un tādēļ, saucot Dievu par visvareno, viņa sevi sauc par puteklīti.

„Un Tevi saucu, vārdos skaļi gaužos
Tu Visuvarenais, es puteklīts.“ (V, 10.)

Trešais Annas Brigaderes vārds, kurā viņa sauc Dievu, ir bezsaudzība. Dievs ir bezsaudzīgs. Viņa bezsaudzība skar to, ko viņš pie sava vārda sauc, kas pret viņu zaimos sacēlas un savu gribu neloka pēc viņa gribas. Tēvs naktī ved mājās savu nošauto dēlu, krata rokas pret debesīm un sacēlas pret Dievu:

„Sešdesmit gadu esmu cīnījies,
Pats akmeni pie akmeņa es vēlis,
Pats savas dzīves lepno ēku cēlis
Bez Tavas palīdzības, bargais Dievs!

Nu savus zibeņus Tu sūtīji,
Un vienā mirklī visu satrieci!“ (III, 159.)

Dievs bezsaudzīgi rīkojies ar šo tēvu. Noved viņu līdz zaimiem, un tomēr viņš ar savu bezsaudzību iededzina šī tēva dvēselē neredzētu gaismu un liek viņam saprast savas bezsaudzības nozīmi.

„Top satriekts tavas mīlas šaurais trauks
Un gāsta tavu sīko rūpju siena,
Lai visiem top, ko krāji tu priekš viena,
Tad tūkstoši par tēvu tevi sauks.“ (III, 160.)

Dieva bezsaudzība salauž šauro patmīlības loku, tā iededzina ziedošanās kvēli, lai „senais stingums dvēselē irst un grūst.“

Dieva bezsaudzībā slēpjas cilvēku izredzētība. Kad Dievs izredz cilvēkus un slēdz ar viņu savu derību, tad šalc viņa bezsaudzības lielā dziesma:

„— Ko gaudojies, lai saudzu!
Ja tevīm dārga Mana derība,

Ciet, kad Mans vesers tevi zīmēja,
Es tevi vārdā saucu! (III, 211.)

Tāda „Dieva bezsaudzības lielā dziesma“ skan arī mātei, kas lūdz saudzēt viņas dēlu — viņas ziedoni, laimi, cerību un mūža zvaigzni, un kuņai tomēr jāsagaidā viņa miršana. Dievs ir bezsaudzīgs, lai tuvinātu sev cilvēku.

Ceturtais Annas Brigaderes vārds, kurā viņa sauc Dievu, ir tiesātājs. Dievs ir „taisnā tiesā Atmaksātājs.“ (V, 85.) Par visu stāv Dieva tiesa.

„Gan Dieva dzirnavas sit vilni gausu,

Bet reiz tak šķirs un vētis taisnā tiesa.“ (V, 15.) Tādēļ arī Inga („Ceļa jūtis“) domā, ka viņš saņem taisnās tiesas sodu (VII, 91.), un varam domāt, ka arī Laiķi stāstā „Zvērests“, par slimībā dotā zvēresta neturēšanu, šķaļ liktenīga nelaime — Dieva sods (VIII, 63.).

Piektais Annas Brigaderes vārds, kurā viņa sauc Dievu, ir gaismas. Dievs ir gaismas. Viņā nav tumsas. Viņš ir „mūžu mūžos gaismas Gājējs“ (V, 85.). Ar šo dievatziņu viņa nobeidz arī savu bērnības atmiņu triloģijas pēdējo daļu. Annele jautā, kas rādīs ceļu neredzamās pasaules plašumos? Un atbild: „Sirdsdedze. Ilgas. Un viņa jūt, ka tās neizdzīsīs nekad, nekad, jo tās ir mūžīgas gaismas tautstekļi, gaismas, kurai tautu tautas bijībā ir devušas vārdu — Dievs“ (Akm. spr., 362.). Dievs ir gaismas gājējs, un ilgas ir viņa sūtņi. Tādēļ sirdis, kur „ilgas trauc no šaurā sprosta nemierdziņu neatlaidā, tālu jūru vilņu klaidā“ (V, 200.); kur ilgas rada jaunu slāpi: „izprast dziļāk, mīlēt kairāk, sniegties augstāk, iegūt vairāk“ (V, 249.), kur ilgas dzen dziļāk dzīvot, dziļāk just, alkāt pārdrosmes, no viena veida citā ilgoties un būt it kā Dievs (V, 214.), ir nonācis pats Dievs un vada tās gaismas ceļos.

Sirdsdedze, ilgas atspoguļo Dieva gaismas godību. Ilgas Annas Brigaderes reliģiozā izjūtā atvieto enģeļus — Dieva sūtītos sargus, kam līdzcietības un žēlsirdības atspoguļojums sejās (I, 89.).

Sestais Annas Brigaderes vārds, kuŗā viņa sauc Dievu, ir neredzamība, ko sajūtam kā drošu Tēva roku. Dievs ir neredzams. Annele domā par nākotni. „Tā ir tumša, nezināma. Nekas nav grozījies un tomēr ir jūtams plašums, sirds ūdeņi kupli palo. Kas tos ceļ? Pavisam kaut kas cits, nekā izredze uz labām dienām. Jo atkal tur ir tas nezināmais, neapjaužamais, mūžam tuvais, kā dēļ, liekas, ir visa dzīve, viss, kas ir un būs. Un no tās neatveramās pasaules sniedzās neredzama roka, kas to tur un vada. Un viņa seko. Seko.“ (Sk. vējos, 341.) Neredzama roka! Kā roka viņa ir? Tā ir Dieva roka, kas tēvišķīgi tver cilvēku. To papildina šāds spriedums, ko rakstniece liek Ritai tēva mutē: „Bet cik veltas un nepareizas ir visas mūsu rūpes un raizes! It kā tādi, kam ticības nava, mēs ar viņām vēl velti apgrūtinām sava likteņa slogu. Cik viegli ir staigāt dzīves ceļu, ja turamies pie Tēva rokas!“ (II, 31.). Dievs neredzams, bet klātbūdam. Spraigi to izjūt Annele, kad viņa ligsmi dzied: „Ak kaut man tūkstoš mēles būtu.“ Viņa nedrīkst atskatīties, jo Dievs stāv aiz muguras un skatās dziesmu grāmatā. Neredzams un tomēr jūtams spēks.

„Es jūtu atkal to, kas ir jau dažkārt justs,
Kad dziļas bēdas māc un nospiež sāpju krusts.
No kaut kur neredzamas rokas pieskāriens,
Kā pirkstos sataustīts smalks timekļpavediens,
Vēl nebijušas takas tumsas slāņos šķeļ,
Uz augšu mani velk, pār bezdibieniem ceļ
Spēks, kas tai smalkā timekļdiegā piesietus
Nes visu pasaulu un kosmu likteņus.

(Kalngali, 204.)

Septītais Annas Brigaderes vārds, kurā viņa sauc Dievu, ir lielais Kalvis. Dievs ir radītājs. Īpats un latvisks savā izteiksmē ir Brigaderes radišanas stāsts:

„Ar uguns veseri Tu sagrauj vecu jaunā,
Tu, lielais Kalvi! Ak, cik dziļi kaunā
Nu mana dvēsele ir, kas vīta šaubu ļaunā.

Lauzts lidojiens... Riets, kvēlošs selgas lokā,
Vārds atrauts nāvei... Ziedu mirdzums kokā...
Viss top par radišanas vielu atkal Tavā rokā.

Sirds drebot jauž: Tā Tu to liec un lemi,
Tu visus, visus viņas sapņus ņemi
Un veido jaunu debesi un zemi.“ (V, 61.)

Radītāju Anna Brigadere redz Kalvja priekšstatā. Cik tālu tas atgādina senlatviešu ticējumu par Pērkonu — debess kalēju, tas arī ietver latviskus elementus. Dievs ir lielais radības kalējs, kas radībā visu liek un lemj. Viņš ir pasaulēs licējs.

„Jaunas pasaules tu lieci
Vietā, kur nekā vairs nava
Un iz zemes kalnus trieci
Kas vird augdami kā lāva.“ (V, 85.)

Viņam pieder Radītāja vara, kas spēj lauzt „cieto nevarības čauli“ (V, 86.). Radītāja rokās satek visa esotība. No turienes nāk arī tas, kas pieder nākotnei. Pati nākotne slēpjas Dieva radišanas gribā, radības dzelmēs. Tādēļ dzejniece ar dziļu nojautu saka:

„Klausos, kur aizsaulē,
Sapņu klusumā,
Radības dzelmēs
Nākotne dzimst! —“ (III, 193.)

Radītājs aptver visu un vieno savā radišanas nodomā. Tādēļ arī daba ir varena, un neskaitāmi ir tās brī-

numi. Cilvēks gan redz tikai kādu dabas daļiņu, bet arī jāmak līdz ar Anneli liecināt: „Arvien jau tik redzēja mazu daļiņu, bet šai daļiņā bij bezgalība. Vai tā bij sīkā skudrites tekalešana, vai vētras brāzma negaisā, lietus pilieniņš, kas drebēja pie skuju zara, vai lieli upju ūdeņi, kas ik acumirkli vēlās it kā bezdibēnīgā jūras tvertnē un nepadarīja to pilnīgāku — visam bija dota spēja pārvērsties, gūt simtējādus veidus un tā katru mirkli būt jaunam un pirmatnējam.“ (Akm. spr., 360.) Tāpat Annele kādā citā vietā vēl saka: „Un kas tas bij: dabas spēki? Vai tie bij Dieva paklausīgie kalpi? Jā, tā gan būs.“ (Dievs, daba, darbs, 332.) Arī cilvēks pieder pie Dieva radības, bet viņš visai radībai ir ilgu mērs, kurā „piepildīties grib kā stāds, tā zvērs“ (Kālgali, 192.).

Anna Brigadere sludina visas radības brālību. Visa radība viņai ir tuva un mīļa. Kaut arī viņa pati ir gars, kas „ik brīdī mirstošs — dzimstošs Dieva elpā“ (Kālgali, 172.), tad tomēr

„Ir koks un akmenis ir brālis man,
Pie ziedu zemes kā pie mātes ploku.“

(Kālgali, 173.)

Tā ir lielā visas radības brālība, ko viņai mācījis tēvs. Attiecībā uz bērziņu un puķīti tēvs Anneli pamāca: „Padomā, ka viņš arī ir Dieva bērns, tāpat kā tu. Dzīva radība, kurai tāpat sāp, kā tev“ (Dievs, d., d., 53.).

Astotais Annas Brigaderes vārds, kurā viņa sauc Dievu, ir žēlastība. Dievs ir žēlastība. Lielāko Dieva žēlastību cilvēks gūst caur Kristu; par to tuvāk runāsim nodaļā par Kristus atziņu. Še mīnam dzejoli „Žēlastība“, (III, 221.), kurā dzejniece pareizi raksturo žēlastības psiholoģisko būtību.

„Kad manas durvis klusi atdarīji,
Es nevaicāju un tu nesācīji:

Kādēļ tev vaigā sāpju rētas dedza,
Kāds ceļš tev pišļiem gurdās kājas sedza;

Tu nesacīji. Un es nevaicāju.
Tu maldā atklidi uz manu māju,
Tu senai sāpei klusas as'ras raudi,
Tev galds ir klāts. Sāk dzīres. Nāc un baudi!"

Še viņa dzejo par žēlastību, ko cilvēks parāda cilvēkam. Bet vai šāda rīcība nav būtiska vispāri žēlastībai, arī Dieva žēlastībai. Šis dzejolis ļoti atgādina tēva rīcību, kas izteic arī Dieva rīcību, Jēzus līdzībā par pazudušo dēlu.

Dievs ir žēlastība, kas neprasa, kādēļ cilvēks gājis pazušanas ceļus. Viņš apžēlojas, un uz viņa žēlastību drikst gaidīt. Kad cilvēks vairs nespēj izturēt Dieva vētras, kad sirds no pazemošanas smeldz, kad nekas vairs nesniedz cerību un mieru, kad visi atstājuši, kad apkārt izdzisušu sauļu mēmums, galēja tumsa, kad nav vairs ticības, tad Dievs runā savu Gaismas vārdu, kas atraisa no mokām:

— „Tu nespēj vairs, tad pienācis Mans laiks,
Tad tevi nesīšu uz Savām rokām.“

Tad Dieva spārngali slīgst pār cilvēka sirdi, un tā saņem viņa žēlastību (Kāngali, 196.).

Šī žēlastība cilvēkam ir nepieciešama, sevišķi dzejniekam — Dieva kalpam (Kāngali, 184.), kam lieli svarīgi pienākumi, un kuŗa mīlestībā jākvēl cauri Radītāja jūtai (Kāngali, 202.). Šo nepieciešamību Anna Brigadere rāda drāmā „Dievišķīgā seja“ (X). Tās temats: ko cilvēks spēj un nespēj bez „Dieva žēlastības“. Nezināmais rakstnieks, kam Dievs parāda žēlastību, spējjis radīt mākslas darbu, kas visus sa kustina. Zelmēnis, kas šo darbu publicē kā savu, gūst slavu, bet cenšas ar saviem cilvēcīgiem spēkiem bez Dieva žēlastības šo darbu vēl pārspēt. Bet nespēj

to. Viņam beigās jāatzīst: „Viss ir tikai sviedri“ (X, 212.). Zelmenis aiziet bojā, jo Dievs viņam liedzis savu žēlastību.

Un ja arī viņš neaizietu bojā, tad viņam būtu jācieš slāpēs.

„Kā briedis slāpēs elš un ūdens malka klie dz,
Tā dvēs'le sāpēs plok, kad Tu tai Sevi liedz.“

(Kālgali, 217.)

Rezīmējumā varam sacīt, ka Anna Brigadere ir Dieva atzinēja un dod viņam šādus vārdus (īpašības): svēts, visvarens, bezsaudzīgs, tiesātājs, gaisma, neredzams, lielais Kalvis — radītājs, žēlastība.

Kas raksturīgs šādai dievatziņai? Pirmkārt jāatzīmē, ka Anna Brigadere nav Dieva cīnītāja, Dieva meklētāja. Viņa nemeklē Dievu ar dziļām šaubām, viņa necīnās starp viņa atzišanu un noliegšanu. Līdzīgi Saulietim, viņai Dieva eksistences problēma nepastāv. Dievs viņai ir neapšaubāma dotība, kuŗu kā viņa, tā viņas literāriskie tēli pieņem bez kādas šaubīšanās. Ja ir kāda pretestība, tad tā sakņojās pubertātes laikmeta dvēseles situācijās un ir pārejoša parādība. Dieva esotības atziņu viņa lēni un nešaubīgi uzsūkusi no dziļiem, nemaldīgiem dievatziņas atklāsmes avotiem. Viens šāds avots ir Dieva vārds, kuŗu rakstniece mācījusies saprast kopš pašas bērnības, mācoties bībeles stāstus. „Skarbos vējos“ (273.) lasām, kādu dziļu ietekmi uz Anneles dvēseles kustībām atstājusi bībeles radišanas stāsta mācīšanās. Otrs avots ir lielā daba, kuŗas bezgalībā un brīnumos nenoliedzami atklājas dievišķīgi spēki, kuŗiem viņa stāvējusi tuvu un piegājusi ar atvērtu sirdi. Trešais avots ir dzīves liktenība, kur sāpes un ciešanas, pārbaudījumi un kārdinājumi nevien tuvina cilvēku Dievam, bet atklāj arī viņa prātu. Dievs pats caur savu vārdu, dabu un dzīves liktenību runājis ar Annas Brigaderes dvēseli, un viņa nevarēja citādi, ka atbildēt

uz Dieva uzrunu ar — ja. Šis atzinums mūsu priekšā nostāda problēmu: vai latvieša dvēsele vispārī tā neatzīst Dievu, vai latvieša dvēselei Dievs vienmēr nav neapšaubāma esamība, vai tai maz ir raksturīga Dieva noliegšana, zaimošana, atstāšana, vai tā ir maz pēc savas struktūras cīnītāja par Dieva esamību, bet vai nav gan lēna atzinēja, pateicoties tam, ka viņa visur nojauž Dievu? Šo problēmu gan vēl neuzdrošinājamies pilnīgi atrisināt, jo prasa vēl tālākus meklējumus. Saulietis, Brigadere, dainas dod mums gan pamatu augšējās problēmas pozitīvai atrisināšanai.

Otrkārt jāatzīmē, ka Annas Brigaderes dievatziņa ir personāla, teistiska. Viņas domāšana un jūšana nav panteistiska. Dievs nav daba, vai daba — Dievs. Tā nav arī panenteistiska, jo Dievs nav viņai „iekš visa“, bet ir „aiz visa“. Dievs stāv ārpus visa kā personāla būtne, pie kam reizē viņš ir transcendants un immanents. Dievs ir reizē kādā citā neredzamā pasaulē un šinī pašā pasaulē. Vai Šāda uztvere nav raksturīga latviešu dvēselei? Jautājums jāatstāj atklāts, jo trūkst mums vēl tuvāku pētījumu.

Treškārt jāatzīmē, ka Annas Brigaderes dievatziņa ir kristīga, lai arī starp Dieva īpašībām neredzam minētās tādas raksturīgi evaņģeliskas īpašības, kā garu un mīlestību. Dievs viņai ir radītājs, veidotājs. Viņš arī žēlotājs un, kā vēlāk redzēsīm, arī pestītājs ar Kristu. Viņš arī svētītājs; viņu sauc par Svēto Garu. Viņas astoņas minētās īpašības uzrāda arī kristīgā dievatziņa; neviena no tām nav tāda, ko nevarētu teikt arī par Dievu kristīgā izpratnē, kas dibinās Svēto Rakstu liecībās. Tomēr arī viņas Dieva esamības nojausmā ieskan kādas skaņas, ko var izraisīt tikai latvieša dvēseles stīgas, kas skan latviski kristīgi. Piemēram, ka Dievs ir gaisma nav nebūt jauna atziņa, ko neatrastu jau bibelē, un citur izteiktu; bet gan kaut ko jaunu viņa izteic ar liecību, ka sirdsdedze un ilgas ir Dieva sūtņi, kas nokāpj cil-

vēku dvēselēs. Mēs dziļi nojaužam, ka to atzīt un tā runāt var tikai latvieša dvēsele; vai sirdsdedze nav tāda neapprakstāma dvēseles parādība, ko tikai latvietis saprot dziļumu dziļumos. Ar šādu domu, tāpat kā ar savu Lielā Kalvja priekšstatu, Anna Brigadere savā kristīgā atziņā ienes kaut ko tādu, ko citur neesam dzirdējuši, un kas tieši mūsu dvēselēm ir bezgala tuvu un rada, kas šķiet tieši skaņa no mūsu dvēseles skaņas.

5. Dievs un liktenis.

Kādā sakarībā ar Dievu stāv liktenis? Kas ir liktenis? Par likteni Anna Brigadere kādā vietā sauc viena mūža cīņu ar maldiem, nezināšanu, pazemošanu, atzinumiem, nožēlošanu, sāpēm, ciešanām un mazliet prieka. To visu kopā sauc par likteni (Klusie var., 31.). Tā tad liktenis ir kaut kas ārpus cilvēka, kas paceļas no tumsas un dziļuma un pēkšņi cilvēkam stājas ceļā (III, 56.). „Lolitas brīnumputnā“ Lolita runā par liktenvaru, ko neviens nevar uzvarēt. „Sargājam vai nesargājam — Liktenvadītais to paņems. Tā ir zīlēts“ (X, 57.). Šinī liktenvarā ir kaut kas noslēpumains, baismīgs. Viņa nes sev līdzī nezināmo un nepieciešamo (X, 64. sek.). Likteņa lēmumam jāseko, grozīt to nevar. „Nevaru vairs izvēlēties. To ir darījis jau liktenis“ (X, 85.). Tas ienāk cilvēka dzīvē kā sodītājs vai svētītājs. Tas noārda, „met mūs pa varmāku kājām“, (V, 32.). Tas arī ceļ, ar viņu nāk svētlaimība, un tas ved pie laimīgā iznākuma (III, 56.). Cik tālu tāds ir liktenis, tik tas ir aizpasaules parādība. Varbūt pat līdzeklis Dieva rokās, kuŗu viņš izlieto saviem nolūkiem. Šo varbūtību Anna Bragadere liek apstiprināt Lielpurvu mātei. „... cilvēku likteni tek kā pavedieni, kuŗu gali visi Dieva rokās. Dažreiz domā tā, ka pavediens tā sarežģījies, aizmetušies tādi mezgļi, ka nemūžam vairs

nevarēs atraisīt, bet palaujies tik uz Dievu, nogaidi un paskaties, cik labi viss atšķetinās. Tik jau ne arvien pēc mūsu prāta... Kad mūsu griba nepiepildās, tad mēs tūlī jau vaimanājām par izpostīto nākotni un nez' par ko. Bet Dievs nesteidzas. Dievam laika diezgan. Viņš mierīgi ritina mūsu likteņa pavedienu tālāk — mūžībā" (II, 258.).

Liktenis ir Dieva nolikums, kas noteikti attiecas uz kāda cilvēka dzīvi, pēc kuŗa visam ir jānotiek un arī notiek. Cilvēks gan cīnās ar šo Dieva neizbēgamo nolikumu, bet nevar to uzvarēt. Viņš nav sava likteņa noteicējs, jo likteņa griba ir Dieva griba. Liktenis ir Dieva nolikums, ko nolemj viņa griba.

Šādu rakstnieces likteņa izpratni nosaka dievatziņa. Tāds ir likteņa reliģiōzs tulkojums, kuŗa nozīme ir tā, ka tas likteņa izpratnē cilvēku neatstāj prātojumā, kas noved domu strupceļā, bet gan to nostāda ticības lokā, kur visu ieliek Dieva rokās. Šāds tulkojums ļauj cilvēkam pacelties pāri savam liktenim, — stāt tam pāri un ļauj teikt, kā Anna Brigadere saka: „Mēs savu likteni rokās turam“ (III, 86.). Cilvēka tikumība un Dieva gribas izpildījums ir tas, kas to viņam ļauj. Vai arī ietekmēt, grozīt? Grozīt tomēr ne. Vai taisnība nav Lielpurvju mātes vārdiem: „Kas tad gan iznāktu no smalkājiem likteņa pavedieniem, ja mēs pie tiem piedurtos ar mūsu rupjajiem pirkstiem!“ (II, 258.) Cilvēks tos savilktu vai sarautu, bet neatrisinātu.

6. Lūgšana.

Annas Brigaderes dievticībā redzamu vietu ieņem lūgšana. Katrā dzīvā ticībā pulso lūgšanas gars. Un tādēļ saprotami, ka tas citādi nevar būt arī viņas ticībā. Dievatziņa pamato lūgšanu, atraisa to un dod tai saturu.

Ir lietas, ko tikai Dievam var teikt (Dievs, daba,

darbs, 285.). To var teikt lūgšanā, un to nedrīkst dzirdēt neviens cilvēks, ne cits kas pasaulē. Tā lūgt Anneli iemāca vecmāmiņa, kuŗu lūgšanas brīdī viņa atceras šādi: „Tad viņa savij adamo, saliek rokas un skaitīšana nu top vēl dziļāka, sirsnīgāka, gaužāka, it kā viņai priekšā stāvētu vistuvākais draugs, ar kuŗu tā sarunātos nakts tumsā par kaut kādu lietu, ko nedrīkst dzirdēt cilvēks un pasaule“ (Dievs, daba darbs, 100.). Lūgšanai jābūt dziļai, sirsnīgai un gaužai. Individuālai lūgšanai tikai tad ir nozīme, ja to patur noslēpumā un neizteic citiem. Lūgšana ir vienai pašai. Reiz Līziņa spiež Anneli pateikt viņas draudzenei Almai kādu no savām lūgšanām. Annele gribētu darīt pa prātam māšai. „Bet kāpēc viņa to prasa? Vai tad iespējams skaļi izteikt tādus vārdus?“ Viņa tomēr padodas māšas prasībai. „Vārdi kāpj kā pār kalnu, smagi un auksti. Bet vai tie ir viņas vārdi? Viņi skan kā ar svešu balsi, nedzīvi, dreboši, bāli. Viņai kauns no tiem. Viņai sāp no tiem. Viņai sāp no tiem...“ Līziņas draudzene smej. Nu Annele zin, ka vajadzēja klausīt sirdsbalsij, kas liedza teikt. „Grēks bij nodarīts. Jā, nu viņa zināja, kas ir grēks. Kad pasaka skaļi visiem par smiešanos to, kas bij sacīts Dievam vienam... Kaut kas sāpīgs smeldza un palika tomēr. Tā bij mācība, ka ir tādā lietas, kuŗas nevar teikt pat vismiļākai māšai. Tikai Dievam vien“ (Dievs, daba, darbs, 283. sek.).

Anna Brigadere paveŗ mums skatu lūgšanas būtībā. Lūgšana ir svētākā dvēseles kustība, kuŗai nedrīkst pieskarties ikdienība. Ja to pieļauj, tad grēko. Pie šīs atziņas viņa ir turējusies visu mūžu. Individuālās lūgšanas vārsmu viņas dzejas krājumos neatrodam. Vienīgi bērniības atmiņu triloģijā viņa trīs reizes ļauj mums ielūkoties tad Anneles dvēseles kustībā, kad viņa lūdz.

Pirmo reizi tad, kad (Dievs, d., d., 275. sek.) Līziņa ir stāstījusi Annelei pasaku par ķēniņdēlu,

kas uzsāk ar veco ubagu ceļu pa tumšu nakti un negaisu. Annele nevar ķēnīdēlu atstāt briesmās. Un tādēļ „viņai jāizrunājas par to ar Dievu.“ Un viņa runā. Un daudzos vārdos viņa sarunājas ar Dievu, lūgdama ķēnīdēlu neatstāt briesmās, palīdzēt viņam visu pārciest. Tā ir klusa saruna. Bet kad Liziņa jautā: „Ko tad tu dari?“, — tad Annele atbild: „Tāpat — es — es tik pasaku.“ — „Kam tu pasaki?“ — Tagad gan meitenei negribētos ne par ko atbildēt. Bet viņas sirds ir kā rīta debess bez mākoņiem, un māsai ko noslēpt viņa nevar un tikko dzirdami dveš: „Dievam“.

Še lūgšana ir klusa saruna, kad Dievam ko pasaka, un sirds tad top kā rīta debess bez mākoņiem. Tāda ir Anneles (bērna) lūgšana. Vai tāda nav arī pieaugušā cilvēka lūgšana? Pareizs novērojums: lūgšanas brīdī lūdzējs dod un ņem: pasacījumā — atdevums, rīta debess vieglums un gaišums — ieguvums.

Otro reizi (Dievs, d., d., 333.) Annele lūdz par slimo Liziņu. „Viņa noslēpās savā kaktiņā un domāja, domāja. Nu viņa zināja, cik dziļi ir Liziņa bargās sievas varā. Bet kā to atpestīt! Neviens to nespēja. Neviens padoma nezināja. Tikai Dievs to varēja. Vajadzēja lūgt Dievu. Bet vai viņa to mācēja?“ Kā lielas bēdas var ielikt lūgšanā? „Nebij jau nemaz tādu vārdu, ka visu to varēja izteikt, kas Dievam sakāms. — Tā meitene bēdājās un skatījās uz Dieva palīdzību it kā ilgodamās un no tālienes stāvēdama. Bet tad piepēži kā putniņš zarā, uzlēca krūtīs viņas priecīgā, drošā balss. „Nu tu mulķe meitene, vai gan Dievam vajaga tādu vārdu.“ „Nu ja, ka nevajaga,“ viņa atsaucās tikpat droši un pašvīgi. Viņš tak pats visu zin un saprot. Lai kā iznāk, būs labi. Un tūdaļ viņa lūdzās: „Dievs, Dievs, debesu Tēvs! Nu padari Liziņu atkal veselu. Nu palīdzi viņai, palīdzi! Jo citādi nemāku. Mīlais, mī-

lais debesu Tēvs. Tu jau visu zini. Palidzi nu!“ — Viegli, viegli palika. Lēnām sāka ritēt asaras... Meitenei likās, ka tā brauktu viegli, kā pa dziļu, karstu strautu, līdz piebrauca pie varenēm, mirdzošiem vārtiem. Aiz tiem bij liels spēks, liela vara un palīdzība. Vajadzēja tik tos atdarīt un satvert Dieva roku. Un tur jau arī viņa bij. Nu nemaz vairs vārdu nevajadzēja. „Palīdz, palīdz Līziņai!“ pukstēja katrs sirds sitiens. Un Dievs nu visu dzirdēja un viss bij labi.“

No šī lūgšanas brīža apraksta nomanām, ka lūgšanai ir vēl kāda augstāka kāpe. Tā nav vienīgi saruna. Ir lūgšana, kurai nav vajadzīgi vārdi, bet kur visa cilvēka esamība pulso lūgšanas kustībā, kur katra asins pilite un katra dvēseles stidziņa lūdz. Otrkārt, lūgšanā dvēselei jāpaceļas tik augstu, ka sasniedz tos mirdzošos vārtus, pa kuriem lūdzējs var ieiet un satvert Dieva roku. Šis brīdis var būt ekstātisks, bet tas ir svētīgs, jo tad Dievs visu dzird, un viss tad ir labi. Vēlāk mostas arī apziņa, ka „Dievs paklausīja“ (Skar. vējos, 284.).

Trešo reizi (Skarb. vējos, 284. sek.) Annele lūdz Dievu par slimo tēvu. Ar katru dvasas vilcienu viņa lūdz: „dari tēvu veselu“. Tomēr lūgšana vien nekā nelīdzēja. Vajadzēja ticēt. Bet lielajai ticēšanai vajaga liela spēka. Lūgšana ir īsta, ja tā ir ticības auglis. Ticības apstarojumā lūgšana raisa dvēseles spēkus, kas top vara un pat piespiež Dievu. Tā dzejoli par kādu ķēniņu, kas nerimdams uz Dievu rokas cēlis un cīņā gruvis ar jaunu sparū un „tā Dievu piespiezdams ar dvēseles varu, līdz mirdzošs spēks un uzvara tam kļuva“, dzejniece dod liecinājumu, ka ticība un lūgšana spēj darīt lielas lietas:

„Tā iet caur nebeidzamiem mūžiem ilgas,
Ka liela ticība un celtas rokas
Var noplaut zemes varenos kā smilgas
Un izdzēst varas bezprātu un mokas.“ (V, 52.)

Tikai tas patiesi ceļ rokas uz augšu, kas, tic. Šaubīgie nespēj lūgt Dievu. Starp Annas Brigaderes literāriskiem cilvēkiem ir divi tādi lūgšanai nespējīgi: Valdis stāstā „Perpetuum mobile“ (I) un Zangus stāstā „Pipes galviņa“ (I).

Slimais Valdis, kas grib atrast „perpetuum mobile“, nomokās ar nespēku un briesmīgu nezināšanu. Viņš ilgojās, lai viņa dzīslās plūstu jauni spēki. „Kad es Viņu lūgtu no sirds dibena — to es vēl nekad neesmu mēģinājis — tiešām! — Bet vai tas ko līdzēs?“ Līdz lūgšanai viņš tomēr netiek. Kādēļ? „Tur jau viņas ir, tās šaubas, kas katras lūgšanas spēku aprij. Viņa dvēsele slīgst nespēkā. Vāji, šaubīgi, mazticīgi radījumi.“ — Dieva sūtītais eņģelis liecina, ka „šaubas saistās kā alvas svāri pie viņu dvēseļu spārniem un neļauj tām pacelties tais augstumos, no kurienes plūst viņu spēks.“ — „Un kā var pārvarēt šaubas?“ — jautā Valdis. „Ar lūgšanu, ar karstu, nešaubīgu ticīgu lūgšanu. Bet tāda lūgšanas spēja ir žēlastība, un tikai retiem viņa tiek dota“ (I, 87., 91.).

Kāds burvju loks: šaubas neļauj lūgt, bet šaubas pārvaramas ar lūgšanu. Vai tā ir pretruna? Abos spriedumos ir patiesība, un tie ir pieļaujami, ja tos neuzlūkojam par burvju lokā ieslēgtiem, bet par reliģisku paradoksu. Tā ir žēlastība, ka lūgt var arī šaubīgais. Un šī žēlastība nepadodas nekādam aprēķinam, nekādam iepriekšējam nolūkam. Cilvēka prātojumu un izjūtu priekšā tā ir paradoksāla: tas, kas nevarētu notikt, tomēr notiek. Religiōzā dzīvē ir daudz tādu paradoksu.

Zangum nodeg māja, sadeg manta, kam viņš parrādījis gandrīz kā svētbiķību. Lai varētu atkal cerēt, strādāt, uz gruvešiem celt ko jaunu, tad vajadzēja papriekšu izlīdzināties ar to, kuŗa roka viņu bij tik zemu nospiedusi, un izlīdzināties varēja tik tad, ja sirsnīgā pazemībā spēja šo roku skūpstīt un teikt:

„Tēvs, tas bij Tavs prāts“ (I, 169.). Bet viņš nespēj to atzīt un lūgt. Labāk iet ubagot. Tikai tad, kad sieva viņu norāj, māca viņam ticēt un atzīt, ka Dievs ir svētījis un arī turpmāk svētīs, Zangus sāk saprast. Bet pilnīgi saprot tad, kad zemībā nostājās zem Dieva rokas. Vispirms cilvēkam jāstāv zem Dieva rokas, tad viņš pacelsies pāri savai nelaimei, savām kļūdām, un dvēsele būs gatava lūgt (I, 174.). Šinī gadījumā raksturīgi atzīmēt, ka sievietē ir tā, kuŗa vīrietim sekmīgi parāda lūgšanas ceļu. Sieviete ir spēja ar šaubām apkrauto vīrieti nostādīt ticības lokā, lai tas varētu baudīt lūgšanas brīžu svētību.

Annai Brigaderei nav bijis svešs lūgšanas gars, un viņa ir zinājusi lūgšanas spēku.

7. Anneles Dieva priekšstatišana.

Vēl jāmin Annas Brigaderes, reliģijas psiholoģiskā ziņā nozīmīgais, Dieva priekšstatišanas apraksts, ko atrodam viņas bērnības atmiņu triloģijā, un kas paver mums skatu bērna reliģiskā pasaulē.

Mātes runātais 23. psalms dod Annelei iemeslu dažādām pārdomām (Dievs, d., d., 55. sek.). „Tas Kungs ir mans gans, man netrūkst ne nieka.“ Pirmo, ko Annele ievēro, ir vārds „Tas Kungs“. „Kur Viņš ir? Vai māte Viņu redz.“ Tādi ir pirmie jautājumi. Un tie izteic, ka pirmais prasījums bērna Dieva priekšstatišanā ir pēc viņa redzamības. Vai viņš ir redzams? Annele saprot, ka viņu nevar redzēt un arī māte viņu neredz. „Ar tādām acīm jau Viņu neredz. Viņu var gan redzēt, bet ar citām acīm, ar tādām, ar kuŗām var redzēt daudz, daudz brīnišķu lietu.“ Tiešas Dieva redzamības nav. Tomēr Dievs ir redzams, ja protam redzēt tās brīnišķās lietas, aiz kuŗām viņš stāv. „Un viņš ir aiz visām lietām, Vai tas ir bargs pērkons, vai lēna vēsma; vai tā ir karsta saule, vai mīlīga ēna. Vai tas ir rudzu lauks rīta

vējā, vai tas ir mežs, kuņģā žēli dzeguze kūko. Viņš ir tur, un tur, un tur, un kad grib, Viņš ir pašā sirds vidū. Tuvāk nekā tēvs, tuvāk nekā māte. Nekā, nekā Viņam apslēpt, nekā Viņam pateikt! Viņš nāk un nolas pats visas domas, kā puķes no plavas. Viņš ir tas Kungs; nē, Viņš tak ir pats mīlais Debesu tēvs; nē, Viņš ir Viņš! Daudz, daudz vairāk Viņš ir, nekā visi viņa vārdi, ne ar vienu vārdu nevar pateikt, kas Viņš ir.“ Šāda Anneles Dieva priekšstatīšana reliģijas psiholoģiskā ziņā ir raksturīga viņas vecuma bērnu dzīvai fantazēšanai un domāšanai. Dievs nav ne ideja, ne arī kāda transcendentā būtne. Dievs ir immanents, kas nav saucams vienā vārdā, bet stāv aiz visām lietām. Dievs ir ārpus visa, bet ļoti tuvu visam. Viņa priekšstatīšana ir gleznaini konkrēta. Sevišķi to redzam Anneles pārdomās par to, ka tas Kungs ir gans. „Gans? Jā, kad Annele paskatās ar savām citām acīm, tad viņš ir gans. Viņa mētelis ir kā putu pārslas, ziliem debesu ielokiem. Viņš ir liels, liels. Pāri mežam aizslīd viņa zeltotie spārnu gali. Kur viņi laižas pāri, uzzied vienās puķēs plava un saulainais laukums.“ Šī aina raksturīga bērna gleznainai fantāzijai, kas konkretizē neredzamo. Lielais neredzamais, kas ir daudz vairāk kā visi vārdi, še skatīti fantāzijas acīm un nevaram liegt, ka nebūtu še sarežģēta arī patiesība, kas, abstraktā valodā izteikta, skanētu citādi.

Annele sakarībā ar 23. psalma vārdiem domā arī par dvēseli, nāvi un galdu, kas sataisīts pret ienaidniekiem, kur biķeris ir pilnām pieliet. Atzīmējama tā latviskā aina, kādu sev uzbūvē Annele savās domās par sataisīto galdu. „Laukā no nāves ielejas! Laukā, laukā! Zeme ir atkal zeme. Zeme ir atkal zeme. Zeme ir zaļa, debesu apjuma lielistaba. Balti, balti galdi. Visi ap tiem sasēduši. Tēvs, māte, brālis, māsa, mīlā vecā tēvmāmiņa un citi Avotu ļaudis. Visiem ir rokā zelta kausi. Dieva sulaiņi baltās drā-

nās, zelta jostām apjosti iet apkārt un lej šais kausos saldas, saldas bērzu sulas. Ai, to gārdo, gārdo bērzu sulu!" Tā nenoliedzami ir latviska aina, tāda pati, kādas skatām mākslinieka Annusa darinātās Tērvetes baznīcas altāra gleznās. Šī aina ir mūsu dvēselēm tuva, un cik vēl mīlāks ar to mums kļūst šis senais hebreju psalms. Dziļais psalma saturs šē izteikts latviskā formā, latviešu lielstabas tēlainībā un dzīves īstenībā. Šē piemērs, kā varam dziļo pārnacionālo saturu izteikt latviešu gara veidotās formās un padarīt to mūsu dvēselēm vēl tuvāku. Ar to aizskaram baznīcas ticības satura latviskošanas problēmu. Sakarā ar augšā sacīto, jājaudā: vai katra valoda un katras valodas līdzekļi jau zināmu saturu neizteic īpatnējā veidā, ko noteic vienīgi valodas gars? Vai ar grieķu evaņģelija tulkojumu latviešu valodā dziļais evaņģelija saturs nav ieguvis latvisku izteiksmi? Mums pozitīvi jāatbild šis jautājums, tāpat kā jāapstiprina tas fakts, ka kristīgais sludinājums latviešu valodā ir jau pārnacionālo atziņu izteikums latviskā veidā. Ar sacīto šē gribam pasvītrot to, ka Anna Brigadere ir ļoti labi varējusi parādīt, kā ar latviešu valodas līdzekļiem un latvisku situāciju tēlainību ir iespējams pārnacionālo saturu izteikt latviešu dvēselei radniecīgā formā. Mums vajadzētu tikai iedziļināties latviešu valodas izteiksmes līdzekļu bagātībā un kuplāk izmantot savu valodu reliģiōzām vajadzībām, reliģiōzos priekšstatījumos un domu iztēlē. Anna Brigadere rāda, ka šini ziņā mums dotas plašas iespējamības.

Anneles Dieva tuvuma un arī viņa visurklātesamības nojausma attēlota vēl citā aprakstā (Dievs, d., d., 246.). „Kad visi aizmiguši, tikai Annele viena ar savu sirdi, tad viņa dzird, tad tur ir tas, kas visu zin, kam nekas nav apslēpts; tas ir tas, kuŗa zvaigžņotais mētelis šonakt ietīn visu pasauli. Vai tas ir Dievs? Jaudā Annele un, padomājusi, atbild sev: Dievs gan.

Neviens cits. Un kad viņa tā domā, viņa dzird savu elpu kaklā un viņai ir tā, it kā tas, kas visu zin, būtu piēnācis tik tuvu, tuvu un viņas mazā sirds būtu kā satverts putniņš uz viņa delnas, un klusu, klusu to jautātu kāda balss: Vai tu tā esi, Annele? Un tikpat klusi viņa atteiktu: Jā, tā es es. Un vairāk viņa nevar pateikt. Nē: Visuspēcīgais, Varenais, Mūžīgais, kā tēvocis no sprediķu grāmatām lasa svētdienas rītos, tādu vārdu Annelei nevajaga. — Ko teiks tam, kas viņu zin? Viņš jau pats atnācis ar to kvēlaino gaismu, kas pilda Anneles sirdi, kā gaišākā vasaras saule. Nekas ļauns nevar tuvoties nevienam, jo Avotu istabā ir Dievs. Viņš paskatās mīļi uz visiem gulētājiem, un tik pat labs viņam ir mazais Jurītis, kā vecā Anus, tāds pat Bungatiņš, kā Simkus. Nemaz nav Simkus labāks, tāpēc ka viņš Izraēļa bērns. It nebūt nē! Viņš nav vis tikai Izraēļa bērnu Dievs, bet visu cilvēku Dievs un tā kā Mozum ērkšķu krūma uguns drānās, tāpat viņš rādās visiem liesmaino debesspīdekļu gaismā.

Ko dod šis apraksts? Pirmkārt, tas liecina, ka bērnam ir Dieva tuvuma izjūta: Dievs ir istabā. Bērnam Dievs ir viszinātājs. Tā ir viena no pirmām īpašībām, ko bērns saista ar Dievu. Otrkārt, Dievs bērna dvēselē saistās ar gaismu: „visa sirds kaist bezgalīgā gaismā“; un kad viņš aiziet, tad istabā it kā lēni nodziest ugunis. Treškārt, bērnam nepatīk vārdi, ko lieto lielie cilvēki. Lieliem ir abstrakti vārdi, bērns turās pie konkrētības. Annele reāli stāv Dieva priekšā, viņas sirds ir „kā satverts putniņš uz viņa delnas“. Tādēļ viņai nepieciešama sava bērna valoda, un tā ir gleznaina, mirdzoša.

Annele domā arī par Svēto Garu. „Tas ir tas visunoslēpumainākais, ko Annele var iedomāties.“ Viņa zina nedaudzos stāstus par Vasarsvētku notikumiem. Un tad doma risinās tālāk: „Jā, tad viņš jau arī ir pats visu ugunīgo mēļu, visu valodu lielais mei-

stars un runātājs.“ Zīmīgs, īpatnējs ir viņas pamatojums tam, ka Svētā gara svētkus svēti pavasara vidū. „Tādēļ jau arī viņa svētkus svētīja tai lielo valodu laikā, kad runāja saule un puķes, putni un strauti, visa debess un visa zeme.“ (Sk. vējos, 22.)

Ar šiem aprakstiem Anna Brigadere devusi vērtīgus materiālus bērna reliģijas psiholoģijas pētniecībai.

8. Cilvēks, grēks un Kristus.

Tālāk aplūkojam Annas Brigaderes Kristus atziņu. Vispirms tomēr jāpakavējas vēl pie viņas domām par cilvēku, kurās viņa ieloka Kristus atziņas lokā un dod pēdējai zināmu pamatu.

Kas ir cilvēks? Religiōzā izjūtā, kā jau konstatējam, cilvēks Dieva visvarenības priekšā ir puteklīts. Dievs ir spēcīgs, cilvēks nespēcīgs. Dievam pieder godība, cilvēkam putekļa niecība. Un tomēr cilvēks ir Dieva radījuma daļa, kam piešķirta visas radības ilgu mēra nozīme. Cilvēks ir tas visā radībā, kurā grib piepildīties kā stāds, tā zvērs (Kalngali, 192.). Kas ir cilvēks, kā šo ilgu mērs? Anna Brigadere atbildi dod dzejolī „Ai cilvēks!“ (Kalngali, 192.). Vispirms, kas ir cilvēka uzdevums?

„Ai cilvēks, pasaulē tu tādēļ esi laists,
Lai censtos arvien vairāk būt tu cēls un skaists,
Tās debess kāpnes, ko tik sapnī skatīt cer'
Tev priekšā stāv, kur vien tu savu kāju speļ.“

Censties pēc cēluma un skaistuma, un censties kāpt debess kāpnes — tāds Brigaderes izpratnē ir cilvēka uzdevums. Vai ar Lielpurvju mātes vārdiem sakot: „Dievs mūs ir zemē stādījis, lai mēs augtu un augļus nestu. Lai mēs ar saknēm zemē stāvēdami, ar zariem stieptos ar katru dienu augstāk pret debesīm“ (II, 259.). Brigadere sludina to pašu cilvēka

uzdevumu, kas ietelp arī kristīgā pilnības ideālā. „Topat pilnīgi, kā jūsu Tēvs debesis ir pilnīgs,“ sacīja Jēzus. Kāpt debess kāpnēs un censties pēc cēluma un skaistuma — aicina Brigadere, pie kam nav jāaizmirst, ka skaistums, daiļums un svētums rakstnieces izjūtā stāv ļoti tuvā radniecībā (Akm. spr., 315.).

Cilvēkam ir dots prāts, kuŗa uzdevums nevis kalpot ļauniem nolūkiem, bet kā sapratējam tam visur jāpalīdz augt. Tam dots arī gara spožums, un „lai tas tev ir gods, ka gaismodama tava uguns nebeidz lit.“ Cilvēks top dižens, ja viņš ceļ un nesikst. Viņam viss ir jāiemanto. Bet iemantot tikai spēj tas, kas visu prot atdot.

Cilvēkam jāprot ziedoties. Kas sevi ziedo, tam laime plaukst. Kad asu skatu veras savās dvēseles dzelmēs, kas tiecas pēc paša noslēpumiem, kas ļauj katrā mirklī visiem žogiem lūzt, lai pilnība pāri plūst, tas ir pilnīgs cilvēks (III, 270.). Tāds arī cilvēka pilnības ceļš, un viņa uzdevums ir to iet. Anna Brigadere arī rāda mums savos rakstos šādus cilvēkus, kas ar savu dvēseles siltumu, ar sevi aizliegšanu manto citu cilvēku sirds siltumu. Tāds ir Uga stāstā „Džentlmenis“ (VIII), kas savus pienākumus pilda ar neatlaidīgu izturību, darbu dara atbildības sajūtā, un kas visur manto visu to cilvēku sirsnību, ar kuŗiem viņš sastopas. Tāds ir ārsts Vigants stāstā „Svētku balva“ (VIII), kuŗu caurstaro siltā, cildena sajūta; viņš nevar paiet garām cilvēkam. Svešas sāpes arī viņam sāp (193.). Un kad viņam jāizšķiras, vai palīdzēt cilvēkam, vai nopirkt sievas svētku balvai dārgu rotu, tad viņš izšķiras par to, ka cēlāki ir palīdzēt skrandainam cilvēkam. Viņš atteicas pat no svētku vakara prieka, lai palīdzētu nabagam. Domājot par šo paš aizliedzīgo ārstu, jāatceras kādā citā vietā Annas Brigaderes rakstīti vārdi: „... kas ir diženāks, kā kad tiek kronēta ticība uz cilvēku, ka tik aptumšotos

laikos, kā tagad, pēkšņi atmirdz cilvēka vaigs, kuram cēlums un diženība nav tikai tukši vārdi (Klusie varoņi, 25.). Rakstniecei cilvēks sākas tur, „kur sāk tas nojaust atbildības spēku“ (V, 252.).

Bez pilnības uzdevuma, cilvēkam Anna Brigadere piešķir vēl vienu citu uzdevumu, ko izteic vārdos:

„Ej garā gaišs un mīlestības caurstarots,
Lai pestīšanas spēks un drošums tev tiek dots.“

(Kallgali, 192.)

Gara gaišums un mīlestība, vai mūžs, kas līdzinās pavasarim, ir tās cilvēka īpašības, caur kurām viņš spēj uzņemt pestīšanas spēku un drošumu. Tikai tur ielist pestīšanas spēks, kur cilvēks piepildījis lielo mīlestības bausli. Tāds ir cilvēka pestīšanas ceļš, pie kam rakstniece arī tēlo mums cilvēkus, kas iet šo gara gaišuma un mīlestības ceļu. Tāda, piemēram, ir Mare stāstā „Mare“ (I), kas vada Visvaldi caur ciešanām un mīlestību pie jaunas dzīves. Viņa deldē savu un Visvalda grēku (52.).

Anna Brigadere uzliek cilvēkam lielus uzdevumus: iet pilnības un pestīšanas spēka ceļu, būt cēlam un cildenam, būt mūža dienās kā mūžīgam ziedonim. Vai cilvēks to spēj? Vai cilvēks spēj būt cilvēks? Marija Lapa romānā „Kvēlošā lokā“ gan saka: Cilvēks ir Dieva bērns un ticiet man, viņam vieglāk būt cilvēcīgam nekā necilvēcīgam“ (375.). Tomēr dažkārt viņš neredz savu uzdevumu un iet grēka ceļus. Cilvēks grēko. Ar to rodas jauna situācija, jo „acis ir tīras un šķīstas, kad tās nav skūpstījis grēks“ (I, 88.). Vecais vīriņš Sprīditim jautā: „Un ko tu domā? Vai ir tev sirds iekšā kā dimanta oļiņa? Melnumu nemaz nav?“ Sprīditis atbild: „Ir gan melnumi ar.“ Vecais vīriņš: „Bet melnumus vajaga notīrīt. Tad būs sirds kā daiļš trauciņš un tad tu varēsi ielikt to visdārgāko“ (43.) Cilvēks savā dvēselē nes melnumus, viņš iet grēka maldu ceļus.

Kas tad ir grēks? „Grēks bij nodarīts. Jā, nu viņa zināja, kas ir grēks. Kad pasaka skaļi visiem par smiešanos to, kas bij sacīts Dievam vienam.“ Tā domā Annele (Dievs, d., d., 283.). Šinī bērnišķā nojausmā ir kaut kas būtiski pareizs. Grēks ir tur, kur svētumu padara par nesvētumu. Svēts ir brīdis, kad dvēsele sarunājas ar Dievu. Ja to atklāj citiem par smiešanos, tad svētums ir pārvērsts ikdienā vai pat zaimā. Svētuma profanizēšana ir grēks. Un tas ir dziļi un pareizi saprasts.

Citā vietā Annele par grēku domā citādi (Dievs, d., d., 301.). Annele jūt Dievu tuvu, tik tuvu kā ganos dziedot. Bet dažreiz Dievs stāv arī no tālienes un nevelk to vairs pie sevis. „Kādēļ Dievs nevelk vairs sirdi pie sevis? — Būs tā palikusi grēcīga... Grēcīga gan! Cilvēks jau grēkos ieņemts un piedzimis. Kur tad izbēgsi grēkam? Nēvajadzēja iet uz Iršu dārzu. Vajadzēja iet gulēt, kad sāta. — Tā bij nepaklausība.“ Še grēka būtību redz nepaklausībā, darījumā, kad izdara pretēji tam, kā drikst darīt. Nepaklausība sirdsapziņai ir grēks (sal. ar D., d., d., 283.). „Ļauns, ļauns. Annele to jūt.“ Še gan ieskanas dogmatiskā mācība par iedzimšanu grēkos. Tomēr šī doma šē nav svarīgāka. Svarīgākais šinī izpratnē ir tas, ka grēku šē izprot kā ļaunu nodarījumu. Ļauns nodarījums ir grēks.

Citus grēka raksturojumus vairs neatrodam. Turpretī Anna Brigadere savos rakstos tēlo daudzus cilvēkus, kas staigā grēka ceļus, kuŗu dvēseles nospiež kāda grēka nasta, un kas dziļi izjūt savu grēku vainu. Tāds ir Visvaldis stāstā „Mare“ (I), Lejmalis stāstā „Nieka dēļ“ (I), Pēteris stāstā „Zem rīta zvaigznes“ (I), Vecais Krišs balādē „Nogremdētie zvani“ (Kālgali, 162), Kārklene stāstā „Kārklene“ (VIII), Poķis un Cintis „Lolītas brīnumputnā“ (X) un vēl citi. Viņi izdarijuši kādu ļaunu darbu (Poķis un Cintis noslep-kavējuši Alni), vai neaizkavējuši ļaunuma attīstību

(Kārklene slikti audzina dēlu, neizravē viņa netikumus, no kuriem nobriest nozieguma augļi), vai necienājuši svētumu (Pēteris), žūpojuši, bijuši naidīgi ģimenes dzīvē (arī Pēteris), vai dzīvojuši netiklu dzīvi (Lejmalis), vai bijuši augstprātīgi un patmilīgi (Visvaldis).

Visos šādos gadījumos Anna Brigadere saredz grēku un pa daļai liek šiem cilvēkiem savu grēku atzīt un meklēt atgriešanās, grēku piedošanas ceļu. Jāpasvītro šīnī vietā, ka Anna Brigadere vispāri ir tikumiskās atdzimšanas rakstniece. Viņa sludina un prasa no cilvēka tikumisku atdzimšanu, par ko būs runa turpmāk šīs studijas otrā daļā. Še piegriežamies vienīgi viņas rādītam piedošanas ceļam.

Cilvēkam vajaga nožēlot savu grēku, tad viņam top piedots, un atkal viss kļūst labi. Kad Annele jūt, ka viņa darijusi jaunu darbu, tad „viņa skaita skaļi, asarām birstot uz saliktajām rokām: „Radi iekš manis, ak Dievs, šķīstu sirdi un atjauno pastāvīgu garu. Neatmet mani no sava vaiga un neņem savu svētu garu no manīm.“ Nu ir labi. Tāds vieglums pārņem sirdi“ (Dievs, d., d., 302.). Ar nožēlas lūgšanu var panākt izlīdzināšanu. Lūdzot apklust pārmetumi, izzūd jaunā apzināšana. Nožēlas lūgšana noved pie grēku piedošanas.

„Lolītas brīnumputnā“ izskan doma, ka vainu var piedot, ja to izpērk ar labu darbu. Ja padarīs labus darbus, tad taps piedots, un reizē ar to būs iedots jauns prāts (X, 93.). Labi darbi noved pie grēku piedošanas. Bet vai ar lūgšanu un labiem darbiem var jau izdzēst grēku, vai tie izlīdzina vainas apziņu? Vai dvēsele neilgojas vēl pēc kā cita?

Par Kārklēni tanī brīdī, kad viņa redzēja, ka tā bijusi „neuzticīga kalpone“, slikti sava pienākuma izpildītāja, redzēja visus tos brīžus, kuŗos netikumu smalkās sēkļiņas bija iesējušās dēla dvēselē, bet viņa bija kopusi un saudzējusi šīs nezāles, no kuŗām no-

brieda sulīgie nozieguma augļi, rakstniece saka: „Kārklene sevi nežēloja. Tikusi reiz pie atzišanas, viņa krāva uz sevi visu grēku un pārkāpumu nastu, nepamezdama neievērotu ne mazāko knisliiti, kuŗu tai atmiņa ceļā bīdīja. Viņa nogrima līdz pašiem dziļumiem, nožēloja savus grēkus un ilgojās pēc piedošanas un atpestīšanas“ (VIII, 178.). Cilvēka dvēselei nepietiek ar apziņu par labu darbu padarīšanu. Viņa ilgojas vēl pēc pestīšanas spēka un drošības, viņa gaida, ka kāda dievišķa vara uz viņu sacīs: — piedots un izlīdzināts. Stāstā par Kārklēni Anna Brigadere rāda šīs ilgas pēc pestīšanas, bet vēl neparāda, kā šīs ilgas tiek piepildītas. Kārklenei trūkst vēl dziļākas nožēlas. Viņa nespēj savu vainu atzīt ataicinātam mēitājam, viņa pat mēlo, sakot, ka viņas sirds ir viegla un brīva. Un arī nomirst, piedošanu, drošību neieguvusi, kas nāktu ar to, ja viņa atklātu patiesību par savu dēlu. Viņa nemanto grēku piedotības apziņu. Vai neviens netiek līdz grēku piedotības apziņai? Ir vietas Annas Brigaderes rakstos, kas ļauj šo jautājumu atbildēt pozitīvi. Ja cilvēka dvēsele ilgojas pēc pestīšanas, tad viņai arī dota iespēja to saņemt. Tādēļ gaišas beigas ir viņas balādei par nogrimušiem zvaniem, ko Krišus nogremdējis, kariem nākot. Arī viņu nospiež grēku nasta:

„Kungs, mans gans, ja debes pļavā
Tava avs — es tikšu ganīts,
Kā es iešu priekā Tavā
Neapkopts un neapzvanīts“,

tādēļ „Dieviņ augstais, piedod grēkus.“ Un galā — viņu pavada zvanu skaņas, kas ceļas no visām ezerdzīlēm, un ļaudīm atliek izbrīnā nojaust:

„Vai tas vecais Krišus bija?
Tas bij Dieva izredzētais!“

(Kalngali, 165.)

Grēku piedošanas lūgšanai — kā atbilde skan gaišais lēmums: Dieva izredzētais. Dievs piedod nožēlniekam. Arī Annele domā: „Kas gan priekš viņa (Dieva) ir Mika grēki? Tam, kam acis kā rīta zvaigzne un drēbes kā sāules mirdzums, kas tad tam ko nenomazgāt Mika grēkus ar izopu, ka tie kļuva balti kā sniegs. Jo Dievs tak ir visspecīgs un visur klātbūdam” (Dievs, d., d., 301.).

Bet vai vienmēr Dievs piedod? Šis jautājums nav svešs arī Annelei. „Nē, ellē Mika vis neies. Un ja arī Dievs gribēs, Pestītājs nelaidīs. Pestītājs paņems Miku pie rokas un tik ilgam lūgsies, kamēr Dievs nebūs Mikum visus grēkus piedēvis” (Dievs, d., d., 301.). Tā Annas Brīgaderes atziņas lokā ienāk Kristus. Kristus viņas atziņā ir vispirms grēcinieku draugs, viņu aizstāvis Dieva priekšā. Tomēr Kristus nav vien aizstāvis, bet ir arī grēku piedēvējs, kas cilvēku dvēselēm dod pestīšanu.

Šādu atziņu viņa izteic stāstā „Zem rīta zvaigznes” (I). Vispirms Pēteris atceras savu iesvētīšanas dienu, kad viņš izjutis sevi kā lielu grēcinieku, kas nedrīkst tuvoties altāra svētumam un baudīt svēto vakarēdienu. Viņš stāv pie altāra. Nāk viņa reize. Viņa skats maldās apkārt. Bet tad viņš ierauga: „Starp klusām, trīcošām zelta liesmiņām — Kristus, Krusta Nesējs. Pestītāja cēlais, dievišķīgais augums gandrīz saplācis zem smagā koka nastas, bet viņa sejā atspoguļojas debess miers, pārdabīgs spēks, viņa acis kaist neizmērojamas mīlestības dzelme. Un šis acis skatās uz Pēteri, taisni uz Pēteri. Svētā dzirkstele krīt Pētera dvēselē, aizdedzina un notīra visu, kas viņā ļauns un netīrs, iznīcina grēku nastu, kas tam aizslodzīja ieeju vissvētākajā vietā. Šķīsta paceļās Pētera dvēsele... „To es dariju tēvis dēļ, ko tu dari manīs dēļ...” runā mācītājs. Kristus pats runā caur mācītāju uz Pēteri. Ko viņš darīs priekš Kristus? Ak, viņš ir tik pazemīgs un tik lepnis, tik nie-

cīgs un tik augsts! Viņš ziedos savu dzīvību savam Pestītājam, viņš dos upuri pret upuri. Kristus spēks un mīlestība viņam dod lauvas stiprumu un baloža maigumu, viņš ziedos savu dzīvību priekš savas dvēseles kēniņa! Debešķīgas svētlaimības bagātais acmirkļis!“ (188. sek.). Bet dzīvē iznāca citādi. Dvēselē ienāk grēks un to samulsina. Pēteris kļūst žūpa un kauslis. Bērnus izaudzina dzīvei nederīgus, paved bērnus sliktos darbos no mazotnes. Bet mūža pēdējā stundā viņā pamostas vēl sirdsapziņa. Viņa dvēsele nodreb šausmās neaptveramā svētuma priekšā, kuŗas vēstnese ir sirdsapziņa. Tās balss viņam bija tas briesmīgākais. „Dievs viņa dvēseli bij licis kā dzidru avotu, bet viņš to pienesis dubļiem un puvešiem, un tie, kuŗus tam nācās dzirdīt ar tīru ūdeni, sūca dien no dienas viņas smacīgo izteku.“ Ar tādu mocošu apziņu Pēteris atstāj savu būdu, un iziet dzestrajā rītā. Pēteris nokrīt uz valgo zemi, pieplok pie tās. „Par velti, par velti! Viņa dvēsele grēkiem aptraipīta. Kas gaidāms! Pārkāpums, sods, mūžība, un neviens ceļš vairs netek uz miera un svētlaimības pasauli.“ Pēteris žņaudz rokas. Auksti šviedri tam plūst no pieres: „Dievs, mans Tēvs! — — —“ Un tad viņš redz dzimtenes baznīcu... „Apžīlbinošā spožumā, mirdzošu staru vaiņagu apņemts, rīta zvaigzņi uz pieres — tas ir Viņš, Kristus, Krusta Nesējs. Liekas, ka pavērtos dievišķa mute un tas teiktu: „Tevis dēļ, to es dariju tevis dēļ!“ Kas necienīgs nāk... Necienīgs?... Nē, cienīgs, šķīsts caur Kristus asinīm“ (205.)²⁾

Citējumi pārāk skaidri visu pasaka, lai še vēl ko paskaidrojumam piebilstu. Annas Brigaderes sirds ir vienmēr prasījusi izlīdzināšanu, piedošanu un atpestī-

²⁾ Ne visai drošs ir Z. Mauriņas spriedums, ka Pestītājs ar ērkšķu kroni Annai Brigaderei bijis tāls, bet viņas draugs bijis Jēzus, kas svētī bērnus (Baltais ceļš, 146.).

šanu. Jau mazās Anneles sirds to prasa, piem., kā to lasām atmiņās par stāstu, kurā Pēteris noliedz Kristu (Dievs, d., d., 261. sek.). Ciešanu stāstus Annelei apstaroja Lieldienu saule. Bet šo stāstu tikai ne. „Tas palika kā drūma ēna dvēselē un ierakās tur dziļām žēlām.“ Kad Pēteris raud, tad viņai liekas vajaga vēl kaut kam nākt, kādam izlīdzinājumam. Vai Pēteris galīgi atstumts? Viņai liekas, ka Kristus vienmēr meklē savām acīm Pēteri. „Vai tu mani pazīsti, Pēteri,“ jautā Kristus skats. Un Pēteris, ar sirds drebēšanu, ar gaužām asarām un mūžīgi mūžos tik var atbildēt: „Jā, Kungs, es tevi pazīstu.“ Tā tad tomēr galā izlīdzinājums, atpestīšana. Kristus dod dvēselei atpestīšanu, izlīdzinājumu, jo viņš nes to dziļo mīlestību, par ko Anna Brigādere kādā vietā saka:

„Tā nebeidz spēkus šķiest pār dvēs'lēm vājām,
Tā savas rokas liek kā spārnus tiem zem kājām.“
(Kalngali, 175.)

Šīs vājās dvēseles ir vīriem un sievietēm, kas klūp un maldās, „kas savus ziegus mazgā aizrautībās saldās.“

Anna Brigādere Kristus darba nozīmi atrod grēku piedošanā un atpestīšanā. Kristus ir vajadzīgs dvēselei, lai tiktu vaļā no grēka. Dvēselei ir prasība pēc pestīšanas, ilgas pēc piedotības apziņas, ko pilnībā spēj apmierināt tikai Kristus. Šī Brigāderes atziņa ir mums svarīga, jo tā apstiprina domu, ka arī latviešu dvēseles struktūra nebūt nav tāda, ka tai nebūtu vajadzīga pestīšana, un ka arī latviešu dvēselei var tuvoties Kristus, ka arī tā ir spējīga viņu saņemt un caur viņu mantot brīvību no grēka. Ar to Brigādere nostājas pret dievtuŗu atziņu, ka latviešu dvēsele varot iztikt bez Kristus pestīšanas. Saprotams, tas nav vienīgais ceļš. Kā jau dzirdējām, tad viņa atzīst,

ka arī labi darbi, un tāpat novēršanās no ļauniem ceļiem, dod piedošanu.

Ko vēl Anna Brigadere saka par Kristu? Dzejoli „Dzīvības svētkos“ (Kalgali, 194.) viņa dzejo par Kristus dzimšanu. Īpatnēja ir doma, ka Kristus dzimšanas svētki ir dzīvības svētki, un nevis tādi ir Lieldienas svētki, kā parasti mēs pēdējos mēdzam saukt. Ko nozīmē Kristus dzimšana? Še vēl reiz viņa apstiprina, ka Kristus ir cilvēku cerību piepildījums.

„Tas, ko cilvēks tālu rītu
Laikos neizmērījamos
Cerē reiz piepildītu,
Nu ir nācis bēdu namos.“

Šinīs bēdu namos Kristus nāk kā Dieva Dēls, kas pestī un tiesā, viņš nāk kā mīlestības iemiesojums.

„Viss nu mīlestībā rimis,
Tas, kas pestīs, tas kas tiesās,
Kas bij ieņemts mātes miesās,
Dieva Dēls nu Bērnā dzimis!“

Tāds ir Annas Brigaderes Ziemassvētkos piemināmā notikuma apliecinājums, pie kam Jēzus bērnu šinī svētku naktī viņa redz īpatnējā skatījumā:

„Dzīlās pusnakts melnā grodā
Viena vieta tik vēl modā:
Kūti guļ zem kvēpu sijām
Bērns un Māte. Staru vijām
Cauri laužas aši pulki,
Gaismas gari, saules tulki,
Vienā elpā atskan dziesma,
Zem' un debess deg kā liesma.“

Šis pants ir jāatzīst par mūsu sirdīm tuvu latvisku Kristus piedzimšanas vēstījumu. Tas ir latviskās sirds tēlojums, kas top par vispārcilvēciskā evaņģe-

lija notikuma latvisko tēlojumu. Anna Brigadere Kristus dzimšanas svētkus nosauc par dzīvības svētkiem Mātes dēļ, jo no „Betlehemes cisām gaisma list pār mātēm visām“. Māte dod pestīšanas apsoliĵumu, ka dzīvība svētīs.

„Tikai mātes dvēs'les ostā
Nāves salnu nenokostā
Cera zied, kas nemet kaunā,
Pestīšanas jauda jaunā;
Kā arvien pēc rūgtiem maldiem
Dzīvība mūs tomēr svētīs,
Kad pār zemes tukšiem galdiem
Savu acu saules plētīs
Dievišķīgais Bērns.“

Raksturīgi atzīmēt, ka pestīšanā Anna Brigadere ieliek dzīvības domu. Pestīšana nozīmē dzīvības mantojumu: Pēteris top šķīsts caur Kristu. Kristus viņu pestī — un viņš mirst. Vai viņš mirst? Brigaderei nāves nav. Viņai ir mūžīgā dzīvība. Tādēļ arī pestīšana ir ceļš uz dzīvību, uz mūžīgo dzīvību, kuŗa mūžam rotā Mātes rokā aplaimotā.

Trīs dzejoļu ciklu Anna Brigadere veltī Jēzus ciešanām ar virsrakstu „Lielā piekta“ (III, 165. sek.). Viņa tēlo Jēzus aizvešanu, kad viņu atstāj draugu pulki, tālāk Jēzus aizliegšanu, Jēzus grūto cīņu pie krusta, un pēdīgi viņa atplaukst dziļā Kristus nopelnu atziņā:

„Tu sevi zaudēji, lai manis atkal rastu
Kur Tu un es, tur nāves vara lūst,
Nes mani nu pret blāzmojošu krastu,
Kur Lielais Rīts kā zelta avots plūst!“¹⁴⁴
(III, 167.)

Kristus sevi ziedo, lai rastu cilvēku. Kristus uzvar nāvi, jo Lielais Rīts, kā zelta avots plūst. Kristus atstāj kapu, jo viņš ir dzīvība. Dzīvība nevar mirt.

Un ja arī Marija nolaižas pēc Lielās piektās šaubu dzelmēs, tad tomēr

„Pār zemi sarkanblāzma skries,
Rīt kapa akmens novelsies,
Rīt rasos meži, ziedēs lauks,
Rīt tevi Dzīvība vārdā sauks,
Maria!“ (III, 168.)

Dzīvība atstāj kapu. Milestība augšāmceļas (Kvēlošā lokā, 210.).

Vai arī cilvēks nāvi uzvar? Vai arī viņš piedzīvos augšāmcelšanas ausmu? Atbildi dod augstāk cietātais pants:

„Kur Tu un es, tur nāves vara lūst.“

Ar to pieskaņamies jau Annas Brigaderes nemirstības atziņai.

Ko dod mums šī Annas Brigaderes antrpologija un kristologija? Viņa neuzvanda visus cilvēka būtiskās esamības dziļumus un neparāda arī dievišķā un pretdievišķā ciņu cilvēku dvēselē. Cilvēka būtības dziļākās problēmas nestāv viņai acu priekšā. Un tādēļ viņa mūs neieved tādos dziļumos, kā citi rakstnieki to dara. Tomēr Anna Brigadere pietiekoši labi ļauj ieskatīties cilvēka grēcīgā dabā, viņa dvēseles ilgās pēc grēku piedotības un pestīšanas un nepārprotami skaidri arī apliecina, ka Kristus ir šo ilgu piepildītājs. Tā ir praktiska antrpologija un kristologija, kas rodas tieši no konstatējamās konkrētības.

Anna Brigadere cilvēka, grēka un Kristus kopsakarību redz patiesā īstenībā, bet arī neko jaunu neatrod, kas būtu izteicams tirā brigaderiskā īpatnībā, izņemot latvisko Kristus dzimšanas tēlojumu. Šis nodaļas atzinumi ļauj mums secināt, ka 1) rakstniece aplūkotā jautājumā ir kristīgu domu paudēja, un ka 2) viņa dod iemeslu domāt, ka arī latvieša dvēselei kristīgā izpratne par cilvēka grēcīgo dabu un Kristus

nopelnu nav sveša. Arī latvieša dvēsele ilgojas pēc grēku piedošanas, un arī latvieša dvēselei Kristus nes pestīšanu no grēka un nāves. Tāda ir Annas Brigaderes Kristus ticība. Tas viņas kristīgais pozitīvisms.

9. Nemirstība.

Annas Brigaderes nemirstības atziņas aplūkojumā vispirms jāpiegriežas jautājumam par dvēseli.

„Tas spēks vēl nava izdibināms,
Kas plūst uz ziedu, lauздams zemes krūti;
Tas vārds vēl mūžam neatmināms,
Kas atburs tavu dziļo būti (V, 208.)

saka Brigadere. Vai cilvēks ir tik dziļa būtne, ka mūžam to neatminēt? Tomēr viņa arī zina, ka šai būtnei ir divas daļas: miesa un dvēsele.

„Miesa — irda zemes pīte,
Aša ziņa, īsa miņa;
Dvēs'le — debess lēnaudzīte,
Zvaigžņu zvaigznēm kāpējīņa“ (V, 217.).

Tālāk viņa vēl min šādu miesas un dvēseles izšķirību. Miesa ietilpst šaurā telpā, kur mirkli gaida un mirkli vada. Dvēsele turpreti bezgalības elpa, kas alkst tūkstoš gadu, Miesai pieder beigta dzīves māka, dvēselei turpreti beigas — jauna sāka, kurai tiesība ir ņemt atpakaļ nemirstības daļu (217.). Miesa pieder zemei, un tādēļ cilvēks vienmēr no šūpla līdz kapam ir kā polīpa audos un

„Tikai kād zvaigžņu ceļā
Dvēsele celsies uz mājām,
Norisīs zemes auti,
Nokritīs pišļi no kājām“

(Kālnāli, 112.).

Dvēsele saistās ar miesu. Tomēr viņa var arī uz brīdi kļūt brīva no miesām bez nāves. Anna Briga-

dere atzist dvēseles pusapziņas un pārapziņas stāvokļus, kuŗos tā kļūst brīva no miesas. Šo domu apstiprina citāts: „Spārnotas domas nesa jaunekli (Arvi) šai pusapziņas vai pārapziņas lidojumā, kādu dvēsele dažreiz piedzīvo pirms lieliem pārdzīvojumiem vai ciešanām, kad tā it kā iegūst spēju atdalīties no smagas miesas vielas un staigāt kā pār mākoņu tiltiem, no kuŗiem neticami skaidri spēj pārredzēt un pārvērtēt šīs dzīves tēlus un parādības“ (Kvēlošā lokā, 150.).

Bet kas ir dvēsele? Tā jautā arī Annele, un pati domā, ka tā ir tā, kas redz Dievu. „Dvēsele jau ir tā ar tām neredzamām acīm, kas tomēr redz, redz visbrīnīšķīgās lietas, tā ir tā ar tām nedzirdamām balsīm, kas pasaka daudz, daudz vairāk, nekā visi lielle cilvēki zin un grib pasacīt“ (Dievs, d., d., 56.). Še Annele nojauž kaut ko no tās patiesības par dvēseli, ko vēlāk dzejniece izteic dzejoli:

„Šķiet, kā plūstošās telpas
Pate tā piliens svēts,
Dieva Radības elpas
Caurspīdēts.
Dzīvībai — liecība skaļa —
Skan viņas gaviļu: Jā!
Pate tā dzīvības daļa
Neatdalāma“ (III, 37.)

Šinī pantā izteiktas svarīgas atziņas: pirmkārt, dvēsele ir dzīvības neatdalāmā daļa. Tas nozīmē, ka dvēsele ir nemirstīga tieši kā dzīvības daļa. Otrkārt, dvēseli caurstaro Dieva Radības elpa. Viņa nes sevi kādu dievišķīgu dzirksteli. Viņa ir kā dievības spogulis, kuŗā „top un mainās visa nīkstošā, mūžam esošā veidi un ainas“, kuŗā „kā ūdens piliena atstarā spulgo tūkstots gadi“ (III, 43.). Dvēseli caurstaro Dieva radības elpa. Viņā bez tā vēl ietelp pagājušie mūži.

„Jo aizgājušu mūžu
Es — austošs atspīdums,
Kas biju, esmu, būšu —
Daudzstaru kopojs”

(Kalgali, 49.).

Esam ieguvuši skatu Annas Brigaderes dvēseles izpratnē. No tās izriet, ka rakstniecei nemirstības atziņu postulē doma par dvēseli kā dzīvības daļu, vai arī kā Dieva Radības elpas daļu. Tikai paliek jautājums: vai dvēsele ir dzīvības daļa, vai arī to caurstaro Dieva Radības elpa? Pēdējo uz bibliskās atklāsmes pamata varētu viegli atzīt, bet ar pirmo jautājumu ir jau grūtāk. Un ja arī tā būtu, vai dvēseles nemirstība būtu jau pierādīta? Mums jāatzīst, ka tā nav pierādāma, bet tikai ticama. Anna Brigadere arī nemaz nevēlas to pierādīt, pati nešaubīgi ticēdama nemirstībai.

Kāda ir Annas Brigaderes nāves izpratne? Kas ir nāve? Tā jautā arī Annele, kad domāt par to viņa ierosina attiecīgie 23. psalma vārdi. Šo pārdomu par nāvi viņa atceras šādi: „Nāves ēnas ielejā! Nē, nē, nē, turp nē! To Annele negrib dzirdēt, to viņa negrib redzēt. Kas viņai gar to daļas. Bet viņai jāredz. Dvēsele grib. Arī nāves ēnas ieleju. Dvēsele atver savas neredzamās acis un skatās. Ne tikai skatās vien, viņa ir jau tur iekšā. Zeme atdaļas kā vāki, bezdibēnīgās sienas grūst uz leju. Dzilāk, dzilāk! Tur, kur tikai melnas alas un akmeņu grēdas. Sals un tumsa. Stāvu stāvošas aizas. Neredz vaurs ne zemes zaļuma, ne zilā debesu mirdzuma.” (Dievs, d., d., 56.).

Ar nāvi iestājas tumsa, iznīkšana. Tikai tur, kur ticība dzīvībai apstaro miršanu, nāves brīdis liekas gaišs kā sārta rīta saule. Nāve dažreiz nes arī svētību šīn dzīvē. Viņa salauz cilvēku cietās sirdis, kā, piemēram, Raudupietei (IV, 272.).

Nāves gaitas noteic dievības griba. „Kas nav lemts, nevar notikt. Katrs ir kā trauks, kupā dievības griba ielikusi savu saturu. Ja kāds savā laicīgā atveidā piepildījis savu uzdevumu, Lielais Meistars viņa formu šalauž, lai mūžības saturam dotu atkal jaunu ietērpu. Ne mirkli ātrāk, ne mirkli vēlāk kā tas vajadzīgs. Ja cilvēks zina dievības gribu un katram dzīves mirklim dod visu sevi iespējami pilnīgu, tad viņš ir gatavs“ (Kvēlošā lokā, 150.).

Nāve ir līdzeklis Dieva rokās. Nāve ir tas zīmogs, ko Lielais Meistars uzspiež gatavajam. Tādēļ nevajaga bīties no nāves. Annas Brigaderes cilvēki arī nebīstas no nāves, izņemot tikai Pēteri, kam bailēs „no tā, kas nāks“ (I, 204.). Uz cilvēka miršanu viņa skatās gaišām acīm. Gaišāk vairs nevar tēlot miršanas brīdi. „Ap viņu bezgalībā auga ziedošas ābeles. Lielas un kuplas tās stāvēja, slēpdamās savos zaros, kā sudrabsārmas apputinatās mēteļos. Un viņam likās, ka šur un tur, no viņu kupluma pavērtās tam pretī ziedošs vaigs, senpazīstams, mīļš un tuvs, bet tikai atcerēties viņš nevarēja... Bet gaisma ap viņām pieņēmas tik žilbinoši balta, ka tas nespēja to vairs noturēt uz saviem acu vākiem“ (Klusie varoņi, 40.). Arī tas ir raksturīgi teikts, ka pēc Kristīnes krustmātes nāves: „Visa māja pēc viņas sēroja, bet šais sērās nebij ne skaļuma, ne izmīsuma. Kā smaidi caur asarām, kā vēsma no kāda burvīga tāluma, vai tāla pavasara“ (II, 259.). Nāve vairs cilvēkiem nav tumsa, bet tā kļūst pat par tālā pavasara vēstnesi. Tad nav ko skumt, tad var smaidīt. Tā sirdīs tiem, kas mirējā lūkojas, jo viņi zina, „izsīcis klusās gulētājas jautrais valodas strauts vai iegrimis mūžības zemē, lai iznirtu citā vietā ar saulapmirdzētu vītņi“ (Klusie varoņi, 34.). Bet tā arī sirdī pašam mirējam. „Es nāku no mirēja, bet viņš ir tāds, it kā stāvētu pie augšāmcelšanās vārtiem...“ (Klusie varoņi, 26.)

Kas īsti ir, kad cilvēks mirst? Anna Brigadere

atbild: viņš dzīvo, viņš mūžam ir. Viņa ir nemirstības ticētāja un apliecinātāja. To viņa tic un apliecina jau kā Annele, kad mīlais tēvs ir miris (Skarbos vējos, 294.).

„Bet nu nava vairs, nava vairs, nava!“

Bēdas iežņaudz sirdi kā šaurā cietumā, viņas pieplok pieri kā ledaina tumsas siena.

Bet sirds tak negrib tumsas, negrib bēdu, sirds sauc savu nemitīgo: Ir, ir, ir! Sirds sauc, lai top gaisma.

Jā, jā, jā!

Pēkšņi, kā liesmaini zvani ieskan jaunajā dvēselē lielie radišanas vārdi.

Kaut kur ir. Gaisma ir. Mūžam ir.

Ari tētiņš bij gaisma.

Viņš nevar izdzist. Nevar zust. Nekad, nekad!

„Mīlais tētiņ, mīlais tētiņ,“ meitene izstiep rokas pret aizgājušo. Un pēkšņi izlauzdamās, varena jūta kā gaiša straume iet pāri tumšajiem bēdu ūdeņiem. Tā ir it kā tāda neizprotama līgsma, kas nes dvēseli augšup kā šalcoši vēji.

Mūžam ir! Mūžam ir!“

Tā liecina Annele tēva nāves dienā. Un bērnu dienā atkal: „Tas stingums, kas bij kapsētā, ir pārlūzis. Žēl ir, sāpes ir, bet arī kaut kas liels un gaišs... Tēvs nav zudis. Ir kaut kur nezināma, brīnišķa pasaule. Mūžam ir“. Tā ir bērna ticība neiznīcībai.

Ļoti raksturīgi šo nāves izpratni raksturo Z. Mauriņa: „liela saule pāri klusumam“ (Baltais ceļš, 160.). Pie tās Anna Brigadere ir turējusies visu mūžu.

Mūžam ir kāda nezināma, brīnišķa pasaule. Ko par šo pasauli zinām? Annele pati uz to atbild: „Kad cilvēki nodzīvojuši mūžu, tie aiziet aizmūžā. Ko viņi tur dara, kā dzīvo, par to tikai var minstināties, bet

skaidribu zināt nav nevienam lemts“ (Skarbos vējos, 122.).

Un ja ir pareizi spriests, ka nevienam nav lemts zināt, kas notiek aizmūžā, tad tomēr mēs mēģinām tur ieskatīties un atzīt. Tā arī Brigadere ir „minstinājusies“ un ir šo to ieskatījusi un dažās vietās arī vārdos izteikusi.

Kādas tuvas paziņas nāves gadījumā Anna Brigadere saka:

„Ne kapos man tevi meklēt
Tava jaunā dzīvība
Aizritēja
Kā rāsas lāse
Mūžības jūrā,
Tava pilnā dvēs'le
Kā dzidrais akords
Uz pasaul's kokles
Dimanta stīgām
Skanēs mūžīgi,
Skanēs mūžīgi! (III, 141.)

Dvēsele skan kā akords uz pasaules kokles dimanta stīgām. Tā ir Brigaderes pamatdoma, kuŗu viņa vēl atkārtο šādos vārdos: „Mazā dzīvīte ir ieskanējusi mūžības akordā“ (Klusie varoņi, 34.). Dvēsele ieiet mūžības visumā, kā maza daļa, ieskan tur kā akords.

Ir viņai vēl arī cits priekšstats. Dvēsele pievienojas debess baltai saimei.

„Aija, debess baltā saime,
Valā verī zvaigžņu māju;
Lai ceļ viegli zili vēji
Dvēselīti lidotāju“ (V, 235.).

Dzejolī „Atkal jau“ (Kalngali, 185.) pieminēta arī veļu valsts, atzīmējot, ka „mēs visi traucam veļu valstī meteoru ceļu“. Brigaderei veļu valsts tomēr

nav tuva. Viņas izjūtā tā neizskan, un viņas nemirstības izpratnē tai nav nekādas nozīmes.

Dvēsele var būt arī kā materiāls jaunai esībai. Tāda atziņa ataudz Vaidai, kuŗai tas, ko saucam par iznīcību, ir tas pats neiznīcināmais dzīvības satvars, ko Gars Raditājs pārvērš jaunā esībā, jaunā attīstības un tapšanas posmā...“ (Kvēlošā lokā, 345.).

Tā nav tomēr vēl augšāmcelšanās doma, kādu iespējams nojaust aiz dažiem citiem Brigaderes teikumiem. Zīmīgi, ka dzejoli „Augšāmcelšanās ausmā“ viņa neko par augšāmcelšanos nerunā. Turpreti šī doma pazib jau šādos vārdos:

„Reiz atkal jaunā skaņa kūst,
Un jaunā noslēpumā raisas
Kas ir, kas bij un būs.“ (III, 142.)

Noteiktāki augšāmcelšanās domu nojaužam pantā:

„Ik sirds, kam upuŗa malku bij liet,
Tad celsies kā svēta liesma,
Tad gribu es arī līdzī iet
Un skanēt kā gaviļu dziesma“ (III, 172.).

Še tikai nojaužam augšāmcelšanas domu. Skaidri tā nav izteikta. Tā uzskatu par nemirstību Anna Brigadere izteic augšā minētos trīs dvēseles stāvokļos: 1) dvēsele ieskan mūžības visumā kā akords, 2) dvēsele pievienojās baltai debess saimei, 3) dvēsele top par materiālu jaunai esībai, ko veido Gars — radītājs jaunā attīstības un tapšanas posmā.

Visai raksturīgs ir viņas gaišais skats uz nāvi, apziņa par dvēseles nezūdamību un ticība aizmūŗa dzīvei (dvēseles stāvokļiem). Viņa paliek pie augšāmcelšanās nojausmas un nepaceļas līdz kristieŗu augšāmcelšanās ticībai. Viņa paliek savās nojausmās, kuŗas tā neizvirza Kristus augšāmcelšanās gaismā. Viņa pati mirst pārliecībā par aizmūŗa dzīvi.

Vienā no pēdējām sarunām ar brāli viņa izteikusies: „No nāves es nebīstos, — lai ar manu miesu notiktos, kas notikdams, mans gars dzīvos, to es zinu“ (Mauriņa, Baltais ceļš, 157.).

10. Dažas atziņas.

Citus reliģijas jautājumus Anna Brigadere savos darbos neaizskar. Baznīcas nozīmi viņa neizceļ. Dziļu ietekmi viņas personīgā dzīvē atstāj iesvētīšanas mācība un diena. Viņai prieks mācības stundās klausīties mācītāja runā, un iesvētīšanas dienā baznīcā viņa pārdzīvo kaut ko gaišu. „Visi ir gaismā, šīs stundas brīnīškā gaismā, kas izkausējusi visas ēnas, likstas, trūkumu, visu atsacišanos un visas ciešanas“ (Akm. spr., 277.). Viņas dvēsele uzsūc gaismu un svētumu, un kādu mīlumu, kas iet līdzī, kas slid visam pāri kā glāstīdama saule, kaut laukā ir miglains, dzestra marta diena. Mācītāja vārdus pēdējā iesvētīšanas mācības stundā viņa patur prātā līdz mūža beigām.

„Akmeņu sprostā“ atrodam arī tādu atmiņu: „Un arī viņa tagad gāja tālāk, reti iegrieždamās baznīcā, jo sirds bez mītas meklēja citus ceļus, un atziņas... Arī šodien svieda zvani vēja mētātas skaņas no torņiem. Bij Vasarsvētki. Vai viņai iet uz baznīcu? Paklausīties?.. bet tagad sirds nekāroja miera un pajumtes, bet ciņas un vētru“ (302.). Un viņa paklausīja dabas aicinājumam. Šo paklausību gan nosaka meitenes pubertātes laikmeta nemiers, kuņģam dabas bālsis ir milīgākas.

Mācītājus Anna Brigadere nekritizē, nenieievā. Savās atmiņās viņa ar cieņu atceras tēva iesvētītāju, mācītāju Cimmermani, kuņa vārdi bijuši kā dzīvības maize, kas stāvējis starp ļaudīm un kungiem un turējis viņu sirdis savā rokā un locījis tās kā ūdens straumes, kas nemeklējis labumu sev pašam, ne arī

godu savam vārdam (Sk. vējos, 129.). Tāpat ar cieņu viņa atceras savu iesvētītāju — mācītāju Valdenu. — „Kvēlošā lokā“ viņa izceļ mācītāju latvieti, kas savus draudzes bēgļus uz šķiršanos sapulcina kādā Rīgas baznīcā. „Viņš bij visiem draugs, visiem tuvs, glāstīja visas brūces, saprata visas bēdas, piegāja personīgi tuvu ikkatram, it kā roku sniegdams, no katra vārda varēja vērot, cik ciešā kontaktā tas dzīvojis ar savu draudzi. Tas bij īsts tautas mācītājs, latvietis, miesa no tautas miesas, nesadalīts savās cilvēciskās jūtās un sava pienākuma izpildīšanā, kā tik daudz citi viņa vācu tautības amata brāļi, kas šais pārbaudījumu laikos bij palikuši tikai derēti gani, un jūtu un uzskatu pretešķībās bij spiesti slīpēt savas runas kā divpusīgi griezīgus zobenus“ (63.). Še jūtam, ka viņas simpatijas nav vācu tautības mācītāju pusē. Tāds viņas spriedums ir dibināts.

Anna Brigadere bērnībā klausījusies rīta pātarus, ko dažreiz bijis kā bērnam grūti izturēt. Tādēļ rakstot par kādas Lieldienas rīta pātariem, viņa saka, ka pēc tiem tikai sākas īstās Lieldienas (Dievs, d., d., 278.). Turpretī vēlāk liek kādai savai varonei pasvītrot lielo pātaru nozīmi. „Laudīm slāpst pēc augstākās dzīvības... Bībeles rakstu spoguļi es liku atspoguļoties viņu pašu dzīvei... Riebīgu ķildu, zemu nejauku vārdu — jā arī bij, bet retumis tomēr, daudz mazāk kā citur kur. Viņi ir it kā vairāk saistīti viens otram“ (drāmā „Ausma“ — VII, 249.).

11. Dažas kritiskas piezīmes.

Ir jāpiemin P. Ērmana un Z. Mauriņas raksturojumi, ar kādiem viņi iezīmē Annas Brigaderes reliģiju.

Abi viņi atzīst, ka viņas reliģija nav dogmatiska. P. Ērmanis saka: „Anna Brigadere noteikti reliģioza, tomēr nebūt ne dogmatiska. Viņas reliģija taisni no-

liedz dogmas“ (A. B. dzīve un darbi, 273.) un Z. Mauriņa liecina: „Jo tuvāk mūža beigām, jo vairāk viņa atkratījās no dogmām“ (B. ceļš, 156.). Skaidribas un precizitātes dēļ jāaizrāda, ka reliģija kā tāda nekad nav dogmatiska. Reliģijai tās tirveidā nav sakara ar dogmām. Tikai ticība var būt dogmatiska vai nedogmatiska. Un to zinājusi arī Brigadere, mācot nesamainīt reliģiju ar dogmām. Tādēļ augšējie raksturojumi būtībā vēl neko neizteic un ir pat, stingri ņemot, nepareizi. Reliģija nevar ne noliegt, ne atzīt dogmas, jo reliģija ir svētbijīga dzīve. Dogmatiski spriedumi var rasties tikai tad, kad reliģiskais pārdzīvojums iegūst savu racionālo kalumu.

Augšējie raksturojumi ir pareizi tad, ja Brigaderes nedogmatismu attiecinām uz viņas ticību, viņas reliģijas racionālo izteiksmes formu, racionālo kalumu, pie kam ar nedogmatismu saprotam neatkarību no kristīgā ticībā pieņemtām dogmām. Anna Brigadere nav nekāda dogmu radītāja, viņai nav arī sava dogmatika, kuŗā, izejot no zināmām kristīgās ticības patiesībām, tā veidotu savus dogmatiskus uzskatus. Viņa iziet no savām reliģiskām izjūtām un tic tam, kas tur viņai tiek atklāts. Ir taisnība, ka viņu neierobežo kādas baznīcas mācības, lai gan ar to, ko viņa izteikusi, tā stāv ļoti tuvu dažām baznīcas mācībām. Tuvu rakstniecei piēgājusi un viņu sapratusi Z. Mauriņa, kad viņa spriež: „Viņa atzina uzskatu un reliģiju brālību, nosodidama neiecietību un paštaisnību. Augstākais kalngals ir tikai viens, bet ceļu ir bezgala daudz. Visi, kas pašā virsotnē uzkāps, sasniegsies rokām — tā viņa ticēja“ (B. c., 158.).

P. Ērmanis raksturo Annas Brigaderes reliģiju 1) kā sāpju prieka un 2) kā atdzimšanas, cerības un pavasara reliģiju, minot arī motivus, kādēļ viņas reliģija būtu tā tipoloģizējama. Tā raksturojot, viņš pārprot īstenību. Vai ar uzskatu, ka sāpes ir Dieva

balva, tirāka prieka vēstneses, kāda reliģija top sāpju prieka reliģija? Tāpat vai ar pārlicību, ka dvēselei, individam, tautai ir iespēja atdzimt, ka ļaunumu, lepnību, spītu var izdzīvot un sāpēs šķīstīties, kāda reliģija top par atdzimšanas, cerības un pavasara reliģiju? Motivācija šāda veida reliģijas raksturojumam ir nepietiekoša. Ērmaņa pārpratums dibinās tur, ka viņš reliģiju sajauc ar tikumību, reliģisko izjūtu ar tikumisko izjūtu. Sāpju un atdzimšanas problēmas pieder pie Annas Brigaderes tikumisko uzskatu loka. Viņai nav sāpju prieka un atdzimšanas reliģija, bet varētu gan teikt — ētika, pie kam jāatzīst, ka viņas ētika visumā nav reliģioza ētika, ko mēs vispāri par tādu atzīstam.

Z. Mauriņa neraksturo Annas Brigaderes reliģiju un nemēģina arī to tipoloģizēt. Viņa uzrāda tikai viņas „personīgi akcentētā reliģijā” četrus pavedienus: kristiānismu, senlatviešu ticību, dabas izjūtu un austrumu filozofiju, atzīstot, ka visgrodāks no tiem kristiānisms un dabas izjūta (B. c., 144.). Šādam spriedumam visā visumā varam pievienoties. Rakstnieces domu ģenētiskā analīze to atbalsta.

Pēdīgi jāpiemin Alfrēds Goba, kas atstāsta kādu sarunu ar rakstnieci, kurā viņa esot teikusi sekošo: „Daži kritiķi par visu vari mani grib lasītājiem rādīt un raksturot kā tipisku kristiešu rakstnieci, te salīdzinādami ar Zeltu Lāgerlefi, te ar citu kādu. Es neesmu kristīga. Es esmu latviete, esmu un gribu būt latviska, tikai latviska. Uz to tiecas ne tikai manas ilgas, bet to pašu esmu mēģinājusi izteikt arī savos darbos...” (Daugavas gada grāmata, 1934., 102.). Šis citējums grib teikt, ka rakstniece būtu it kā noliegusi savu kristīgumu, ko, kā redzam, apliecina tomēr viņas rakstu analīze. Mums neiespējami šo pašatziņu novērtēt, jo rakstniece pati to nav nekur uzrakstījusi. To vēsti mums vienīgi A. Gobas atstāstījums. Cik patiesi ir šis atstāstījums, to mēs vairs nevaram izzināt.

Vienīgi mums ir jāzina, ka uz A. Gobas izteikumiem nevaram vienmēr palauties. Arī šī raksta autors glabā atmiņā kādu sarunu ar A. Gobu, kurā viņš atzinās, ka dažas lietas par Annu Brigaderi viņš savos apcerējumos esot sagrozījis, jo to prasījuši dievturīgi nolūki.

Še negribam vairs atkārtot kopsavilkuma veidā to, ko atsevišķās vietās esam teikuši par Annas Brigaderes reliģiskās izpratnes kristīgumu, viņas ticības atziņu īpatnībām un to nozīmi reliģiozītātes pētīšanā no latviešu psīches viedokļa. Vienīgi apliecinām, ka Anna Brigadere reliģijas un ticības pētniecības laukā ir bagātu materiālu devēja tam pētniekam, kas vispusīgi pētīs latviešu dvēseles reliģiskas kustības un meklēs kristīgā un latviskā sintezi. Šinī vietā lai nebūtu pārpratumu, jāaizrāda, ka, no Annas Brigaderes reliģisko pārdzīvojumu īpatībām izejot, nebūt vēl nav pietiekama pamata slēgt par visas latviešu tautas reliģisko pārdzīvojumu īpatībām, un tādus slēdzienus neesam arī veidojuši. Viņa ir dažu svarīgu pieturas punktu devēja latviešu dvēseles reliģisko kustību svarīgajā pētniecībā.³⁾

³⁾ Salīdzini G. Jureviča atsaukumi „Daugavā”, 1937., 6., 566. lp.

Ētiskās atziņas

1. Sirdsapziņa.

Kā visi rakstnieki, kas savos rakstos risina ētiskās problēmas, pieskaņas sirdsapziņas parādībām, tā arī Anna Brigadere, tēlojot cilvēka dvēseles nōrises, nepaieš tām garām, ieskatās tanī un parāda mums tās raksturīgākās kustības. Viņa nedod mums teorētiski pamatotu sirdsapziņas dēfinējumu, viņa neiztirzā sirdsapziņas parādības analitiskā skatījumā un neatver tādā veidā mums sirdsapziņas būtisko kodolu, bet gan spraigi un dažkārt pat vīzionāri attēlo cilvēka dvēseles sirdsapziņas pārdzīvojumus, ļaujot saskatīt šo kustību cēloņus, darbības spēku, nolūku un sekas.

No Annas Brigaderes rakstos attēlotiem sirdsapziņas pārdzīvojumiem vispirms jāmin Anneles pārdzīvojumi, kas ir raksturīgi tanī ziņā, ka rāda mums, kā bērns sajūt un saprot sirdsapziņu, šo citas pasaules vēstnesi. Viens no viņas aprakstiem sniedz mums ieskatu par sirdsapziņas sākumu (Dievs, d., d., 59.).

Annele pazīst dažādas balsis, kas māca, bridina, stāsta, čalo. „Bet sevišķi divas ir tādas, kas arvien savā starpā stridas. Ja viena ko grib, otra negrib; ja viena droša, otra bailīga.“ Gribīgā balss aprij negribīgo balsi, un tad viņai virsroka. Gribīgai balsij klausā rokas un kājas. Klausot šai gribīgai balsij, Annelei ir iespējams iepazīties ar pasauli. Tā viņa iepazīstas ar mežu, bet gribīgā balss dzen vēl iepazīties ar lielo lauku kalnu. Bet otra balss baida ar nezi-

nāmo. Vai analogiska šim divi balsu ciņām nav arī sirdsapziņas balss ciņa ar citām iekāres un iegribas balsim? Anna Brigadere ļauj nojaust, ka arī sirdsapziņas balss ir apriōra. Viņa sāk darboties neatkarīgi no kādas pieredzes, viņa ir „neatvairāma balss“ (Dievs, d., d., 354.).

No šādiem ārpuspieredzes dziļumiem mostas sirdsapziņa, kad Annele nomet Laukmaļu mammas iedoto medus maizi. Viņā mostas dziļa ētiska izjūta, ka viņa bijusi nerātņa, nomesdama Dieva dāvanu, bet raksturīgākais šinī apzināšanās ir tas, ka viņai ir skaidri: „Un kad arī neviens nomesto maizi netrastu, viņa tomēr zinātu par to pati un viņai būtu vienmēr kauns par tādu savu izdarīšanu“ (Dievs, d., d., 189.). Lai arī neviens nezinātu, un neviens viņai nepārmetu šo ļauno darbu, tad tomēr pašai būtu kauns. Ciemā Annele izdara nedarbus, „pēc sietiņa gāja, bet kaunu pārnesa, tik lielu melnu kaunu, ka ilgi to vajadzēja mazgāt gaužām asarām“ (D., d., d., 355.). Šī kauna izjūta ir stipra arī tanī gadījumā, kad Annele sasiņ podu. Kā viņa bija dedzinājusi kāre pēc krējuma, tā „tagad nu dedzināja kauns“ (Sk. vējos, 30.). Viņa grib izbēgt, bet labāki nepaliek, kauns dzenas pa pēdām. Krējuma kāre bija pārvērtusies par tādu rūgtumu, ka bij jāizsplauj. Bet rūgtums bij un palika. Šis kauns nes sevī vēlēšanos, lai neviens nedabūtu zināt par izdarīto darbu. Ja visi zinās, tad „kur nu lai lieku savas acis“ (34.). No šīs nospiestās kauna izjūtas tiek valā tikai tad, kad atzīstas un par padarīto izstāsta mātēi. Izstāstīšana atvieglo. Annelei paliek tik viegli, ka „vakarā viņa lec ap mazo būdiņu atmatā uz vienu kāju, uz otru kāju neskaitāmas reizes“ (37.). Arī Antai (Klusie varoņi, 108.) iekšējā balss nedod miera, kamēr tā visu neizstāsta mātēi par brāļa Verņa neuzraudzīšanu, par sava pienākuma neizpildīšanu.

Reizē ar kauna izjūtu bērna dvēselē pamostas

vainīguma apziņa. Neatvairāmā balss krūtīs dziļi pārmet vainīgumu (Dievs, d., d., 193., 354.). Kamēr netiek no šīs vainīguma apziņas valā, tikmēr „ēnas gaŗas, sirds smaga, kaklā elsas“ (355.).

No sacītā izriet, ka bērna dvēselē sirdsapziņa mostas kā neatvairāma balss, kas rada kauna un vainīguma izjūtu. Pēdējā atņem vieglumu un gaišumu. Viss kļūst atkal labi, ja, padarīto nožēlojot, izstāsta kādai augstākai instancei, kā, piem., mātei. Anna Brigadere psiholoģiskā zinā pareizi saskata bērna dvēseles kustības pēc nedarbiem, pareizi šīs kustības attiecina uz neatvairāmo balsi, kas mostas pati no sevis, neatkarīgi no pieredzes, raisa kauna un vainīguma izjūtu un pareizi uzrāda šo dvēseles kustību primitīvā sastrēguma izlidzinājumu, kas nāk ar izstāstīšanu. Sirdsapziņas pārdzīvojuma kustībās būtiska ir neatvairamība un vainīguma izjūta, kas pieaugušos cilvēkos izveidojas par vainīguma apziņu. Turpretī būtisks bērniem ir tas, ka sirdsapziņas balsi var apklusināt jau izstāstījums mātei. Pieaugušo cilvēku dvēseles kustībās tas tā nav. Par to tuvāk runāsim vēl tad, kad būsīm aplūkojuši Annas Brigaderes pieaugušo cilvēku sirdsapziņas attēlojumus.

Sirdsapziņas kustībām Anna Brigadere liek moties un norītēt četrās savu literārisko tēlu dvēselēs. Sirdsapziņas cīņas izcīna Pēteris stāstā „Zem rīta zvaigznes“ (I), Raudupiete drāmā „Raudupiete“ (IV), Zelmenis drāmā „Dievišķā seja“ (X) un Visvaldis stāstā „Mare“ (I). Aplūkosim šīs dvēseles cīņas tuvāk, lai varētu secināt slēdzienus par Annas Brigaderes sirdsapziņas izpratni.

Pēteris atzīst (I, 201. sek.), ka viņš dažkārt ir nepareizi darījis, ir no mazotnes pavedis savus bērnus žūpošanā, nav turējis savu iesvētīšanas dienas solījumu, ka savu dzīvi ziedos Pestītājam. Bet vienmēr

viņš sevi arī aizbildina: „Vai es viens tas grēcinieks, cik simtiem tā nedzīvo?“ Ar šādiem iebildumiem viņam visu mūžu bija izdevies apmierināt sirdsapziņu, kas tomēr kā liels milzis snauda viņa dvēselē. Šis milzis tomēr reiz pamodās. Tas pamodās mūža beidzamā stundā un nelikās vairs apmierināties. Šī balss nosauc viņu par vainīgu, un šī sauciena priekšā Pēterā dvēsele „drebēja kā apšu lapa“. Pēteris vienmēr dzird liela milža balsi un „tā bij tas briesmīgākais“. Viņam atgādina smago vainu: „Dievs viņa dvēseli bij licis kā dzidru avotu, bet viņš to pienesis dubļiem un puvešiem, un tie, kuŗus tam nācās dzirdīt ar tīru ūdeni, sūca dien no dienas viņas smacīgo izteku.“ Smagās vainas apziņa rāda Pēterim viņa dvēseles nešķīstību un grēcīgumu; viņš zina tagad, ka viņš nav meklējis ceļus uz to neredzamo, neaptveramo pasauli, kur svētums mājo, un kuŗas priekšā viņa dvēselei jānodreb šausmās. Sirdsapziņas pārmetumi, ka viņa dvēsele grēkiem aptraipīta, top par slogu, „kas tam dara elles mokas“. Sirdsapziņa ir citas svētuma pasaules vēstnese, viņa rāda to, kāds cilvēks ir un kādam tam vajadzētu būt. Zīmīgi rakstniece sirdsapziņas kustību pielīdzina dzidrajiem zvaigžņu stariem, kas nāk nevien kā atgādinātāji, bet arī kā šķīstās, svētās pasaules vēstneši. Sirdsapziņas būtisko kodolu Anna Brigadere izteic šādā simboliskā gleznā: „Rīta zvaigznes siltie, garie stari sniedzas lejup. Viņi nāk kā šķīstošas liesmas, kā debess vēstneši un klauvē pie Pēterā dvēseles un sauc to no grēku dziļumiem.“ Sirdsapziņas kustības ir līdzīgas šiem rīta zvaigznes stariem. Arī tās nāk no transcendentās (debess) pasaules, tās liecina par citas pasaules īstenību un dedzina vainas apzināšanā liesmu, kas rauj dvēseli augšup no grēku dziļumiem.

Pēterā žņaudzošās mokas izbeidz nāve, pirms kuŗas dvēsele vēl izsūdz savus grēkus. Kā atbildi viņš redz rīta zvaigznes staru vainaga apņemto Krustā

Sisto un ar viņa izpirkšanu manto šķīstību. Sirdsapziņu var aplūsināt tikai tās pasaules valdnieks, kuras vēstnese tā pati ir. To var nomierināt Dievs, vai viņa vietā Kristus, kas nes rita zvaigznes staru vainagu — sirdsapziņas simbolu iznīcīgajā pasaulē.

Nereliģiozo, sākumā bezdvēselīgo Raudupieti (IV, 267. sek.) moka nemiers, ko sirdsapziņa viņā rada pēc Matisiņa nāves, ko pati bija vēlējusies. Viņa ļauj iekrist Matisiņam dīķī, lai viņš nestāvētu tai ceļā pie Kārļa. Kaislība šē uzvar mīlestību pret kroplo bērnu. Pēc notikušā viņai vairs nav miera. Viņa nespēj izbēgt Matisiņa skatam. Arī viņa sajūt vainīgumu; to dzirdam viņas dvēseles izsūdzē Kārlim. Viens jautājums tai sirdī: „Ko jūs domājat visi par mani?“ Vainas apziņa izaudzē pamazām Raudupietes dvēselē izmisumu, pēdīgi domu par pašnāvību; „Kā tad es varu vairs dzīvot? Kur lai es tveros?“ Viņai nav reliģiskā un ētiskā spēka, kas viņas dvēseli nostabilizētu sirdsapziņas moku mētājumos. Kas glābs? Vai vainas nožēla? Anna Brigadere neļauj Raudupietei aiziet bojā, kā to ļauj Blaumanis, bet liek tikumiski stiprajam Kārlim uzvest Raudupieti uz aplūsinātās sirdsapziņas ceļa. Un uzved viņš uz šī ceļa ne ar nožēlu, bet gan ar tā pozitīvā izdarīšanu, kas līdz tam nebija izdarīts. Raudupiete nemīl Matisiņu, viņa nav ļāvusi viņam ziedēt savā sirdī; savos kaislības uzliesmojumos viņa nesargā savu bērnu ar visiem saviem labākiem dvēseles spēkiem. To viņai vajadzēja darīt, bet to viņa nedarīja. Par to viņai sirdsapziņas pārmetumi. Tādēļ Kārļa ieteiktais ceļš: ir darīt to, kas nav darīts. „Ļauj viņam ziedēt mūsu sirdis... Un vai tu netici, ka viņš būs klāt pie katra laba vārda, pie katra laba darba mūsu dzīvē. Vai tā nebūs nožēlošana par mūsu vainu?“ Tiešām jūtam, ka šādā noskaņā Raudupietei ar Kārli sākas jauna dzīve.

Tālu sirdsapziņas balsi nojaužam arī Valerija Zelmeņa (X, 214. sek.) saplosītās jūtās, kas, pūlēda-

mies noklusēt „Dievišķās sejas” isto autoru, cenšas bez panākumiem uzrakstīt vēl pārāku darbu, un kam ar sāpēm un izbailēm jāatzīst, ka to, ko visu mūžu viņš ir centies nogremdēt, visu mūžu viņš ir augšā cēlis. „Man vajaga ko darīt. Ko izvest. Citādi es palieku tiešām slims, ārprātīgs. ... Kā es varu tikt brīvs?” Ļaunais izdarījums ir padarījis Zelmeni nebrīvu. Dvēseles dziļumā to viņam atgādina. Atzīties atklātībā viņam nav drosmes. Bet miera arī nav. Valeska dod padomu: nomest visu lieko, visu neīsto, nebaidīties palikt vienam. Tad kļūšot brīvs. Zelmenis grib klausīt, bet viņu uzvar viņa sieva Jolanta ar savu valdonīgo dabu. Tā nevēlas publiskā skandāla. Sirdsapziņas balss paliek neizpildīta, patiesība paliek aizklāta. Nav cita ceļa, kā iznīcība.

Ļoti vīzionārā veidā Anna Brigadere mums sirdsapziņu tēlo stāstā „Mare” (I). Še Visvaldim, kam dzīves baudas un daiļums kalis smalkas glaimu, greznības un nepatiesības bruņas, kam dvēsele kļuvusi tik cieta, ka neviens stariņš siltas cilvēka mīlestības tur vairs nespēj iespiesties, ne arī atrast ceļu uz ārieni, kam dvēselē sēd lielkundziskais „es”, un kas iedomājas, ka tas ir visas pasaules vidus punkts, rakstniece liek iet smago sirdsapziņas ciešanu ceļu. Sirdsapziņu rakstniece še iemieso sievietē — Marē, tāpat kā stāstā „Nieka dēļ” Līziņa ir sirdsbalss personificējums (I, 67., sek.). Kad Visvaldis grib sist kādam bērnam, viņš piepeši redz sievieti, kuŗas „mierīgais, drūmais skats nogremdējās viņa acīs”. „Šis skats neizvairījās pazemībā ne priekš viena cilvēka, bet viņš arī nevienam neuzsmaidīja; šai viņa pilnīgā neatkarībā no ār pasaules slēpās kaut kas šausmīgs.” (I, 2.) Visvaldi pārņem grūtsirdība. Un kad viņa draugs sagādā viņam atkal baudu, un viņa dvēsele taisās nogrimt saldās trīsās, tad no tumšām dzelmēm tam atkal raugās drūmās, noslēpumainās acis, atkal viņš redz sievietes tēlu. Viņas balss biedina neuzticēties

nekrietnajam draugam, neizdzēst dvēselē beidzamo dzirksti tās dievišķīgās liesmas, kas tur vēl kvēl zem patmīlības gruziem. „Prom, prom no manis! Kam tu stāties vienmēr manā ceļā? No kurienes tu nāci? Kas tevi sūtīja? Un drūmais skats nāca arvien tuvāki un tuvāki. Tas urbās viņa acīs tik asi un griezīgi, it kā tas gribētu izpostīt viņu redzes spēju, tā pati balss čukstēja tuvu pie viņa ausīm, bet atbilde skanēja satricinoša un briesmīga: Dievs.“ — No šāda tēlojuma varam secināt Annas Brigaderes domu: sirdsapziņu sūta Dievs, t. i. viņai ir transcendentā sākums, viņa nāk no transcendentās pasaules. Sirdsapziņu viņa redz vizionāri kā sievieti. Marei jāvada Visvaldis. Sirdsapziņai jāvada Visvaldis pie atgriešanās prom no līdzšinējā baudu ceļa. Kādiem līdzekļiem viņa to spēj? Šis līdzeklis ir ciešanas. Tās sākas, kad Visvaldis ar griezīgu izsmieklu vērsas pret savu sirdsapziņu, pret sievietes atbildi: „Dievs.“ Un kad kaislības liesmas šalca ap viņu, un viņš atļāvās tām bez pretestības ar nevaldāmu prieku, tad sākas viņa ciešanu ceļš, bet viņa sirdsapziņa to neatstāja. Mare iet viņam līdzi, viņu pamudina un stiprina, bet viņas tuvums arī dedzina. Marei jāpalīdz tikt valā no grēka, no Visvalža moku cēloņa. Bet lai tiktu valā no grēka, tad jāiet sāpju asaru, neatlaidīgā darba, izturības, kārdinājumu pārvarējuma ceļš. Visvaldis viens pats to nespētu iet, ja Mare viņam nepalīdzētu. Un viņa spēj palīdzēt, jo viņa ir žēlastība un mīlestība. Kā žēlastība viņa vada pa ērkšķaino ciešanu ceļu, pati līdzi ciedama un panāk to, ka Visvalža grēks ir deldēts. Kā mīlestība viņa vada Visvaldi caur grūtībām, cieš pati un mīlē, lai tas gūtu jaunus spēkus dzīvei, un panāk to, ka viņu priekšā atveras jauna dzīve.

Stāstā „Mare“ Anna Brigadere ielikusi simboliku, kuŗu grūti pilnā mērā atrisināt. Liekas, ka mūsu iztulkojums, ka Mare, kuŗu Visvaldis beigās pazist un uzrunā par dārgu, augstsirdīgu, kas ir cietusi un mī-

lējusi, un kuŗa uz šādu uzrunu atbild: „Es esmu sieviete“, ir vizionārs sirdsapziņas personificējums, kuŗā Anna Brigadere grib rādīt, ka sirdsapziņa nav vien biedinātāja, bet arī žēlastība, kas grēkus apklāj, un mīlestība, kas spēj ciešanas nolemt un tās arī līdzī izciest, lai sāktu jaunu dzīvi. Ja tā saprotam Mari, tad jāatzīst, ka Anna Brigadere ieliek sirdsapziņas kustībās tādus elementus, ko parasti nemēdzam tur saskatīt.

Dažas analogiskas iezīmes sirdsapziņai atrodam vēl stāstā „Nieka dēļ“ (I). Līziņa ir Lejmaļa sirdsapziņas personificējums. Viņa pamodina tā iekšēju balsi: „viņam sirdī plosās žēlums, sāpes, dusmas, riebums. Bet pāri tam visam iedegas dzidra liesma — ilgas pēc šķīstas, tīras meitenes dvēseles, kas tam varbūt uz mūžu zudusi“ (80.). Viņš sāpēs sauc Līziņu, bet „šai saucienā lielu nākamū cīņu un ciešanu nojausma“.

Kopsavilkumā varam sacīt, ka Annai Brigaderei par sirdsapziņu ir šādas atziņas. Pirmkārt, sirdsapziņa ir dievišķīgās, transcendentās pasaules vēstnese, kas cilvēka dvēselē atmodina vainīguma, grēcīguma apziņu. Otrkārt, nomierināt šo atmodināto balsi spēj ne pats cilvēks, bet tikai tās pasaules valdnieks, kuŗas vēstnese ir sirdsapziņa, proti Dievs, vai viņa vietā Kristus. Treškārt, viņa atzīst, ka paklausība sirdsapziņai cilvēku noved pie grēku nožēlas. Tā noved arī pie pozitīvās darbības, proti pie tā, ka tas, kas nav izdarīts, un par ko saņem sirdsapziņas pārmetumus un mokas, ir jāizdara. Ceturtkārt, viņa sirdsapziņas kodolā redz žēlastību un mīlestību. Sirdsapziņa ir vadītāja uz labu un pilnību. Tā ir šķīstītāja un atdzemdētāja.

Šādas domas par sirdsapziņu ir dziļas un patiešas. Viņa palīdz mums pareizi saprast sirdsapziņas būtību.

2. Labā griba un gribas nespēks.

Annas Brigaderes ētika ir labās un stiprās gribas ētika. Viņa novērojusi, ka labā griba izraisa darbību, kam piemīt ētisks raksturs un nozīme. Kas ir labā griba? Līziņa stāstā „Nieka dēļ“ (I) dod skaidru labās gribas raksturojumu: „... griba tik ir laba, ja dvēsele šķīsta“ (79.). Tā ir pilnā mērā arī rakstniecības doma, ka dvēseles skaidrība gribu dara labu. Nešķīstā dvēselē, kāda piem., ir Lejmalim, kas izbrīdis netiklības purvus un ar netiklīgu dzīvi iegrūdis nāvē arī savu draugu, nevar mājot laba griba. Tādas dvēseles gribēšanu aplāj tumšas ēnas; tai piemīt zemi riebiņi nolūki. Vienīgi šķīstā dvēsele iespēj labu gribēt. No tā izriet rakstniecības secinājums, ka lai cilvēks varētu gribēt labu, tad viņam ir jābūt šķīstam savā dvēselē. — Labā griba ir pati par sevi nozīmīga; ja neizdodas tā, kā ir gribēts, tad tomēr labā gribēšana pati kā tāda ir ētiski vērtīga. Vēja māte Sprīdītīm saka, ka viņš darbu slikti izdarījis nenosargājot vēja mātes dēlus, bet viņa arī atzīst, ka labā griba nav peļama (pēc 7. izd., 24.). Dažreiz cilvēkam griba ir laba, bet dzīvē viņš sastopas ar daudz ko tādu, kas sagrauj viņa labo gribu. Labās gribas nesējs pievilas un nespēj labo nodomu vairs realizēt. Pievilšanās izārda cilvēka labos nodomus. Tā, piem., dzejoli „Kad satikšu savu draugu“ (III, 92.) — kāda cilvēka labās gribas nodoms ir pie sava drauga satikšanas viņa dvēselei cietušanai un vārgai piekļauties kā lapiņai, apbērt to skatu glāstiem kā zelta ziediem, ietīt to maigā valodīnā kā samta sagšā. Bet drauga satikšana izārda šo labās gribas nodomu. Drauga acīs glūn dzeltēni zibšņi, skaudra bulta ir katrs viņa vārds, viss viņā sprēgā, svilst un kvēlo. „Kā tādu lai žēlo!“ izsauucas dvēsele. Un trūkst visas sagšas, un zelta ziedi vīst, un arī asaras līst. Labais nodoms ne-

varēja piepildīties, bet labā griba tomēr ir bijusi un tā nav peļama.

Griba ir laba, ja šķīsta ir dvēsele. Bet Anna Brigadere arī zina, ka dvēseli daudzkārt nomāc dziņas, kam piemīt kaislibu nešķīstības raksturs. Par dziņām viņa „Kalgalos“ saka:

„Ai dziņas, dziņas tumši nežēligas,
Kā viņām vajag plēst un plēst un plēst;
Kā visas jaukas ceļu zīmes dzēst
Un saraut harmoniskās dvēš'les stigas,
Lai visi pamati top vaļā rakti...“ (211.)

Dziņas noārda labo, tās sarauj harmoniskās dvēseles stigas. Sevišķu postu šīs dziņas nodara tad, ja tās ir izaugušas par zemām kaislibām, ja tās kalpo miesas balsīm. Anna Brigadere labi saprot kaislibu lielo lomu cilvēka dvēseles uzvešanā uz nešķīstības ceļa un labās gribas aptumšošanā. Tādēļ viņa drāmā „Ausmā“ (VII), Maijai, kam ir vēl kaislibu nesagandētā dvēsele, liek sacīt Zelmai, kura turpretī ir klausījusi savām kaislibām, ka sieviete ir kritusi, ja viņa to, kas viņai tas augstākais, upurē kaislibām. Tā ir tapusi verdzene, kur tā varēja būt karaliene (226. sek.). Kad iztukšo kaislibu kausu, tad dvēselē paliek tukšums, dvēsele apvelk nešķīstības drēbes (268.). Kas turpretī cīnā uzvar savas kaislibas, to apņem skaidrības vainags. Tādi ir labie cilvēki ar nesa-grauto labo gribu. Tāda ne paša, ne otra cilvēka kaislibas nespēj uzvarēt viņu tīro, skaidro mīlestību. Šī Annas Brigaderes uzskata illūstrācijai minēsim trīs personas: Arvi, Vaidu un Līviju („Kvēlošā lokā“).

Arvis mīl Vaidu ar labās gribas gaišumu, bet viņam tuvojas komūniste Žeņa ar jaunā nodoma piesātināto miesas kaisli, Arvis cinās pret šo kaisli un uzvar, un „kaut ko dārgu, pēkšņu atkal atrastu, kā azotī slēpdams viņš nesa sev līdz“. (193.). Žeņas ugunīgie vārdi nevarēja izdedzināt viņa mīlestības

gaišo spēku. Savu sirdi viņš patur skaidru un, kā redzams, viņš vienmēr ir labās gribas realizētājs kā kaŗā, tā mājā. Tāpat Vaida mīl Arvi ar labās gribas un dvēseles skaidrības gaišumu, bet viņai tuvojas komūnists Deika ar savu varmācīgo miesas kārigo kaisli, no kuŗas viņai draud drausmīgas briesmas — skaidras dvēseles saduļķošana. Vaida sauc palīgā visus savus dvēseles spēkus, sauc palīgā cilvēcību, un viņai arī rodas liela dvēseles vara, ko nevar iegūt nekāda varmācība. Viņa izcīna cīņu; dziļš noslēpumains dvēseles spēks pasarga to no pazemošanās un kauna. Viņa patur skaidru dvēseli un, tāpat kā Arvis, ir labās gribas īpašniece. Skaidra mīlestība uzvar otras dvēseles zemo kaisli (354. un sek.). Mēs jūtam, ka Arvi un Vaidu, kuŗiem pēc kaŗa ir lemts nodibināt ģimenes dzīvi, apņem kāds cēls dvēseles skaidrības starojums, ka viņus abus varam saukt par labiem cilvēkiem, labās gribas kalpiem un kungiem. „Un tagad mēs sāksim dzīvot“ — domā viņa savā kāzu dienā (428.). Tā ir dzīve, kuŗas sākumā un beigās ir un būs skaidrās dvēselēs dzimusi labā griba.

Līvija ir Vaidas un Arvja pretstats. Viņa pati sevi labi raksturo: „Es spēju atraisīt kaislības. Tā bija mana vara. Un es mācījos spēlēt ar viņām. Es nežēloju, un mani arī neviens nežēloja. Tā bija dzīves spēļu elle. Es iegāju azartā ...“ (298.). Kad viņa sāk atzīt šos kaislibu maldus ceļus, tā piegriežas darbam. Viņa grib tagad labu darīt. Viņā it kā mostas labās gribas dzīve. Tomēr tā nav vairs labās gribas dzīve. Viņa nedara labos darbus aiz labās gribas, arī tad nē, kad viņa kā žēlsirdīgā māsa dodas briesmās, lai palīdzētu ievainotiem karēivjiem, jo šie darbi, kā viņa pati atzīst, tai ir tikai labi regulātori asiņu bangojumiem (299). Rakstnieces pēdējā doma tomēr ir tā, ka darbs ir labs ne tādēļ, ka tas kādu labumu dod pašam vai citam, bet tādēļ, ka to dara vienīgi labās

gribas spēkā un nav neviena cita nolūka darījumā. Tādēļ zīmīgi ir Līvijas vārdi mirstot, ar kuņiem viņa apstiprina, ka labākais viņas dzīvē nav bijušas kaislības, bet gan īsais mīlestības gaišuma apstarotais mirklis ar Vidvutu uz Baltā ezera (408.). Mirstot viņa izteic rakstnieces domu, ka kaislības ir maldi, bet šķīstās dvēseles mīlestība ir īstenība. Īstenība uzvar, maldi iznīkst. Dzīvo dvēselēs skaidrie, mirst maldu ceļā gājēji. Īsteni labā griba mājo patiesi šķīstās dvēselēs, tādās dvēselēs, kas nav maldijušās. Pēc maldu ceļa var gan būt nožēla un atdzimšana, bet labā griba nav vairs bez ēnām.

No sacītā varam secināt, ka Anna Brigadere ir ētiskā saucēja, kas aicina cilvēkus sargāt dvēseles šķīstību, lai viņi nezaudētu labo gribu, cilvēka tikumisko pamatu un spožumu.

Blakus domai par labo gribu Annas Brigaderes ētiskā domāšanā atrodam domu par gribas nespēku. Ir vesela šķira cilvēku, kurus viņa dēvē par viegliem. Tāds ir Sanders stāstā „Vieglie“ (II). Viņš visu ņem viegli, viņš ir glēvs. Dzīves bauda ir viņa mērķis. Ne uz ko viņš necenšas. Tādēļ nebeidz arī skolu. Viņš apskauž visus dziļos cilvēkus. „Es neesmu ne auksts, ne karsts. Man ir gaišas acis, es varu dzelmēs skatīties... Bet savu laivu pār dzidrām dzelmēm airēt, to es nespēju... Iestiegu dūnās... palieku dumbrajā... (140.). Viņa griba ir pārāk viegla, lai sevi piespiestu kārtīgam darbam. Tādēļ viņš pakļūst, izdara noziegumu un nokļūst cietumā (tāds viņa gals pēc stāsta pirmā iespaiduma, kā uz to aizrāda P. Ērmanis savā grāmatā: „Annas Brigaderes dzīve un darbi“, 246.). Sandera griba ir vienaldzīga: ne auksta, ne karsta. Tā neizraisa aktivitāti — darīt: airēt pāri dzelmēm.

Viegls ir arī Varis pasakā „Maija un Paija“ (VI). Viņš neko negrib darīt. Un tādēļ viņam jāno-

kļūst ellē — truluma un smaguma mītnē. Viņš var, bet negrib.

Liels gribas nespēks ir P a u l a m stāstā „Pirms pēdējā zvana“ (I). Viņš, tāpat kā Sanders, izstājas no skolas, jo nevar piespiesties, lai pārvarētu vismazākās grūtības. Viņš ir tik glēvs, ka savu gribu met citiem pa kājām un viegli padodas dzeršanas kārei, negribot citiem palikt par apsmieklu. Ātri sajūsmiņājas, bet ir neizturīgs. Vistuvākie viņu nosoda, atmet un pazudina. „Dzīvība, kas bija iesākusies ar tik spožām cerībām, tagad pazuda nakti un mīglā“ (227.). Gribas nespēks ļauj grimt. Vai nav vairs glābiņa? Pēdīgi tomēr Anna Brigadere ļauj atplaukt cerībai par iespējamo viņa atdzimšanu (230).

Gribas nespēks nomāc arī Karlīnes dēlu K r i š j ā n i stāstā „Vecā Karlīne“ (I), kas nespējīgs pretoties draugu kārdinājumiem. Draugi viņu ievēl trumpošanā un vēl tālāk noziegumā, ka atslēdz zagļiem viņam uzticēto labības klēti. Še gribā vājais beidz savu ceļu cietumā. Cik cēls ir mācītāja vērtējums Krišjāņa iesvētīšanas dienā, kurā pasvītrots viņa labās zināšanas baušļos un citos ticības mācības gabalos, un kurā piemin viņu draudzei „par uzmudināšanu, tiklab vecākiem, kā bērniem, mācīties tā Kunga gudribu un staigāt tā Kunga ceļus“ (247.). Un beigās kāds rūgtums vārdos, kad svešais mācītājs pēc Krišjāņa notiesāšanas nolasa draudzei „par bridinājumu citām kristīgām dvēselēm pret sātāna valgiem“ soda spriedumu, ka viņš „aizdzīts uz Sibīriju uz divdesmit gadiem“ (259.). Starp sākumu un beigām ir dzīve, kurā dzīvo gribā vājš cilvēks. Un beigās tikai posts. Tāds mūsu rakstnieces spriedums par cilvēku, kam vāja griba.

Tādus gribā vājus cilvēkus Anna Brigadere rādā mums vēl daudzos savos darbos. Tāds ir Z e l m e n i s drāmā „Dievišķīgā seja“ (X), kas apņemas pateikt patiesību, bet nespēj to savas gribas glēvuma

dēļ, Pēteris Sūnastāstā „Precinieks“ (I), kas nespēj sekot savam ideālismam, bet viegli padodas mantkārei, Virens stāstā „Nieka dēļ“ (I), kuŗa griba nespēj pretoties netikļa Lejmala kārdinājumiem, Laiķis stāstā „Zvērests“ (VIII), kam nav drosmes turēt doto zvērestu, Atis Krasts („Kad sievas spēkojas“), kas vīrs būdams nespēj uzvarēt savas kaislības pret svešu sievieti; tāda ir Elza stāstā „Vieglie“ (II), kuŗai ir vienāds vieglums ar Sanderu, Hēla Vintere drāmā „Hetēras mantojums“ (IX), kas nespēj sākt jaunu dzīvi, jo tās gribu ir saēdusi hetēras dzīve.

Gribā vājo cilvēku dzīve beidzas postā, vai pat pāragrā nāvē. Gribas vājums noved viņus netikumībā. Tādēļ Anna Brigadere prasa, lai jaunatnei ieaudzina stipru gribu un mudina to vienmēr sākt cīņu ar gribas glēvumu. Sevišķi simpatiska rakstniecei ir tāda stipra griba, kas spēj uzvarēt ļaunumus un kārdinājumus. Viņa arī tēlo šādu tikumisku cīņu un rāda, kā labais cīnās ar ļauno un kā labajam pieder uzvara. Tāds tikumiskās cīņas izcīnītājs un šinī cīņā uzvarētājs, piemēram, ir Juris stāstā „Uzvara“ (I). Viņam uzmācas atriebības kāre atriebt grāfa dēlam par tēvam iesisto plīķi. Ne mīlestība pret Mīci vairs ir viņa dvēseles valdītāja, bet gan atriebības kāre. Kad viņam mežā rodas izdevība ar cirvi nogalināt vainīgo, tad sākas viņā tikumiskā cīņa. Viņš pacel roku, bet kāda balss viņam atgādina, ka tad viņš būs slepkava. Atriebjas tikai vergs. Viņš cīnās, kamēr daimoniskais spēks viņā sabrūk, un viss dzīvo augšāmcelšanās jausmā. „Nedrīkstēja nokaut tos, kas gribēja iegūt dzīvības spēkus. Šai apziņā bij jauna spēka un atdzimšanas avots, un ar šo apziņu viņu pārņēma aizgrābjošas liksmas. Liksmas, kuŗās tiek svaidīti varoņi un cīnītāji“ (283.). Juris uzvarēja savu atriebības kāri, un viņš mantoja uzvaras

liksmību. Viņš bija varonis, un viņam nevajadzēja atdzimšanas, jo viņš nebija kļūdījies.

Pasvītrotājs ir šis Annas Brigaderes vērtējums, ka varonis ir tas, kas spēj uzvarēt savas ļaunās dziņas un nodomus, kas pārspēj kārdinājumus, kas, koncentrējot visus dvēseles spēkus, pārspēj savu gribas vājumu, savu glēvulību.

Bet vai stiprais gribā ir arī vienmēr tikumīgs? Traģēdijā „Pastari” Sauka ir tāda, kas izkarojusi pilnu vaļu prātam un brīvību dzīvei (18.). Tā atzīst, ka „stiprais pats sev izlemj lomu”, bet reizē arī spriež: „tikums — saite man ap kājām”. Šī gribā stiprā sieviete nepazīst nekāda tikuma, viņai nav sirdsapziņas (24.). Viņai padodas valdnieks Radagais, un tādēļ viņa valsti valda naids un izvirtība, asinis un bauda. Viss iet pretī nevien postam, bet arī Dieva (dievu) sodam. Par Radagaisa valsti, par šiem gribā stipriem, bet netikumīgajiem cilvēkiem nāk sods — lieli plūdi, kas viņus aprij. Tā ir Dieva (dievu) tiesa par izvirtušo tikumību, par „zemes postu, kur ir laužta dievu griba” (82.). Par netikumību nāk Dieva lāsts. Izglābti tiek tikai divi, kas glabā dievu uguni un laimi, kas spējīgi iet mīlēt, žēlot, kalpot un ļaužu ciltim dot savas sirdis (97.). Šī traģēdija atgādina mums biblisko stāstu par ūdens plūdiem, kuņi iznīcina grēcīgos cilvēkus, un kuņos Dievs izglābj Noachu. Tanī rakstniece apliecina savu uzskatu, kas tikumiskai dzīvei un Dieva gribas izpildījumam piešķir lielu nopietnību un svarīgu nozīmi, kas atzīst, ka netikumība, ja to aizstāv un padziļina savā tautas dzīvē gribā stiprie cilvēki, ved valsti un tautu pretī bojā ejai. Šis uzskats atziņš Dieva sodu, kas jāsaņem netikumīgiem.

Stiprie gribā var būt arī tikumīgi. Par tiem daudzkārt turpmāk šē būs runa.

3. Milestība.

Anna Brigadere savā ētikā svarīgu nozīmi piešķir milestībai. Viņas milestības izpratni atklāj mums daži dzejoļa „Burvju lokā” teikumi:

„Reliģijas seja
Ir Milestība, visu uzvaroša.
Bet Milestība
Ir tas, kas ir, kas būs, kas mūžam bija,
Ir patiesība.” (V, 250.).

Tā ir milestības kosmiska izpratne. Milestība viņai ir patiesība. Kur mājo milestība, tur nav maldu; tāpat kā reliģijā, arī milestībā ir tikai patiesība. Milestība ir mūžīga; tā ir loks, kas tagadnē vieno pagātni ar nākotni. Tādēļ milestība cilvēku attiecībās ienes mūžības elpu. Šādā izpratnē Brigadere nojauš to, ko izsaka arī vācu vērtību filozofs Maksis Šēlers, atzīstot milestību par pirmsaiti starp Dievu un cilvēku un arī pašu cilvēku starpā. Viņa šo domu nav tikai tālāk risinājusi. Šī ievērojamā pamatdoma nekur negūst vairs Annas Brigaderes rakstos tuvāku iztīrījumu. Vienīgi mazu šīs pamatdomas atblāzmu nojaužam dažās atziņās.

Tā, piemēram, šādā pantā:

„Ja milestību gribi tu tik kvēlu,
Kā tik var mīlēt Dievs,
Tad celies, ej un meklē Dieva dēlu,
Tu citād' maldiesies, kā maldijies, —
Tā teici tu ar smaīdu skumji maigu.
Kā maldij'sies es gribu maldīties.
Varbūt to dos man Dievs,
Kā mīlētājā redzu Viņa vaigu.”

(Kalngali, 207.).

Šo atziņu apstiprina arī rakstnieces doma par milestību kā neizsmeļamo bagātību (II, 165). Arvja

un Vaidas dvēselēs uzplaukst mīlestība, kas it kā atstaro šurp no mūžības un paliek mūžīga, ko nespēj uzvarēt Žēnas vai Deikas miesas kaisles, un kas saista tos īstenības saitēm (Kvēlošā lokā, 56., 145., 193. u. c.).

Mīlestība rada dziļu un stipru vienību, kuŗā nav izšķirības starp manu un tavu. Kur šādu izšķirību taīsa, tur trūkst mīlestības (IV, 14.). Lielai mīlestībai ir arī dziļas bēdas.

„Jo karsta saule,
Jo melnas ēnas,
Jo liela mīla,
Jo dziļas bēdas.“ (Kāngali, 166.).

To pasvīturo arī nostādījums, kuŗā rakstniece mīlestību cieši saista ar ciešanām (Mare). Mīlēt viņai nozīmē ciest. Mīlēt un ciest nozīmē glābt cilvēka dvēseli no pazušanas viņa patmīlības un lepnības tiklos. Mīlēt nozīmē žēlot, kalpot, ziedoties.

Mīlestība ir pozitīvs faktors cilvēka tikumiskā eksistencē. Tā dod cilvēka dzīvei saturu; tādēļ cilvēka uzdevums ir izkopt sevī mīlestības spēkus. Kur mīlestība mājō, tur izaug tikumiska personība, tur cilvēks spējīgs piepildīt savu dzīves uzdevumu. Kur naid, tur tikumiskā izvirtība. Tādēļ Anna Brigadere savos darbos rāda cilvēkus, kas, dvēselēs krājot tumšu naidu, top netikumīgi. Tādu dzīvei trūkst tikumiskā spožuma. Tādi ir abi komūnisti Māls un Magnuss „Kvēlošā lokā“, kuŗiem nekas nav svēts, un kuŗi dzīvo ļaunuma apmākti. Tāds arī ir Pūpūlaksts (turpat), kas kaist atriebības naidā par neapmierinātām dziņām, par dzīves baudas aizliegšanu un savā naidā paliek savas meitas slepkava. Naidā izdzīst ētiskās dvēseles kustības, un cilvēka darbi gūst neētisku raksturu. Naid, ir negatīvs faktors cilvēka tikumiskā dzīvē. Kādā rakstā, kuŗā rakstniece raksta par Padomju Krievijā palikušiem latviešiem, tā tieši

uzsver, ka balts, kas apzīmē kuplumu un saskaņu, ir vairāk vērts par sarkanu, kas apzīmē naidu. Balts ir nākotnes evaņģēlijs, ir brāļu mīlestība (Latvijas Vēstnesis, 1920., 25. num.).

Tikai dzejolī „Naidš” (V, 7.) Anna Brigadere naidam piešķir pozitīvu nozīmi:

„Vai būs naidš kā barga auka,
Kas ies asnus atsvabināt,
Un no dārgā tautas trauka
Mūžu rūsū novēdināt?”

Še viņa runā par naidu, kas ietu pāri tautai un to atmodinātu no sastinguma spraugai dzīvei. Tomēr politisko kaislību sakurināto naidu viņa uzlūko par liela jaunuma sakni (Daugavas g. gr., 1930., 133.).

Anna Brigadere savs ētiskās domāšanas pamatā liek mīlestību. Ar mīlestību cilvēkam nesavtīgi jākalpo tuvākam (D. g. gr., 1933., 124.). Mīlestībā viņš pats izaug par tikumisku personību. Ar šādu pamatdomu viņa ētika iegūst kristīgu raksturu, jo kristīgā ētika savā būtībā arī ir mīlestības ētika. Tā pilnā mērā ir kristīga skaņa, kas izskan Dieva (dievu) sūtītā Svešnieka vārdos:

„Iesim mīlēt, žēlot, kalpot!
Ļaužu ciltīm dosim savas
Sirdis” (Pastari, 97.).

4. Patiesība un taisnība.

Annas Brigaderes ētikai iezīmīga ir patiesības un taisnības sludināšana. Jau dzirdējam, ka mīlestība ir patiesība. Liekot cilvēku attiecībām pamatā mīlestību, viņa nevar citādi, ka mācīt cienīt patiesību. Viņa pati ir dedzīga patiesības aizstāve un prasa to arī no citiem. Tikai patiesība ved pie laimes un pilnības. Meli noārda visu un ieved iznīcībā. Cēli ir

būt patiesam, bet riebīgi ir melot un dzīvot nepatiesu dzīvi. „Es patiesību meklēju, kā pratu, priekš tās tik asināju savu skatu...” saka viņa savā biografiskā skicē (Atziņas, I, 249.).

Patiesības sludinātājus viņa pielīdzina Dieva izredzētiem virs zemes. Valdim stāstā „Perpetuum mobile” eņģelis tos rāda vizionārā ainā kā nepazītus un neievērotus, no citiem grūstītus, nievātus un apsmietus, aptraipītām un saplēstām drēbēm, kam miesā asiņo daudz brūces, bet kuŗu „sejās atspīd tas savādaiss spožums, kas tikai izredzētiem tiek uzspiests kā zieģelis no Mūžīgā rokas” (I, 90.). „Kas šie ir — šie savādie, no citiem atšķirtie?” Valdis vaicā drebošu balsi. „Tie ir patiesības sludinātāji. Viņa izredzētie virs zemes.” — „Ak, laid man arī būt vienam no viņiem.” — „Viņu liktenis ir grūts un viņu ciešanas nebeidzas šīs pasaules gaitā.” — „Bet viņi uzvar!” — „Tikai reti no viņiem.” — „Kāpēc tikai reti?” — „Tāpēc, ka viņi nevar pārvarēt šaubu. Šaubas saistās kā alvas svāri pie viņu dvēseļu spārnieniem un neļauj tām pacelties tais augstumos, no kuŗienes plūst viņu spēks.” — „Un kā var pārvarēt šaubas?” — „Ar lūgšanu. Ar karstu, nešaubīgu ticīgu lūgšanu...” (91.). Arī Valdis grib būt tāds patiesības sludinātājs. Tad „no laimes tev jāatsakās un tava griba tev jāatdod Tam, kuŗa kalps tu gribi būt. Tik Viņa prāts tev jāizpilda un Viņa prāts ir — ciešanas priekš tevis” — „Viņa prāts — lai notiek!” (92.). Valdis mirst un atrod. Vai viņš atrod perpetuum mobile, ko viņš meklēja? Šķiet nē, bet gan to, ka dzīvība un nāve ir neaprobezotais attīstības spēks Visvarenā rokā. Še Anna Brigadere izteic dziļu ētisku domu. Patiesības sludinātājs ir Dieva kalps, jo vienīgi Dievs ir patiesība (arī mīlestība). Viņš klausā vienīgi Dieva prātam, kaut arī pieņem ciešanas. Kas gatavs tā savu gribu pakļaut Dieva prātam un ir gatavs ciest, tas ir gatavs arī patiesību redzēt un to sludināt. Valdis bija

gatavs mirt (ko gan viņš negribēja dažus mirklus pirms šīs atzišanās), un tādēļ viņš arī atrada patiesību.

Vai cilvēks spēj būt patiesības sludinātājs? Anna Brigadere atbild uz šo jautājumu pozitīvi, ja vien viņš spēj nešaubīgi lūgt. Vai cilvēks spēj būt arī pats paties? Justs drāmā „Izredzētais“ (X) pārliecinoši uzsver, ka „ir briesmīgi iet pāri otram cilvēkam, bet dzīvot melos ir tak vēl briesmīgāki“ (133.). To saka viņš tad, kad redz, ka Zenta, kas devusies laulībā bagātības pēc un grib būt vēl arī mīlākā, negrib klausīt savai iekšējai balsij un nekrietni melo sev un citiem. Viņai nav drosmes atzīt un teikt patiesību (sal.: „Es neesmu vainīga“, kur viņa ir vienīgā vainīgā, 136.). Zenta ir tā, kas turpina tālāk Pilāta tradīciju, kas mazgā rokas, lai novērstu no sevis dievības lāstu. Zīmīgi saka Anna Brigadere:

„Pilātus bloda no tā laika mūžam ir darbā,
Melnais kad jātaisa balts,
Rūsā kad jāpārvērš zelts.“ (Kallngau, 31.).

Tie ir divtaku minēji, liekģimji, svētuļi, kuriem „smagāks kā nāve to grēks“ un ko tik viegli neno-mazgāt. Tādēļ viņa aicina būt patiesiem, nemelot ne sev, ne citiem. Tādu pamācību dod vecais vīriņš arī Sprīdītim (38.).

Nemelot un būt patiesam ir grūti. Dažreiz jāiz-cīna grūta cīņa, kurā godbijība pret patiesību ir daž-reiz nespēcīga uzvarēt. Cīņu būt patiesam, nemelot sev un citiem izcīna Zelmenis drāmā „Dievišķā seja“ (X), kas piesavina kāda mirstošā rakstnieka drāmu, laiž tautā to kā savu un šī darba dēļ sabiedrībā kļūst slavens. Redzot, ka viņš nespēj šo darbu pārspēt ar saviem darbiem, viņa nepatiesības nasta top par smagu. Viņš apņemas atklāt patiesību, bet pietrūkst tomēr drosmes. Viņa draudzene Valeska pamāca no-mest neīsto, lieko, tad viņš būs brīvs, tad viņš tiks

uz priekšu, ies uzvaras ceļu. Viņš grib atkal nomest savu melu nastu un kļūt brīvs. Bet viņa sieva Jolante to nepieļauj. Zelmenis mirst ar trieku zem Jolantes „pilnspiediena skūpstā“. Jolante domā, ka viņa ir izglābusi sava vīra slavas aureolu. Bet kā ir ar patiesību? Valeska pārmet Jolantei: „Patiesību! Tu gribēji nožņaugt patiesību“ (246.). Patiesība nav glābta. To varēja pats Zelmenis, bet viņam nebija drosmes to pateikt. To varēja Jolante, bet viņa paliek melos līdz galam, gribot paturēt netaisnā ceļā iegūto slavu. To varēja Valeska pēc Zelmeņa nāves, bet viņa apmierinās ar to, ka „nesu sevī tavu dievišķīgo seju, tavas šaubas, tavas sāpes, tavu nemieru, tavas ilgas, nesišu tās līdz mūžības vārtiem“ (246.). Un rakstnieces ētiskais sauciens paliek: patiesība nav glābta, kur visu šo trīs cilvēku pienākums to bija darīt.

Cik grūti ir pateikt patiesību un būt patiesam, viņa parāda Kārklēnes dvēseles kustībās (stāstā „Kārklene“, VIII). Tā grib atklāt citiem sava dēla zagļa gaitas, bet cīnās ar šo apņemšanos, jo nav drosmes. Aiz drosmes trūkuma un bailēm viņa nevien nepateic patiesību, bet patiesības noslēpšanas labā melo vēl tālāk (piem., mācītājam). Viņa, tāpat kā Zelmenis, mirst cīņu neizcīnījusi. Patiesība viņas dvēselē neuzvar. Lai ļautu tai uzvarēt, bija nepieciešama vēl lielāka dvēseles drosme. Vai maz ir iespējami būt patiesam? Anna Brigadere dod pozitīvu atbildi. Ir cilvēki, kas ir patiesi sevī un pret citiem, kas nemelo. Tādu rakstniece mums rāda Arvedu skatu lugā „Ceļa jūtis“ (VII), kas zina, ka viņa tēvs dzīvo ar netaisnu mantu. Viņš grib „iziet uz patiesību“ (101.). Sirdsapziņa viņam ir augstākā tiesas instance un tādēļ nav iespējams viņam „dzīvot ar melu apziņu, skatīties nekaunīgi ļaudīm acīs, notruklināt dvēseli...“ (114.). Viņš nemelo un tādēļ nostājas pret tēvu un citiem, pārmetot tiem glēvulību acīs

skatīties patiesībai (109.). Arvedu vada patiesības gars; viņš pie tā turas, un tādēļ stāv ar tēvu ceļā jūtīs. Patiesības labā viņš upurē savas saites ar tēvu, ar māju.

Patiesi sevī un pret citiem, kas arī nemelo, ir Arvis romānā „Kvēlošā lokā“. „Bet tā jau tas viņā bij no mazotnes; kur bija naga melnums patiesības, viņš nevarēja pataisīt par meliem“ (24.). Līdzīga ir arī Vaida, jo viņa runā tikai to, ko tā savā dvēselē ir pārdzīvojusi. „Pat skanīgākie vārdi tik tad ir patiesība, ja viņi dvēselē izdzīvoti“ (VII, 250.). Arvja un Vaidas dzīve būs patiesa, jo viņu mīlestība ir patiesība.

No sacītā redzam, kādu ievērojamu vietu savā ētikā Anna Brigadere ierāda ētiskai prasībai: būt patiesam sev un citiem, nemelot ne sev, ne citiem, Tas dzīvo pilnvērtīgu ētisku dzīvi, kas uzvar savus melus, kam ir tikumiskā drošme atklāt savus melus un noskaidrot patiesību. Patiesībai ir jāvalda. Tāda ir viņas ētiska izjūta un atziņa, pēc kuŗas viņa pati arī dzīvo.

Tikpat dedzīgi kā patiesību, Anna Brigadere prasa arī taisnīgu rīcību. Cilvēkam ir jābūt taisnam. Šo ētisko prasību tai ir mācījis tēvs, kas pats ar savu dzīvi un darbību bijis taisna vīra paraugs. „Vienreiz taisnība nāks un zeme būs“ — tāda ir viņa apliecība, kad vīri strīdas par taisnību un zemi (Dievs, daba, darbs, 147.). Taisnais prāts ir Anneles tēva bagātība, netaisnība viņam ir rūgta (366.); grūti viņam paciest netaisnības pārestību (371.).

Šādu tēva taisnības mīlestību Anna Brigadere uzņēmusi savā dvēselē un tādēļ drosmīgi saka:

„Rādi sevi tīru, kā zelts,
Teic katram taisnību acīs“ (III, 265.).

Taisnu prātu viņa dod Arvedam skatu lugā „Ceļā jūtīs“, par kuŗu viņa svainis saka: „Tu savam taisnī-

bas elkam vai upurētu tēvu un māti — neželotu neviena“ (VII, 57.). Viņš nevar samierināties ar tēva netaisno mantu. Reiz nodarītā netaisnība jāvērš taisnībā.

Kādā vietā rakstniece izteic domu, ka „vislabākā taisnība ir izlīgt ar labu“. Vienam vajaga sniegt roku pirmajam uz izlīgšanu (II, 210.).

Anna Brigadere savās ētiskās prasībās izteic atziņu, ka patiesss un taisns prāts dara cilvēku tikumiski cēlu un dzīvei derīgu. Patiesība un taisnība ir svarīgas tikumiskas vērtības.

5. Saprašanās un vienprātība.

Annai Brigaderei vienmēr ir sāpējusi latviešu nevienprātība un naidošānās. Šīs jaunās parādības ar savu ētiskās mērauklas nazi viņa graiza jau „Latvijas“ feletonos (Latvija, 1908., 20. num.). Naidošānās vietā viņa liek saprašanos. Vislabākā taisnība ir izlīgt ar labu. Šāda izlīgšana prasa saprašanos, kas dibinās tādās dvēseles kustībās, kurās cilvēks otru saprot un otram piedod. Arveds „Ceļa jūtis“ (VII) cilvēku ar atziņu: „visu saprast un visu piedot“ gan uzlūko par glēvu. Tā darīt esot glēvulība (58.). Viņam ir taisnība, jo tādā situācijā, kad viņš cīnās pret tēva netaisnās mantas aizstāvjiem — savu svaini un māsu, būtu bijis no viņa puses glēvi tos saprast un tiem piedot. Bet rakstniece arī zina, ka ne vienmēr saprast un piedot ir glēvulība. Dvēselē stiprā Marija Lapa (Kvēlošā lokā) pēc tam, kad viņa ir izcietusies lielnieku cietumā, saka: „Saprast un piedot vajaga. Pilnīgi piedot. Jo nelaimīgāki vēl par mums ir tie mūsu pāri darītāji“ (376.). Šai viņas atziņai seko arī Vaida, kurai sirdī gan rūgtums pret veco Lauķeni, kas nodevusi pilsoņus lieliniekiem, bet tai arī žēlums par viņas nevarību, un tādēļ tā viņai palīdz. Vaida saprot viņas dvēseles kustības un piedod (383.).

Ši vēlēšanās saprasties izaug tad dvēselē, kad cilvēks nerūp pats sev, bet viņam rūp tuvākais. „Ne tik, cik rūpi sev pats, bet cik tev rūp tavš tuvāks, ir atslēga uz saprašanas“ (VIII, 53.).

Saprašanās ir pamats vienprātībai, cilvēku kopas iekšējai vienībai. Apstiprinājums šādai domai ir tā lielā tautas locekļu vienprātība un nesalaužamā iekšējā vienība, ko rakstniece pieredzēja latviešu tautas neatkarības cīņās. Kara vadoņiem tad sekoja „sievass, bērni, vīrs pie vīra“,

„Gāja vārdā neminēti
Lielā ziedotāju saimē,
Vienlīdz skaidri, vienlīdz svēti
Vienotāja varonlaimē“ (V, 100.).

Vienībai, sevišķi tautas vienībai, Anna Brigadere piešķir lielu ētisku nozīmi. Vienība dod tautai uzvaru un atsevišķam individam spēkus dzīvei un savu darbu sasniegšanai.

„Kaut smilšu grauds tu tik būtu,
No lielā ja neatdalies,
Uz nesalaužamu spēku
Tu tautas liktenī kalies“ (V, 79.).

Katram individam ir vērtība, ja viņš neatdalās no veselā, lai šis indivīds būtu cik nenozīmīgs būdams. Vēl svarīgāku ētisku nozīmību indivīds iegūs tad, kad viņš ir aktīvs, pilnvērtīgs, kad viņš ir cēlējs, radītājs.

„Katra sirds kā ogle kvēla
Lai cit citā dzirkst un sprēgā,
Tad no visām diži cēla
Liesma celsies zvaigžņu rēgā“ (V, 21.).

Vienprātībā veicas visas lietas. Ar vienprātību var uzvarēt visus ļaunumus. Vienā komēdijā rakstniece gan domā, ka sievu vienprātība ir „kā mazs bērns ar slimu vēderu“ (IX, 315.), tomēr tā spējīga

izturēt cīņu pret alkohola ļaunumu. (Sievu kapi ar Belcebulu — IX).

Anna Brigadere sludina vienprātības un vienības garu un atzīst tā lielo ētisko nozīmību.

6. Varonība un patriotisms.

Annas Brigaderes patriotisms izaug no divām ētiskām saknēm: seviis atrašanās un seviis ziedošanas.

Zīmīgi saka Anna Brigadere:

„Tas liels var kļūt, kas sevi rod
Un sevi visu ziedot prot.“ (V. 36.)

Sevis atrast un sevi ziedot — ir cilvēka tikumiskais pienākums. Sevis atrast un atzīt — ir grūts uzdevums. Enerģiskais un tikumiski skaidrais Arveds skatu lugā „Ceļa jūtīs“ (VII) apliecina: „Atzīstu — Visgrūtākais ceļš — tikt — cauri sev pašam“ (127.). Tomēr sevi atrast un sevi pazīt nav neiespējama lieta.

Grūts arī ir seviis ziedošanas uzdevums. Tomēr tas ir izpildāms, ja dvēsele prot atsacīties, ja tik ir, ko citiem dot. (Kalgali, 182.) Tādu dvēseli, kas spēj atsacīties, un kurai arī ir ko citiem dot, rakstniece dod Marei stāstā Mare (I). Mare ziedo sevi, tā atdod visu. Viņa ziedošanās priekā saka: „Cik labprāt es tev dodu acu burvīgo mirdzumu, ja tik ar to varētu savu draugu glābt“ (12.). Mare ir spējīga glābt Visvaldi no varenim ienaidniekiem, ja tikai ziedo sevi. Un tādēļ viņa ziedo savu acu mirdzumu, savu smaidu un ziedo sevi pat tik daudz, ka ļauj savam draugam sevi aizmirst. Visvaldim sekmējas. Mares ziedam ir nozīme. Bet Visvaldis aiziet to ceļu, kas nav Mares zieda cienīgs. Visvaldī izaug pašapziņa par paša krietnumu un pilnīgumu. Pašapziņa pārvēršas patmīlībā, kas meklē vienīgi baudu. Patmīlī-

gais Visvaldis pamazām kļūst eudaimonists, kas aizmirst savu apkārtni un pienākumus pret citiem cilvēkiem. No pienākuma aizmiršanas izaug grēks. Tad par Visvalda patmīlību, eudaimonismu un grēku nāk sods — ciešanas, kuŗas nolemj Mare, kas pati gatava sevi ziedot, lai Visvaldi uzvestu uz jaunās dzīves ceļa. Mare atkal sevi ziedo, uzņem pati ciešanas.

Kad viņa izvedusi savu draugu pie laimes pa sāpju asaru, neatlaidīgā darba un izturības, kārdinājumu pārvarējuma un ērkšķu ceļu, caur karsto strautu, apburto mežu un purvu, pati ciezdama un mīlēdama, tad Visvaldim atveras acis atziņā: „Kā tu cietusi un mīlējusi.“ (58.) Visa Mares dzīve ir sevis aizliegšana un ziedošanās otra cilvēka labā. Ziedošanās, ciešot un mīlot, viņa glābj otru no ļaunā ceļa, ved to pretim jaunai tikumiskai dzīvei. Viņa ir dzīvojusi tikumiski pilnvērtīgu dzīvi.

Sevis ziedotāja, kas ap savu galvu apvij tikumiskā mirdzuma vainagu, ir arī Zelma stāstā „Brauciens naktī“ (VIII). Viņas mīlestība pret vīru ir tik spēcīga, ka viņa ziedo savu dzīvību, kad komunisti to apcietina un naktī aizved. Viņa brauc līdzi; viņas acīs ir „pārcilvēcīga skaidriba un pārcilvēcīgs gaišums“ (58.), kad vedēji meža vidū liek viņiem izkāpt. Tā ir ziedotājas dvēseles skaidriba un gaišums, jo pēc mirkļa viņa metas pār vīru, lai aizsegtu to ar savu augumu pret lodēm. Pirmā lode tādēļ ķer viņu. Arī šē sevis ziedošanā atplaukst spēks, kas stāv nāri katrai patmīlībai un savlaikumam. Šē gan zieds ir veltīgs, bet pats zieds apskaidro ziedotājas tikumiski cēlo sirdi.

Sevis ziedošana nav sveša Maijai pasakā „Maija un Paija“ (VI), kas grib Vari izvest no elles saulītē, bet lai to panāktu, tad viņai ir jāaizmirst sevi, jāuzņem daudz grūtumu. Maija otra labā nes tikpat lielus ziedus kā Mare. Gatava sevi ziedot ir arī Vaida

(romānā „Kvēlošā lokā”), kas savā sirdī sajūt lielu bagātību tieši tad, kad viņa strādā palīdzības darbu, kvēlo žēlsirdībā, līdzjūt tautas postam, cieš līdz tautas ciešanām. Nekas viņai nav par grūtu, visur viņu pavada tikumiska dvēseles skaidriba, viņa nebīstas no nāves, ja dzīvības zieds būtu jādod par otru cilvēku. Zīmīgi Vaidas ziedotājas ciešanas raksturo vecais Pente: „Ka Vaida tik dziļi var ciest, tas pierāda dvēseles lielumu. Un arī stiprumu, bez šaubām.” (264.)

Anna Brigadere apvij ar tikumisku mirdzumu sievietes-ziedotājas un rāda, ka sevis ziedošanā mīt liels spēks, kas vada cilvēku labos ceļos, ved to pie laimes, un dzīves, ko iezīmē sirds skaidriba, mīlestība un zēšana. Šāda sieviete ir tuva rakstniecei, kas pati no pašas bērnības ir pazinusi atsacīšanos. Zīmīgi mācītājs saka Annelei: „Trūkumu, šķēršļus, atsacīšanos, tu visu to pazīsti, bet tie tev ir bijuši par svētību, tie ir mācījuši tevi ilgoties un degt” (Akm. spr., 269.).

Annas Brigaderes ētika prasa sevisaiizliegšanu un ziedošanos, pilnīgu sevis ziedošanu ciešanās un mīlestībā. Ziedošanā slēpjas dvēseles laime, un sakrājas lielākā dvēseles bagātība. Šī ziņā zīmīgs ir stāsts „Bagātais” (II), kurā viņa ielikusi dziļas ētiskas domas. Še uzsvērsim tikai šo viņas domu, ka pie īstas bagātības var tikt tikai tad, kad nes lielus ziedus. Bagātais, kas ir bagāts mantā, bet neiūt sevi laimīgu, grib nest ziedus, viņš grib ziedot visu savu mantu. „Viņš atpestīs nospīestos, nesīs taisnību varmaku nomāktajiem, žāvēs asaras no vientuļo vaigiem un mācīs tiem atkal sen aizmirstos smaidus; savu mantu tas dos pilnām rokām...” (165.). Bet kad bagātais atver savus šķirstus, tur nebija vairs neviena zelta gabala. Tad viņš pacēla galvu lepnā laimes sajūtā: „Nebij lemts man jums dot zemes zeltu... bet es jums ziedošu visu savu īsto, neizsmejamo bagātību: manu mīlestību, manas sirds prieku, manas žēlsirdības asaras...” (165.) Nepietiek ar to, ka ziedo savu

mantu. Ja ziedo, tad jāziedo visa dvēseles neizsmeļamā bagātība — mīlestība, prieks un žēlsirdība. Kā redzam, Anna Brigadere vispār par cilvēka tikumisko pienākumu uzlūko sevis ziedošanu. Cilvēka uzdevums ir ziedot otra labā savu mīlestību, prieku un žēlsirdību. Tikai tad cilvēks iegūst tikumisku spožumu, ja viņš ir cēls ziedotājs, ja viņš cieš par otru, ja viņš nesavtīgi mīlē otru. Vēl vairāk, Anna Brigadere grib katram iemācīt šo ētisko atziņu, ka tikai sevis ziedošanā cilvēks var būt laimīgs, ka sevis aizliegšana dod gaišu prieku un svētību.

Sevis ziedošana būtībā ir varonība. Anna Brigadere ir varonības cildinātāja. Viņa varonībai vienmēr piešķir ētisku spožumu un cēlumu. Īpaši mīļa viņai ir tā varonība, kas paliek klusuma un vientulības robežās, kas neklūst skaļa. Stāstu krājumā „Klusie varoņi“ viņa sevišķi tēlo dvēseļu kluso varonību un pasvītro tās ētisko cēlumu un spēku, Klusa varonība ir liels tikums. Ar šo tikumu apdāvinātie spoži mirdz savos dvēseles ceļos.

Kāda ir šī klusā varonība, kam kā tikumam vajadzētu mānot katrā dvēselē?

Varonība ir tā, ja cilvēkam ir drosme pateikt savu pārlicību, aizstāvēt cilvēcīgumu un pacietīgi pānest soda mokas miesā un dvēselē, ja viņš spēj tik dziļi ciest miesīgi un garīgi, ka seja top „vīrišķīga, sāpju daiļa“ (dumpinieku Pēteris). Varonība ir tā, ka cilvēks droši panes savu likteni, ka droši viņš iet cīņā par savas dzīves eksistenci (sieviņa, kas 12 bērnu māte, un kas pati vēl pelna dienišķo maizi). Klusu dvēseles varonību pauž Silpieža dvēsele, kad viņš kā varonis noskatās sala nopostītā dārzā, ko viņš visu mūžu audzējis un sargājis, pacieš šo nelaimi un tad viegli mirst. Varonība ir pārspēt sevi un piedot, otru saprast (dēls pēc mātes nāves „Pureņu ziedos“), doties nezināmās briesmās, uzņemties grūtības, lai izglābtu tēvu no nošaušanas (Mazā Mirdza), atzīt savu

tautību un atdot atpakaļ sevi tautai un tēvijai (pārvācota Hildebrands Baums), sekot savai sirdsapziņai un atzīt savu vainu (Anta). Sevis ziedošana ir varonība, un katrā varonībā ir sevis ziedošana. Tādēļ varonība ir dvēseles ētisko kustību izpausme, kas jāuzņem ar ētisku pietāti. Šo pietāti pret klusiem varoņiem sludina Anna Brigadere un māca mums cienīt viņu kluso varonību. Varonībai nepiemīt vien skaļums, bet arī klusums. Un tieši šo kluso varonību viņa grib padarīt mūsu sirdīm tuvu un mīļu, grib katru izaudzināt par tādu klusu varoni.

No šādas sevis ziedošanas gribas spējas, no šādas klusas varonības Anna Brigadere redz izaugam patriotismu, ko viņa atzīst par svarīgu un cēlu tikumu, kas ceļ vispār cilvēka dzīves un darbības vērtību un paceļ viņa tikumisko dzīvi mirdzošos augstumos.

Anna Brigadere pati ir liela patriote, visas tautas sāpju un ilgu izteicēja. Dzejniece dziļi savā dvēselē izjūt tuvumu ar tautu, un būt par savu tautu viņa saprot kā Dieva tai dotu misiju:

„Bet Pats tu liki manai dvēselei būt
Kā spogulim, kas celts pret tautas vaigu,
Kas tver ik tuvojošos ēnu baigu,
Ik saltu dvesmu sen jau iepriekš jūt.“

(V, 10.)

Viņa pārdzīvo dvēseles dziļumos visus tautas likteņus tik dziļi, ka viņas dvēsele saplūst ar tautas dvēseli:

„Mana dvēs'le — tautas dvēs'le
Dieva cīpā mesta visa.“ (V, 85.)

Katra brūce tautas miesā viņai sāp kā sava miesa, un katrs viēnlīdz viņai ir izredzēts un dārgs (V, 10.). Tādēļ arī grūtākos tautas brīžos viņa varonīgi lūdz:

„Es Tevi saucu, Visusvētais, dzirdi,
Tu, aukas valdniek, aukai plosīt liedz
Un Tavas priekšturamās bruņas sniedz,
Vai visas bultas vērs pret manu sirdi.“

(V, 11.)

Annas Brigaderes raksti aptver no tautas vēstures laikmetu, kas sākās ar 1905. gadu un beidzas ar to nevienprātības laiku, kas valdīja pirms atjaunotās Latvijas. Tanīs viņa tēlo tautas postu un ievēd mūs tautas sāpju dziļumos. Bet tomēr viņa pravieto arī jauno Latvijas valsti un paredz latviešu ģenija uzvaru (skat. P. Ērmaņa apcerējumu par A. B. patriotismu grāmatā: „A. B. dzīve un darbi“, kurā attēlota rakstnieces atsaucība uz mūsu tautas notikumiem vēsturiskā secībā.).

Anna Brigadere uzsver savā ētiskā domāšanā lielo tautas eksistences nozīmi. Tautību un tautu nedrīkst noliegt. Citi nevar līdzēt.

„Caur sevi tik mums tapt,
Tik cietiem tapt kā klinšu radzēm krastos,
Kur salūzt viļņu šļūdi.“ (V, 34.)

Viņa prasa uzticību latviešu tautai. Kas aizgājis no savas tautas, tam jāatgriežas. Tādēļ viņa apsveic tos strēlniekus, kas kā pazudušie dēli atgriežas dzimtenē. Tāpat ētiskā ziņā simpatiskās liniņās viņa zīmē Heinrichu Baumu, kas izraujas no vācietības un atdod sevi atpakaļ latvietībai, ziedojot atbrīvošanas cīņās savu dzīvību latviešu tautas labā (Klus. var., 79.).

Viņa zina, ka latviešu tautai ir vienmēr bijis stiprs pretestības gars, kas pastāvējis ilgu gadu simteņus, kamēr spilgti tas uzliesmo strēlniekos (reāls iemiesojums šai domai ir dumpīgais Pēteris „Klusos varoņos“). Spīrgtu šo garu ir uzturējusi dziesma. Tādēļ rakstniece augsti vērtē mūsu tautas dziesmas. Tau-

tas dziesmas bijušas kā uguns liesma, kas gājusi priekšā tautas gaišiem gariem, kā Dieva dvaša un ogle kvēla, kad tautā pelnos grūsta un zemē mīta, kā dzīvā maize, kas tuksnešgaitā gurdas sirdis remdējusi, kā vadītājas, kas bāra bērniem zelta laiku zīlējusi (Kalgali, 34.). Dziesmām jāskan arī tagadnē, kā skanēja sirmos laikos un vēl atbrīvošanas cīņās, kļaidējot šaubas un iedvešot drosmi (V, 92.).

Anna Brigadere ar visu savu skaidro dvēseles spēku nostājas pret visām varām, kas apdraudējušas latviešu tautas dvēseli, kas atņēmušas tautai brīvību, svētī katru cīņu par tautas atbrīvošanos. Drāmā „Ausma“ (VII), kuŗā ietverts 1905. gads, viņa nosoda kā revolūcionāru avantūrisku, viņu dažkārt nemorālisku rīcību, tā arī baronu varmācību, viņu šaur-sirdību. Viņa zina, ka tā nevar atbrīvot tautu, kā to grib Roberts, bet arī tic kā Maija tic: „būs gaisma“, kuŗa savā ticībā aicina aizmirst savu laimi un ticēt savam spēkam (308.). Rakstniece saprot to lielo ziedu, kas jānes tēvam, vedot uz mājām 1905. g. no-šauto dēlu.

„Lai visiem top, ko krāji tu priekš viena,
Tad tūkstoši par tēvu tevi sauks.“

Latviešu ilgo kalpināšanu viņa zīmīgi novērtē šādi: „Viņi (vācu kungļi) mūs verdzinājuši un iestampājuši mūs zemē, bet nu mēs par to arī esam zemes klinšainais pamats“ (Kv. lokā, 59.). Arī vācu okupācijas virskundzību viņa izjūt kā dzelzs dūri, kas smagi guļ pār latviešu dvēselēm un miesu (grāmatā „Dzelzs dūre“), un pretīga viņai ir arī vietējo vācu izturēšanās, par ko viņa irōnizē „Kvēlošā lokā“ (253.). Asi viņa kritizē lielinieku laiku, kad cilvēkiem māca necilvēcību un tautas aizliegšanu. Minēsim dažus viņas spriedumus. Nacionālais varonis Arvis ir pārliecināts: „Ko mēs paspējam, to paspējam latvietis turēdamies kopā ar latvieti. Krievi nav mums parā-

dijuši brāļu sirdi mūsu lielākos briesmu brīžos, un vācietī mēs pazīstam pārāk labi.“ (Kv. l., 207.). Vai atkal citā vietā: „Jaunā vara bija kā aktieris, kas spēlē nebeidzamus monologus tādas publikas priekšā, kas virvēm saistīta un kamoliem mutēs, nespēja ne svīlpt, ne applaudēt“ (Kv. l., 304.). Lielinieku laiki ir drausmīgi laiki. Tauta stāv bezdibens malā. Viņas pārliecība ir tā, ka tauta ir nostājusies uz bojā ejas ceļa, ja sieviete ir palikusi par bendi. Zemāk krist vairs nevar. Tāda cilvēku bende bija tapusi Žeņa, kuŗa dod iemeslu Vaidai spriest, ka tauta ir ievainota pašā serdē (Kv. l., 379.).

Sevišķi sirsnīgus un dedzīgus vārdus Anna Brigadere savā dzejā veltī atbrīvošanas cīņu laikmetam, pirms kuŗa svarīga loma tautas atbrīvošanā jau pieder strēlniekiem, kuŗos tautas ģenījs un siržu ilgas „par liesmu kopā lēja, par vienu vienotu gribu“ (V, 70.). Lielu ētisku spēku viņa piešķir tautas vienotai sadarbībai. Vaida saka: „Katram vajadzēja būt saulītei, zvaigznītei, spīgulītim vai arī tikai atspīdumam. No spīdumiem un atspīdumiem tautu dvēseles saule savija savus starus“ (Kv. l., 269.).

Spēcīgu pamudinājumu viņa ieliek aicinājumā reģiem, burtņiekiem, — gaismu zīlētājiem, dzīves varoņiem — karstiem mīlētājiem:

„Aužat kā gredzenu,
Liesmaini vītu,
Ap tautas Golgātu,
Lieldienas ritu!“ (V, 31.)

Un kā atbildi viņa vēlas šādu īstenību:

„Augsts pie zema, jauns pie veca
Cīņu rindās roku rokā,
Draugs vai naidnieks, plecs pie pleca
Slēdzas viena spēka lokā.“ (V, 91.)

Šādu vienību viņa redz piepildītu tautā hermon-
tiādes laikā, kuŗa laika patriotismu viņa apdzied dze-

joļu ciklā „Hannibal ad portas“ (V). Baskājiētis ir latviešu tautas bruņinieks (V, 95.). Tam viņa apvīj tikumiska mirdzuma aureolu. Baskājiētis ir varonis, un viņa zieds tēvzemei ir ētiski vērts. Latviešu kapa vīra varonībai Anna Brigadere piešķir lielu ētisku vērtību, jo viņa zina, ka šai varonībai pamatā ir sirdis, kas cauraustas no bēdu varas, mīlas spēka un ilgu tvīksmes (V, 46.).

Sirds jāliek visu cīņu pamatā. Ar vislabākām jūtām, stingru gribu un gaišm prātu jāceļ Latvijas ēka.

„Kur gūšu Latvijas spēku?“

— Pats viņas spēks ja tiksī. —

„Kā celšu Latvijas ēku?“

— Sirdi ja pamatā liksi. —

„Ziedošu sirdi es savu,
Ziedodams uzvaru gūšu.“

— Tad līdz ar Latvijas slavu

Mirdzēsi saules mūžu. —

(Kalngali, 8.)

Tāds Annas Brigaderes brīvības cīņu varoņa ideāls. Reālā dzīvē tāds viņai bija Kalpaks, Briedis un citi. Viņa cildina šo siržu varonību un liek to pamatā Latvijas dzīvei. Ziedojot sirdi, celt Latvijas valsti — ir Brigaderes ētiskais aicinājums. Tā aicina viņa nevien atbrīvošanas cīņu laikmetā. Sekošanu tam viņa uzlūko par katra tautieša vienmēr pildāmo pienākumu. Tēvu zeme nav vienīgi jāatsvabina. „Atsvabināt ir tikai pusdarīts darbs. Izpostīta un samīta ir mums tā tēvu zeme. Kas viņu cels godā, ja ne mēs?“ (Kv. I., 412.). Tautiešiem jāziedo tautai savs radošais darbs. Tautas kultūra un valsts ir ceļama, un arī šī darba pamatā ir jāliek sirds — visu labākais un dārgākais, kas ir cilvēkam. Tādi grib būt Arvis un Vaida. Viņi abi ir kapotāju un jaunradītāju dabas. Arvis mīlēja zemi ar asinīm,

viņš milēs to arī ar sviedriem, un ar savu skaudro skatu un cietām rokām uzvarēs zemi (III, 3.).

Atbrīvošanas cīņu laiks ir tautas lielais laiks. To nedrīkst aizmirst (V, 101.). Bet rakstnieci jākonstatē, ka tautieši to piemirst. Viņa vēro, ka kara un pirmos dzīves cēlšanas vadoņus pūlis nobīda pie malas. Viņu vietās stājas vadātāji. Zīmīgi viņa saka:

„Kur vadoņu vairs nava,
Nāk vadātāji vietā.“ (V, 72.)

P. Ērmanis liecina, kā, kādreiz apmeklējot rakstnieci (1931. g.), atradis viņu pilnu bēdu, rūgtuma un sašutuma. Straujos vārdos viņa izteikusi savu īgnumu par dažu politisku partiju un augstākās garīdzniecības izturēšanos Māras baznīcas lietā (Op. c. 269.). Neapmierinātību par tautas vienības saskaldīšanu un tautas garīgo spēku sadrumstalošanu sīkākās partijās viņa izteic nepabeigtā apcerē „Krize un rakstnieks“ (Daugava, 1933.). Tādēļ savās pēdējās dzejās viņa sauc jaunu laiku. Viņa pravieta to vienības laiku, kas tagad ir iestājies.

„Bij varonlaikmets, bet nu vairs nava.“ Tādēļ vīri un sievas gaida jaunu nākotni, kad tauta būs kā viena saime, kad brālis brāli vārdā sauks, kad nāks jaunās ciltis, kam svešs būs šķiru naidis, kad apkļūs lētie panti, kas sauc brāli kaut, un kad dzejnieks būs kā svētais, kas pret zvaigznēm tautu raus, kad sābruks naida žņaugi un

„Latvji Latvijai būs draugi,
Mūsu kalnos ziedēs vīns.“

(Kalngali, 41.)

Vienībā un mīlestībā ir tautas spēks. Māte-Latvija zina gan, ka „tautas mūži iet kāpjošā gaitā uz kalngaliem augšup,“ un tomēr viņa prasā no saviem

bērniem vienotu gribu. Tas ir Latvijas norādītais
ceļš. Un

„Ja darīsīt pretī
Jūs tautas svētajam Garam
Un sarausīt vienības saiti,
Tad atkritēji jūs būsit,
Ar Kangara slavu,
Kam jānogrimst kapā.“

(Kalngali, 55.)

Katrai tautas audzei ir dižens uzdevums: sargāt vienoto gribu. Kalpot vienotās gribas idejai ir ievērojamā ētiskā prasība Annas Brigaderes patriotismā. Ar šādu sludinājumu viņa dziļi izprot tautas dvēseles kustības un paliek par cēlāko tautas dvēseles spēku sargātāju un audzinātāju. Īpaši tāda viņa parādās savos divos pēdējos drāmatiskos darbos: „Pastari“ (1932.) un „Karaliene Jāna“ (1932.), kā arī nepabeigtā apcerē „Krize un rakstnieks“ (Daugava, 1933.). Traģēdijā „Pastaros“ rakstniece, darbību gan noliekot teiksmainā pagātnē, tēlo tagad aizgājušos partijas laikus, kad pār cilvēku prātu un gribu valdīja varmācīga despotija, kad tautas dzīvi nomāca dažādi nebrīvības jūgi. Valdīšanas varmācībai pievienojās vēl baudas izdzīve. Varmācība un izdzīve noved Radagaisa galmu postā un arī tautas dzīvi noved līdz pastara dienai. Tomēr rakstniece, kas vienmēr ticējusi labo spēku uzvarai tautas dzīvē, arī šē ar dziļu nojausmu paredz, ka vecā dzīve ir gatava bojā ejai, bet rodas cilvēks, kuŗa vārds ir nezināms, bet kas par savu uzdevumu saka: „meklēt ļaudis, it kā katrs tēvs man būtu, māte, brālis, ko man liktens liedzis pazīt. Lai es ciešot ļaužu bēdas... Tad es būšot izglābis no posta dzelmēm kādu cēlu, tīru sirdi, un ar viņu sāksoties dzīvē mana laime. Ļaužu ciltīm plaukšot atkal zelta laiki.“ (34.). Radagaisa valsts aiziet bojā, jo viņš laužis Dieva gribu. Bet top iz-

glābts šis nezināmais vīrs un šķīsta meitene Indra. Top izglābts vēl vārdā nesauktais vadonis, kas spējīgs sevi ziedot, un kas ir stiprs un nesamaitāts tikumos. Izglābta top arī tautas dvēsele, kas būtiski vēl nav samaitāta varmācības un izdzīves netikumos. Tiem abiem celt tad jauno valsti ar to, ka viņi aiziet „... milēt, žēlot, kalpot,” dot ļaužu ciltīm savas sirdis (97.). Valsts ir ceļama uz saderības un mīlestības pamatiem, uz tikumības balstiem.

Šīnī tragēdijā Anna Brigadere izteic savu ticības apliecinājumu tautas dvēseles uzvarai, ja tauta seko ne vadātājiem, bet Augstākās varas sūtītam vadonim. Viņa tic vadonības varai, kas vienīgi var celt tautas kultūru un saglabāt tautu mūžīgai augšupkāpšanai, pasargājot to no pastara gala. Še viņas patriotisms ir cerības pilns uz tautas izglābšanu no pastariem, ko nesis tikumos stiprais tautas vīrs.

Dzīlā patriotisma apliecinātāja viņa ir arī drāmā „Karaliene Jāna”. Kas ir šī Jāna, karaļa padzītā neauglīgā karaliene, karaļa galminieku intrigu izraidītā Laikneminē? Literātūrvēsturnieks A. Goba dzīli nojauž, atbildot savā rakstā „Anna Brigadere un Latvija” (Brīvības piem. gada grāmatā, 1934., 116. lp.): „Jāna ir valsts labā doma, valsts latviskā jūta, tautas sirds, kas vēl brīva no pašlabuma tieksmēm. Jāna ir valsts labais ģenijs.” Jānas sirds redz visu un spēj visu (85.). Bez viņas valsts dzīve iet uz leju. Ienaids nieks apdraud zemi un grib pazudināt visu tautu. Bet Jāna trimdā izaudzina krietnus vīrus, kas gatavi ziedot sevi dārgai zemei, kuŗas katrs pīslis glabā tēvu pelnus. Viņa dodas atpakaļ, kad viņa saņem vēsti, ka lielas bēdas ir zemei un tautai. Viņa drošina karali, aizmirstot tos ļaunumus, ko viņš tai darijis. Viņa grib salauzt neticības dzelzķērus, kas auguši gadiem ap karali Margoti. Līdz ar Jānu dzimtenē atgriežas „tie, kas kaunā, trimdā, nievā izauklēja augstas dodas, izaudzēja cēlas sirdis.” (107.). Pēdīgi Jāna pati

sevi ziedo, lai atdotu ticību uz tautu tiem, kas nespēj to vēl paši atgūt. Viņa mirst un glābj savu tautu.

Anna Brigadere māca pieķeršanos ar visu sirdi zemei un tautai, prasa ziedot savas domas un jūtas tēvzemes labklājības labā un svēti to, kas mirst par savu tautu. Jāna nedeva karalim miesīgus bērnus, bet izaudzināja, kā māte to vien spēj, viņam uzticīgus un drosmīgus tautas bērnus, kas nebaidās doties cīņā tautas un valsts labā. Latviešu sievietes, mātes uzdevums ir izaudzināt šādus vīrus un dēlus, sievas un meitas. Jāna šini ziņā ir viņām ideālais paraugs.

Kas tad nu ir patriotisms Annas Brigaderes izpratnē? Patriotisms ir tāda cilvēka tikumiska attiecība pret tautu, kad ar visu savu sirdi tas pieder tautai, kad vēlas viņš tikai tēvzemes labumu, un tautas labā nes dārgākos sirds ziedus. Interesanti vēl izsekot dažādām tautiešu attiecībām pret tautu, kādas tās viņa parāda „Kvēlošā lokā” — viņas patriotiskākā darbā, kuŗu viņa rakstījusi ar savām sirds asinīm kvēlā tēvzemes mīlestībā, mīlestībā uz to, kas bijis un būs. Sašas attiecību pret zemi un tautu raksturo vārdi: „Zeme mums ir izmīlēta brūte. Un tāda pat izmīlēta brūte būs arī tā sauktā tauta.” Uz to Ārvis atbild: „Tauta ir tomēr kas liels un dziļš” (27.). Lielinieku aģitātoram tauta, patriotisms ir izkārtņes, aiz kuŗām rikojas veikālnieciski Jūdasi, tautas avju kūti slepeni vilnas cirpēji. Patstāvīga Latvija tam ir ziēpju burbulis bērnu spēlei. Kurzeme caura zeķe, kuŗas dēļ nav vērts tērēt vārdu (30., 206.). Tādam pašam lieliniekam Mālam Latvijas ideja ir tikai ar ko palēpoties un palielīties (201.). Tie visi ir antipatrioti, Annai Brigaderei tāli cilvēki. Tālāk Pentes kundze. Viņa kuŗa sākumā strādā palīdzības darbu kuŗavīru labā. Viņa jūt līdzī latviešu cīņām, bet vai viņa sirdī ir patriote? Daži citējumi dod atbildi. Vispirms pats vecais Pente raksturo sievu, attiecībā uz dēlu audzināšanu: „Un ja es nebūtu kungs savās mājās, tad

viņi tagad buldurētu savu mātes valodu tāpat, kā daža laba patriota bērni, kuņos kauns klausīties.“ (116.). Pentes kundzes dzives gudribu raksturo arī šādi viņas vārdi: „Dari to, kas pašlaik pie nāgiem, un neskatoties ne pa labi, ne pa kreisi. Tad tiek uz priekšu.“ (118.). Tādēļ arī saprotam viņas jautājumu dēlam, kas iestāties nacionālā armijā: „Vai tev nu arī vajadzēja tā steigties ar to iestāšanos tai armijā. Kas tā nu par armiju, ak, tu Kungs! Tie pāra cilvēku. Ko tā saujiņa iespēj?“ (289.). Otram dēlam viņa pat grib liegt iestāties armijā. Bet abiem Pentes dēliem ir ticība Latvijai. (295.). Pentes kundzes patriotisms nav Brigaderes patriotisms. Vai tas ir Pentes kalpones Kristīnes patriotisms? Kristīne pašreizdzīgi veldzē slāpes garām braucējiem bēgļiem. Vācu okupācijas laikā viņa vēlas vācu ķeizara nāvi, jo tad Latvija būs glābta (255.). Viņa priecājas par „mūsu zēniem, kas dodas uz Latviju, gan kā sarkanarmieši. Tie nesišot labākus laikus. Bet kad viņa dzird runas par naidu, asiņu straumēm, viņai pietiek (303.). Kad prūši aiztrenkti, viņa kauc no prieka kā negudra (413.). Un pēdīgi viņas atziņa: „Kur latvieši cīnās par savu tēvu zemi, tur nu esam atkal visi kā viena tēva bērni“ (400.). Kristīne ir lielāka patriote kā Pentes kundze. Tomēr viņas patriotisms nav aktīvs, viņa vēl nav ziedošanās kvēle.

Annas Brigaderes patriotismu iemieso Arvis un Vaida. Viņu patriotisms ir aktivitātes pilns. Alkstot varonības, aktivitātes, negribēdams tikai sapņot un jūsmot, ilgoties un skumt, Arvis iestājas strēlniekos. Ar to sākas viņa kapotāja gaitas, un tās aizved viņu tur, kur vienmēr notiek cīņa par Latviju. Vaida ir aizgrābta, acis viņai mirdz asaras, kad Leja uzsauc „Lai dzīvo Latvijas republika!“ (110.). Viņa dzīvo līdz tautas sāpēm, dziļi izjūt tautas lektēni un cīnās pat ar Dievu savas tēvzemes labā. Viņa vienmēr ir aktīva, sevišķi cīnoties par lielinieku saņemto gū-

stekņu atsvabināšanu. Viņa paredz tautas uzvaru un tādēļ tic Latvijai un seko principam: vajag izturēt un nevis gaudot. Viņa ir varone darbā, darbā par tautu, jo tā zina, ka ārpus tautas nav dzīves. Annas Brigaderes patriotisms ir sirds aktivitātes, cēlu, labu darbu patriotisms. Tas nekad neatrunājas, bet dara. Zīmīgi patriotiskais jauneklis Uga, kas brīvprātīgi iestājas strēlnieku pulkos, saka: „Es nemaz vairs tik jauns neesmu. Iet vēl jaunāki. Un kas tad ies, ja katrs ar kaut ko atrunāsies?“ (VIII, 104.). Tas ir vīrišķības un pašaieliedzības patriotisms.

Šāds tēvzemes milestības gars jāieaudzina arī jaunatnē. Zīmīgi rakstniece apcerējumā: „Kas žēlo mūsu jaunatni?“ (Daugavas gada grāmata, 1930.) saka: „Saules mūžu, saules mūžu Latvijai! Tā mēs dziedam patriotiska iekvērojuma svinīgos brīžos. Bet kas ir šī Latvija? Taču ne mūsu birstalas, druvas, meži, upes vien? Taču arī tauta. Latvju tauta, kuŗai mēs novēlam saules mūžu, tas ir: ziedošu nākotni. Un šīs nākotnes nesēja ir mūsu jaunatne. Arvien un arvien, paaudze pēc paaudzes, kā mūžam dīgstošas lapas pie tautas dzīvības koka. Nākošās paaudzes pienākums ir netikvien sargāt to mantojumu, ko atstājam mēs, bet arī to vairot. Vairoto materiālu labklājību, padarīt kuplāku, varenāku, diženāku mūsu gara dzīvi.“ (127.). Viņa aicina jaunatni aizmirst vakardienu ar savstarpējo apkaŗošanos un naidu, lai priekšā tai stāvētu savstarpēja sacensība, spēku atraisīšana un mērošanās pretim augstiem, saulainiem mērķiem. Un šāds mērķis ir arī tas, lai latviešu tauta būtu un pastāvētu starp tautām. Jaunatnei jācīnās pret gara remdenību, seklumu un trulumu, jācīnās par gara brīvi, gara cēlumu un skaistumu. Jaunatnes uzdevums stāties gara cīņas pulkos. „Tikai tad tā kļūtu īsts kungs savā dzimtajā zemē. Ne nomācot citas nacionālītātes, bet gan tās panākot un pāraugot“ (135.). Tādēļ Annas Brigaderes patriotisms

kopo gara spēkus un raida gara cīņā par latviešu lietām.

Annas Brigaderes patriotisms nav fanātisks, bet ar objektīvu aukstasinību. Pareizi aizrāda Zenta Mauriņa, ka rakstnieces „objektivitāte ļāva tai saredzēt dziļi cilvēcisko arī naidīgo ļaužu rindās“ (Baltais ceļš, 107.). Tas nebūt nenozīmēja, ka ienaidnieks nebūtu ienaidnieks, un pret viņu nebūtu jāiet karā. Brīvības karš rakstniecei ir svēts karš. Viņa apvij tikumiskās slavas vainagu ap brīvības cīnītāju pierēm. Viņa izlūdž karā aizgājējiem Dieva svētību.

Anna Brigadere ir stāvējusi par visu tautu sadarbību un mieru. Viņa sauc Eiropas tautas uz mieru, kas dibinātos savstarpējās brālības pamatos. 1932. g. Ženēvā izdotajā Starptautiskās bērnu palīdzības žurnālā: „Karš un bērni“ viņa starp citu raksta: „Ko palīdz daudzās sanāksmēs laipnām sejām runāt par savstarpējo uzticēšanos un uzticību, ja zem togām glūn asi trīti asmeņi? Prom ar tiem. Ļaujiet atkal brīvi uzelpot mātēm-dzemdētājām, ļaujiet gaišā nākotnes cerībā atplaiksnīties bērnu sejām. Savstarpējo uzticību un uzticēšanos nākotnei karš ir apracis kapā. Noveliet akmeni no šī kapa, cilvēces labdai. Ceļiet augšā jaunu ticību tautu brālīgai sadarbībai, jo tikai šis atziņas izvedīs mūs no tagadējās kara rēgu miglas uz jaunu atdzimšanu.“ Šis citāts apliecina rakstnieces ticību tautu brālībai un sadarbībai. Kas spēj to veicināt? Vai ne kristīgās ticības brālības princips, pret kuru nepamatoti un nemotivēti nostājas Alfrēds Goba apcerējumā „Labā latviete Annas Brigaderes rakstos“ (Daugavas gada grāmata, 1934., 111. lp.). A. Goba Annas Brigaderes patriotisma domas nostāda cīņā pret kristīgo brālības ideju. Mums jāatzīst, ka rakstniece nenostājas nekur savos rakstos pret šo ideju, jo viņa saprot to daudz labāk kā A. Goba. Mēs še pēdējā uzskatus nekritizēsim, jo viņa tendenciāzs

naiids pret kristīgām idejām ir skaidri saredzams, un Annai Brigaderei ar šo naidu nav nekāda sakara.

Kopsavilkumā varam izteikt šādus atzinumus:

Anna Brigadere ir liela patriote, dziļa visas tautas sāpju un ilgu sapratēja un apliecinātāja. Viņa ar visu savu skaidro dvēseles spēku vienmēr ir nostājusies pret visām tām varām, kas ir apdraudējušas latviešu tautas dvēseli, un kas atņēmušas tautai brīvību. Dedzīgus vārdus saukdama atbrīvošanas cīņu laikmetā un praviētodama vadona vadītu vienības laikmetu, viņa paliek par ievērojamu tautas spēku sargātāju un audzinātāju.

Annas Brigaderes izpratnē patriotisms ir tāda cilvēka tikumiskā attiecība pret tautu, kad ar visu sirdi cilvēks pieder tautai, kad tas grib vienīgi tēvzemes labumu, nostādāt to augstāk par personīgo labumu, un tautas labā nes dārgākos sirds ziedus. Šis patriotisms izaug no sevis ziedošanās spējas un gribas. Viņas sludinātais patriotisms ir sirds aktivitātes, labu darbu, vīrišķības un pašizliedzības patriotisms. Tas ir gara spēku kopotājs un raidītājs gara cīņā par latviešu lietām. Šinī patriotismā viņa ieliek šādus aicinājumus: a) ir neētiski noliegt kā savu tautu, tā savu tautību; b) latviešu valsts ēkā ceļama ar cīņām, kuŗu pamatos liek visu sirdi; c) valsts ceļama uz sāderības un mīlestības pamatiem un uz tās tikumības balstiem, kas pasargāti no varmācības un izdzīves trūdiem, lai tauta nepiedzīvotu pastarus; d) katrām jāsarga tautas vienība, jo vienībā un mīlestībā ir tautas spēks; kas sarauj vienības saiti, tas ir tautas atkritējs; kalpot vienotās gribas idejai ir ievērojama ētiska prasība.

Latviešu sievietes, mātes uzdevums ir izaudzināt vīrus un dēlus, sievas un meitas, kas nebaidās doties cīņā par tautas un valsts neatkarību, kam neviens zieds nav par dārgu. Jaunatnes pienākums atraisīt savus spēkus tam mērķim, lai latviešu tauta būtu un

pastāvētu starp tautām, cīnīties par gara brīvi, cēlumu un skaistumu.

Sludinot patriotismu, Anna Brigadere neiekļūst fanātismā. Viņa aicina censties arī pēc visu tautu brālības, kurā dibinātos visu tautu miers. Patriotisms viņas izpratnē ir cēls tikums, kas ceļ vispāri cilvēka dzīves un darbības vērtību, un kas paceļ viņa tikumisko dzīvi mirdzošos augstumos.

Šāda patriotisma novērtējumā varam spriest: Annas Brigaderes patriotismu raksturo atzīstams gribas ideālisms, sirds skaidrība un nesavtības spēks. Ētisku cildenību tam piešķir cilvēka dvēseles uzvara pār patmīlīgām tieksmēm. Tas nesaceļ pret sevi nekādu pretestību no tās ētikas puses, kas pamatojas tanī Dieva prātā un gribā, kas radījusi pasaules tautas un arī latviešu tautu, un tanī piedzimstošo latvieti nostāda pienākuma attiecībās pret savu tautu. Viņas patriotisms nav asiņaini vulgārs, bet gan cilvēcības gara apdvests. Annas Brigaderes vārdi un darbi ir labākie audzinātāji, kas spēj ieaudzināt mūs īstenā patriotismā.

7. Darbs.

Anna Brigadere piešķir darbam lielu tikumisku nozīmi. Darbs viņai ir lielais tikums, kam jābūt rakstītam asinīs.

„Lai lielais darba tikums
Top rakstīts asinīs
Kā nepārkāpjams likums,
Ko vergs tik necienīs.“

(Kalngali, 47.)

Darba tikumu viņai ir mācījusi tēvmāmiņa un tēvs. Anneles tēvmāmiņai no Avotu sliekšņa izzaroja daudzi celiņi, kā stari no savas saknes, bet sevišķi ievērojami bija trīs: pirmais celiņš uz avotu — tas ir

darba celiņš, otrais uz baznīcu — tas ir dievbijības celiņš un trešais uz slieteni — tas ir mājas kārtības kopšanas celiņš (Dievs, d., d., 95.). Tos Annele mācījās pazīt no pašas mazotnes un arī atzīt, ka tēvmāmiņa ir īsta darba rūķe, kuŗa visu dara un nekad nevaid, kuŗas dzīves devīze ir šāda: „Runāšana nekā nepalīdz, darīšana palīdz“ (94.).

Darbu strādāt, to izprast un no tā mantot svētību Annelei māca tēvs, kas strādā ar domām un ar sirdi (Skarbos vējos, 255.), kas par sevi liecina: „Es nesmu nekāds vergs, kuŗu dzen. Tas manis paša prāts, jo man patik tāda raušanās. Avotos viss gāja pa vecam un tas man apnika. Bet te ir vai katru dienu jauns darbs, pie kuŗa tu vari likt savu spēku un padomu“ (Sk. v. 120.). Viņas tēvu raksturo arī vārdi, ko rakstniece likusi iekalt tēva kapa pieminekli: „Darbu, kas darīja tā, kā kalpotu Dievam“. Tā uz darbu skatījās arī pati rakstniece. Kādā uzrunā viņa saka: „Mans tēvs teica: es kalpoju darbam tāpat kā Dievam. Bet es jūs visus šīnī mūsu tautas un valsts pārbaudījuma laikā gribu lūgt — būsim kā viens un kalposim visi Latvijai tāpat, kā mēs kalpojam savam Dievam“ (Zenta Mauriņa, B. ceļš, 53.). Tā ir reliģiska darba uztvere, kuŗa saskan ar kristīgo darba novērtējumu.

„Darbs nav joks, meit“, saka tēvs. „Darbs nav miegs“ (Dievs, d., d., 217.). Sākumā Annelei dzijas tecināšana neizdodas. Vai ratiņš vainīgs? Vai dzija nelietojama? Nē, Annele grib mācīt darbu, kur jābūt ir otrādi. „Lēni, meit, lēni, ļauj, lai darbs tevī māca. Kad tu būsi viņu uzvarējusi, tad tu varēsi viņu mācīt“ — pamāca tēvs. Tad tēvs piesēstas pie ratiņa; ratiņš un dzija tek raiti. „Kāpēc man netek?“ gaužas Annele. „Tāpēc, ka tu gribi darīt sev prieku un nevis darbam“, saka tēvs. „Nem sevi rokā un mācies“ (222.). Bet tas nav viegli. Darbs apnīkst. Diena ir gaŗa, un viņas bēdas vēl gaŗākas. Bet drīz

Annele tomēr mācījās atzīt, „ka darba prašana vēl nekas nava; vajaga to tā izmācīties, ka tas priecīgi un veiksmīgi laižas no rokām. Tad arī nāk ar viņu priecīgas domas“ (226.).

Tādu krietnu atziņu tēvs iemāca Annelei. Darbs darāms ar prieku, ar prieku ne tik daudz sev, kā pašam darbam. Tad darbs veicas, un sirdī nāk priecīgas domas. Jāļauj darbam sevi mācīt, un ne pašam mācīt darbu.

Tēvs iemāca Annelei saprast, ka darbs noteic arī dzīves vietu. Viņai sirdī smeldz dzēlīgas žēlas, ka Līziņai jāpaliek apputējušā, akmeņainā pilsētā. „Kur darbs liek, tur jābūt“ bija sacījis tēvs (D., d., d., 326.). Vai darbs bij tik varens pavēlnieks, ka tam nevarēja pretoties? Annele tad vēl nespēja to izdomāt, bet vēlāk gan to saprata.

Darbs ir Anneles skolotājs, tāpat kā Dievs un daba. Darbs ir viņas topošās dzīves saturs. Dzimšanas diena viņai ir darba diena, kuŗu viņa raksturo jaukā ētiskā novērtējumā: „Un tik jauka, jauka! Tik silta saule bij. Un tāds liels, padarīts darbs. Un nu zvaigznes!“ (Sk. v., 91.). Darbs viņai ir dienišķā maize (D., d., d., 358.).

Tā viņa no tēva mantojusi darba un dabas gudrību, ko tur ir ielikusi pati mūžība. Arī daba māca darbu (Akm. spr. 360.). Tādēļ Anna Brigadere nevarēja citādi, ka rakstīt himnu darbam, un tāda himna skan viņas grāmatā „Dievs, daba, darbs“. Darbs veido, audzina cilvēkā labu, krietnu un izturīgu raksturu (Klusie varoņi, 49.). Darbs sarga cilvēku no ļauniem ceļiem, ļauj skatīt viņam neredzamās pasaules gaismu (sal. Akm. spr., 361.). Tāda ir darba ētiskā nozīme.

Šāds ētisks uzskats par darbu veido vienu otru rakstnieces atziņu un vienu otru literārisku tēlu. No ievērojamām ētiskām atziņām par darbu jāatzīmē šādas: Darba drēbes ir goda drēbes (VII, 237.); cil-

vēks var augt kaut kuņā darbā, kur vien ir labu paraugu (IV, 195.); labāk ir darbs, nekā mantu rakt — pamāca Meža māte Sprīdīti (19.). Arī komēdijas „Sievu kaņi ar Belcebulu“ (IX) noslēgums pamāca, ka pie mantas jātiek ar strādāšanu un ne kā Vanķis to grib ar krogu (326.). Kam veseli locekļi, tam netikumīgi ir ubagot. Ubagot grib sākt Zangus stāstā „Pīpes galviņa“ (I), kad viņam viss ugunsgrēkā ir sadedzis. Viņš nelādzīgi domā, ka ar ubagošanu drīzāk var tikt pie mantas nekā ar krietnu darbu. Tikai sieva palīdz viņam uzvarēt domu par ubagošanu, māca viņam ticēt darbam un Dieva svētību iemantot darbā. Zīmīgi še Anna Brigadere uzsver, ka ticību darbam rada ticība Dievam, ka viņš svētīs un palīdzēs.

Ētiskos simpātiskos vilcienos Anna Brigadere zīmē uzcītīgo darba darītāju Ugu stāstā „Džentlmenis“ (VIII). Par viņu saka: „Tā viņš ieauga savā darbā ar pilnu atbildības sajūtu, kā sava stāvokļa apzinīgs kungs“ (96.). Visu, ko viņš pieskaita pie saviem ikdienas pienākumiem, to viņš izdara ar neatlaidīgu izturību (97.). Tā ir tā pati atbildības sajūta, kas pārņem Anneli, kad viņa nenogana lopus negaisa laikā (D., d., d., 305.), vai kad darbs ir labi veikts (Sk. v., 93.).

Arī pasākā „Maija un Paija“ rakstniece cildina darbu. Paija negrib un neprot strādāt. Varis prot, bet negrib. Maija zina darba svētību: darbs pielej dzīslas ar spēku, sirdi ar prieku, locekļus ar veiksmi, prātu ar gudrību. Sirdsskaidrā Maija upurē sevi, nebaidās elles tumsas, veic visus darbus, lai Vari pārvērstu krietnā darba darītājā. Vara atdzimšana ir atdzimšana darbam. Uz darba dzīves ceļa viņa uzved arī slinko, spītīgo Paiju.

Darba ētisku vērtējumu viņa izteic vēl šādā atziņā, ko vārdos izteic Arveds „Ceļa jūtīs“ (VII): ja darbs nenāk no šķīstām rokām, es neticu viņam, un

ja svētība nenāk no šķīstas sirds, es negribu viņas (125.). Šādā atziņā rakstniece sintezē latvisku un kristīgu ētisku pamatnoskaņojumu. Esi darbīgs, mīli darbu — ir dainu ētikas pamatprasība. Esi sirdsskaids, dari darbu sirdsskaidrībā — ir kristīgās ētikas pamatprasība. Šāda darba un šķīstības sintezē parādās Annas Brigaderes ētikas nozīme; viņa sasaista latviskos uzskatus par darbu ar kristīgās ētikas pamatprasību par sirdsskaidrību.

Sakarā ar darbu minēsim vēl dažus viņas spriedumus par mantu. Cilvēkos ir kāre tikt pie mantas. Šādu kāri Anna Brigadere attēlo komēdijā „Pie latviešu miljonāra“ (IV), rādot, ka katrs velk mantu tikai priekš sevis, un katram ir bailes, ka netiek tā tikai citam. Daudzi cilvēki grib dzīvot ar citu sakrāto mantu, bet dažs labs pie cita krātās mantas paliek par mikstčauli (165.). Tādēļ rakstniece atzīst, ka ir neētiski tiekties pēc cita krātās mantas, jo tā var atnest ļaunumu. Zīmīgu domu viņa izsaka ar Mārtiņa muti „Ceļa jūtis“ (VII): „Nauda man pašam par daudz mīla. Tur līp tik daudz sviedru klāt. Bet meklēšu es viņu rokā, pielips vēl tur lāsti ar. Un sirds man no tā skaidrāka nepaliks“ (69.). Mantu krāt var vienīgi ar darbu. Tas nav nekāds ļaunums; ļauni ir tad, kad mantu meklē. Mantas meklēšanā nav svētības.

Mantas meklēšana pāriet bieži neētiskajā mantrausībā. Tāds mantrausis ir krodzinieks Vaņķis komēdijā „Sievu kari ar Belcebulu“ ((X), kas naudu rauš izmantojot cilvēku muļķību un rakstura vājumu, viltu un izsmieklu. Viņa mantrausībai ir velnišķa daba. Tie, kas cinās par labiem mērķiem, viņam ir morālisti un pēdējie viņam ir „karātavu putni“, „visbēdīgākā ļaužu zorte“ (265., 306.). Viņa mantrausības devīze ir: „lai sapūst godīgums“ (306.). Tādai ideoloģijai Anna Brigadere preti nostāda ētisko prasību, ka pie mantas jātiek ar sūro darbu (326.), un

nostāda uz šī atziņas ceļa arī Vaņķi. Mantas egoisms piemīt arī Pokim un Cintim „Lolītas brīnumputnā“ (X), kas negrib labu darīt, kamēr tēvs nedala mantu un valsti.

Nav ētiski mantai parādīt svētbijību, jo tad manta nostājas Dieva vietā. Tāda svētbijīga noskaņa pret mantu ir Zangum un Ievai stāstā Pipes galviņa (I). „Viņi parādīja savai mantai gandrīz tādu kā svētbijību, it kā katrai lietai būtu sava dvēsele, kas varētu justies apvainota, ja to niecina. Ak jā, visas viņu rūpes, prieki, cerības un baiļošanās jau bij kā augtin saaugušas ar viņa īpašumu“ (167.). Kad šī manta viņiem sadeg, tad Zangus sajūt pārestību, netaisnību. Un tomēr pēc iekšējās cīņas, kurā viņš pat saslejas pret Dievu, viņam mostas lēna atziņa, ka Dievs viņa darbu bija svētījis, „bet diezin, vai mēs par daudz nepieķērāties mantai?“ — „Un nu viņš mūsu sirdis ir no mantas atraisījis.“ (174.). Kad sirds ir brīva no mantas, tad tanī rodas jauni spēki, jauna ticība Dievam un darbam. Šinī ziņā Anna Brigadere atgādina mums Jēzus prasību: nesaistīt sirdi ar mantu. Ja sirds pieder mantai, tad tā vairs nepieder ne Dievam, ne arī tuviniekiem, un tad tai jāsaņem sods. Šādu atziņu viņa ieliek ludziņā „Mazā māja“ (IV), rādot šē kā vīrs un dēls naudas dēļ, ko viņi varētu iegūt pārdodot mazo māju, kas pieder sievai nu mātei, un kas uz to skatās kā uz svētnicu, jo saistās ar viņas meitenes miršanu, baudkāres un mantkāres dzīti iet nežēlīgi pāri sievas un mātes likim. Manta, ja viņai atdota ir sirds, padara dvēseli baudkāru, brutālu un nejūtīgu, kurai pat mātes nāve ir nieks pret iegūstamo mantu (sal. 200.). Bez atlikuma pieķeršanās mantai gremdē cilvēku, izārda viņa un arī otra cilvēka ideālismu, kāds šinī gadījumā bija mātei.

Lugā „Ceļa jūtis“ (VII) Anna Brigadere aplūko jautājumu par netaisnu mantu, aicinot tādu mantu

atdot atpakaļ cilvēcei. Vienīgi tās atdošana atpakaļ atņemtajam vai cilvēcei var izlīdzināt noziedzīgo darījumu (127.).

Pēdīgi jāatzīmē Annas Brigaderes atziņas, kas par augstāko mantu neatzīst to, ko kodes saēd un rūsa maitā. Vērtīgākā par šādu mantu ir skaidra sirds:

„Ko var liela manta dot?
Mantā prieku neatrod,
Rasas piliens šķiet tev jauks,
Ja tev sirds ir dzidris trauks.“

(Sprīdītis, 79.)

Mantā nav arī lielākā bagātība. Lielāka par to ir mīlestība. Manta nedod laimi. Lai pie laimes tiktu, ir jāatteicas no mantas (II, 165.).

8. Ciešanas.

Ciešanām Anna Brigadere piešķir pozitīvu ētisku nozīmi. Tās nav ļaunums, bet labums. To apstiprina Māres ziedošanās un viņas lemtās ciešanas, ar kurām glābj Visvaldi no grēka ceļiem. Ciešanas viņas skatījumā nav tumšas, bet gaišas. Jau Annelei Kristus ciešanu stāstus apstaroja Liedienas saule. Tā ir dzīvības un cerības saule (D., d., d., 261.). Šādu gaišu apstarojumu rakstniece piešķir ciešanām visu mūžu.

Kāda ir ciešanu ētiskā vērtība? Vispirms Anna Brigadere atzīst, ka ciešanas, sāpju nozīmē, ir pamats visam. Tādu atziņu Svešnieks izteic karalim Rada-gaisam traģēdijā „Pastari“. Tani pašā traģēdijā tikumiski cildenā jaunava Indra slavē sāpes, jo „tikai sāpes dara dzīvu, aizstaro līdz dzīves koka sakņu saknēm“ (99.).

Ciešanās cilvēka dvēsele ir patiesa un parādās laba. Tās padara dvēseli tādu, kā kad no avota visi netīrumi būtu notecējuši, un palicis dzidrums vien, kas ir kaut kas no pirmsākuma, un kas pie visiem

ir līdzīgs, pie viena sekls, pie otra neizprotami dziļš (II, 266.). Tādēļ arī patiesības nesēji ir cietēji. Ciešot viņi redz patiesību (I, 91.).

Tanis Dievs uzrunā cilvēku un slēdz ar viņu savu derību. Tā viņš uzrunā māti, kurai nāve atņem dēlu — viņas ziedoni, laimi, zvaigzni, un kurai sāpēs un klusumā jāklaujas pie zemes (III, 24.). Ciešanas, neizsakāmas sāpes, kādas, piem., plosās Andreja dvēselē, stāstā „Vīra māte“, kad viņš stāv pie savas mirstošās sievas, tuvina cilvēku Dieva varai (II, 107.).

Ciešanas, kas dvēselē plosās kā nemiers, skumjas, bezcerība, dod cietējam dziļāku un dzidrāku skatu. Tādēļ dzejniece kādu dzejoļu ciklu, ko viņa veltī „kādai mīļai Kurzemes bēglei“, nobeidz ar šādu gaišu pantu:

„Tad brīnā vērsies tu uz ārpasauli:
Cik zaudējums bij liels, tik liels nu guvums,
Jo rūgtu ciešanu un nāves tuvums
Tev deva skatu, dzidrāku par sauli.“ (V, 18.)

Bēgļu gaitas bija tumšas, smagas. Vai tas bija jaunums? Arī šīm gaitām bija savā svētība, jo tumšu pētot skats top ass: „tas liels var kļūt, kas bija mazs“ (V, 36.). Dzīrnam „Kvēlošā lokā“ viņa liek sacīt: „Tā bēgšana dažā labā ziņā nemaz neesot bijusi par jaunu: cik daudziem palikusi par dzīves augstu skolu, cik dažu labu izmācījusi par cilvēku“ (232.). Ērkšķainie dzīves ceļi audzina darba varoņus (109.).

Tās aizved cilvēku vientulībā un mājā viņam būt klusam sevī. Tā ir vientulības svētība, kas piestājas ciešanām, kuŗas rada nodarītais jaunums. Tādēļ dvēselē klusais Jekabs drāmā „Ausmā“ (VII) saka: „Gribēdami man darīt jaunu, viņi man to lielāko labumu ir darījuši. Es mācījos, cik labi būt vienam“ (256.).

Tās izdzēš, nomazgā naidu (VII, 121.). Tās raisa radītājus spēkus:

„Un tomēr tikai tam, kas ērkšķiem vainagots,
Top radišanas vārds uz bālām lūpām dots.“

(V, 57.)

Jācieš ir cilvēkam un visam, kas elpo sāpēs, lai
taptu jauns brīnums un jauna gaisma (Pastari).

Ciešanās kā dziļsāpju smeldzē, žēlās, nevarībā,
vārgumā, kur gaida pestīšanu, veltās cerībās, vai va-
ras spaidā, briest un aug spēks, kas steidz pāraugt
trūdus, kas vaļā raisa dvēseles un garu un laužas pie-
spiest dievišķīgo varu (V, 53.). Just sāpju aso smel-
dzi ir augsts tikums (Kalngali, 198.), jo sāpju dzirkste
ir kā uguns grauds, kas neļauj mājas vietu ņemt tur,
kur prieks ir īss un lēts, un kas karstām lūgšanām
dzen iet tur, kur ceļš ir stāvs un grūts (Kalngali, 216.).

Tanīs slēpjas dzīvības auglība: „Vai mums
šķēršļi, grūtības, vilšanās un citi spiedieni nebij tik
auglīgi kā jauniem asniem pavasara tvans un val-
gme? ... man jāatzīst, ka tie, kas izlauzušies cauri
visiem tā sauktiem grūtiem apstākļiem, skan tagad
visi dzīvē kā augsti celti zvani, bet tie čunčīnātie, lo-
lotie — nu! Tur par dažu var pārņemt krustu,“ saka
Straumaņa kundze (IV, 194.). „Lielas bēdas ir kā
sēkla, kurai augļi, spēks un drosme,“ saka Jāna (Ka-
raliene Jāna, 102.).

Ar ciešanām, kad asaras jālej, cilvēks sien savā
dzīves vainagā viskrāšņāko ziedu (III, 264.). Tās
ved pie atdzimšanas.

No visa sacītā redzam, ka Anna Brigadere cieša-
nām piešķir lielu ētisku nozīmi. Tādēļ cilvēkam
smaidot ir jāsaņem ciešanas un sāpes, un viņam nav
jābīstas sāpju baismas:

„Zinu jau: dedzināt sirdi
Nākat ar karstām kaitēm ...
Pati aizsiešu brūces
Pelēkām pārļu saitēm,“

un „smaidot iziešu dzīvē“ (III, 68.). To nespēj katra dvēsele. Gatava ciest visas sāpes un nest arī visus priekus spēj tā dvēsele, kas apbalvota ar augstākiem spēkiem (III, 267.). Tikai cilvēka lielā dvēsele ir spējīga ciest, jo ikdienišķais cilvēks mēdz izvairīties ciešanām, cik vien viņam iespējams (II, 228.). Glēvā, zemā dvēsele tik saka: „... es neprotu ciest. Tad es labāk aizeju no dzīves...“ (Klusie varoņi, 26.).

Ciešanas nav mūžīgas. Tās izdara savu darbu un pārstāj. Annas Brigaderes rakstos dzirdama arī tāda skaņa:

„Es cietu ilgi klusi,
Nu sirds man atsalusi“ (V, 205.).

Bet stiprāka ir šī skaņa:

„Es zinu: pēc tumšajām naktīm,
Kad atkal tev saule lēks,
Tu celsies ar vairogu spožu
Un mantojums tavš — būs spēks.“
(III, 210.)

Likteņa roka gan vij ērkšķu vaināgu, pēc ciešanu naktīm aust dažreiz nedienas rīts, bet

„Liec ausi pie zemes un klausies
Kur tālumā zeme trīc:
Nāk saule, nāk baltas dienas,
Nāk tava laime līdz“ (III, 259.).

Tikai: „Vēl īsu brīdi cieties! Viss iet pāri!“ (V, 17.).

Tad nāk piepildījums:

„Atkal jau, kad kā uz rokām
Mani izņesa no mokām
Svētā Gara dzīvā dvaša.“

(Kaļngali, 185.)

Tik liels ir rakstnieces optimisms un tik gaiša viņas ticība dzīvei. Šādā ciešanu izpratnē viņa no-

stājas uz kristīgā uzskata viedokļa. Arī kristīgais cilvēks, kas visu dara atkarīgu no Dieva gribas, ciešanās vienmēr atrod jēgu, svētību un ceļu uz pilnību, un mācās tās pacietīgi panest.

9. Laime.

Pasaulē laimi meklēt iet pamātei nepaklausīgais, laiskais, strīdīgais Sprīdītis. Sākumā viņš iet naudu rakt, bet vēlāk pārvēršas laimes meklētājā (43.), kamēr beigās viņam aust atziņa par laimi: „Un ar to laimi ar ir tā jocīgi! Kur domā būs vislabāki, tur taisni iznāk vissliktāki“ (59.), jo „tā nemaz pasaulē neiet kā domā. Pavisam citādi. No tālienes viss izskatās diez' kā, un kad pieiet klāt — pavisam citādi“ (70.). Še rakstniece izteic domu, ka svešumā laime nav meklējama; jo tur tā nav atrodama. Laime katram ir tuvumā, tikai dažreiz cilvēks to neredz. Tā Mare saka par aizgājēja jaunekļa acīm: „Viņas nav spējīgas to redzēt, kas tuvumā. Viss, kas tālu, viņam izliekas milzīgs un varens un sacensības cienīgs, bet kas tuvu, to viņš neredz... Tur viņš skrej pasaulē meklēt laimi un visu laiku laime viņam soļoja blakus“ (I, 11.). Katram laime soļo blakus; vajaga to tikai redzēt.

Laimi atrod tas, kas to grib redzēt īstā vietā. Kur mīt laime? Anna Brigadere zina, ka laime ir tur, kur viss ir šķīsts un tīrs. Ka šķīstā dvēselē mīt laime, to nomanām Līziņas dvēseles kustībās (stāstā „Nieka dēļ“ — I). Viņai laime ir tur, kur dzimtenes klusie kļajumi, kur viņas istaba meijām pušķota, kur viss mierīgs, šķīsts un tīrs. „Tur ir laime“ (80.). Laime ir pieticībā — atspulgo Alberta tumšās acis stāstā „Lūcija Dunker“ (I, 133.). Kad sirds līdzī savām sāpēm staigā tumšās takas, tad viņa zina, ka laime var būt dziļā. Kad dvēselei saldā jausmā zināms skaistums, kas citiem neredzams un neminams, tad

sirds jūt, ka laime ir tik skaista. Kad dvēseles skats pēta bezgalību, tad sirds manto gudrību, ka laime var bez mēra būt (III, 113.). Vēl tālāk gleznaini saka Anna Brigadere:

„Zelta riets pret mākoņsienu,
Tā, draugs, savu laimi giedu“ (III, 120.).

Laimi rakstniece atrod nevien šķīstībā, bet arī sevis ziedošanā. Laime slēpjas atsacīšanās spēkā. Taisni tad, kad Mare atsakās no saviem dārgumiem, no sava matu spožuma (I, 13.), laimīgs smaids apskaidro viņas seju. Arī tad sirds var būt laimīga, ja viņa ir vientuļa, un viņā mājot tikai karstas ilgas. Kas dzīvību netaupa, kam savas dzīvības nav žēl, tas var baudīt kluso laimi (skat. stāstu „Biedrs“ — I). Laimi nevar dot ne bagātība, ne vara, ne valdīšana pār visām dabas parādībām, ne patmīlība, solipsisms, ne daiļums (stāsts „Bagātais“ — II).

Anna Brigadere noraida uzskatu, ka bagātība būtu laimes devēja. Par kādu mantā bagātu vīru viņa saka: „Bagātais nemaz neskatījās ar tādu prieku un labvēlību uz visām pasaules lietām, kā to mēdz darīt laimīgie“ (I, 160.). Arī baudu bagātībā nav laime. Visvaldīm stāstā „Mare“ (I) augstākais dzīves mērķis ir baudas pilnība. Viņš ir eudaimonists, kas laimi grib atrast baudu bagātībā un tādēļ arī nododas spožām baudām. Anna Brigadere noraida šādu eudaimonismu, rādot, ka par eudaimonistu, kāds ir Visvaldis, reiz nāk tumsa, sāpju mokas. Eudaimonists, kas laimi meklē baudās, top akls, lai pēdīgi, ejot ciešanas ceļu, tiktu pie īstās laimes (35. sek.).

Laimi cilvēkam nedod arī vara pār visām dabas parādībām. Anna Brigadere noraida uzskatu, kas populārs bij savā laikā latviešu intelligences aprindās, ka uzvarēt dabu un valdīt par to esot svarīgākais cilvēka dzīvē, un uzvarētājs ir tas, kam izdodas saprast un pārspēt vielu visās tās parādībās. Rakstniece no-

rāda, ka šē jātdurās tomēr pie atoma, pie kuŗa pats gudrākais cilvēks nevarot pasacīt vietu, no kurienes un no kā tas cēlies. Taisni aiz šī atoma slēpjas bieži cilvēka nemiers (II, 160.).

Laimi nevar dot arī egocentrisms. Tādēļ rakstniece noraida uzskatu, ka katram cilvēkam vajadzētu uzskatīt savu „es“ par visaugstāko pasaulē, ka „citus nospieš cik zemu vien iespējams un pašam tiem pāri pacelties, cik augsti vien iespējams, tā lai esot katra cilvēka lielākā laime un apmierinājums.“ Bet rakstniece jautā: kādēļ ligavainis, kas braucis no savām laulībām, devies degošā namā, lai izglābtu svešu aklu vecenīti, un kas mirstot pie tam apliecina, ka viņš nekad nebijis tik laimīgs, kā tajā acumirkļī, kad tas iznesis vecenīti uz savām rokām (161.).

Laimi nedod arī daiļuma apmierinājums. „Visur nāca ziedonis kā uzvarētājs, no viņa dievišķās dvasas aizkartas arī cilvēku sirdis no jauna ticēja, mīlēja. Tikai bagātajam ziedonis nedeļa meklēto prieku un laimi“ (162.).

Anna Brigadere domā, ka laime ir meklējama istā dzīvē. Ceļš uz isto dzīvi ir garš un grūts, un pirms to uzsāk, ir jānes lieli upurī. Laime uzzied mīlestībā un sirdspriekā; tā atnāk tad, kad mīlestībai ir neskaitāmas gaišas acis, kuŗas kā saules krīt tumšos kaktos, apgaismodami tuvāku ciešanas un vaimanas, kad ar mīlestību atpestī nospieštos, kad tā nes taisnību varmāku nomāktajiem, žāvē asaras no vientuļu vaigiem un māca tiem senaizmirstos smaidus (II, 164. sek.). Laime sāk iemānot cilvēka sirdī, ja viņš dzīvo sava tuvākā labā, ja viņš prot atsacīties un par citu priecāties. Raksturīgi saka Anneles tēvs: „Ja tev prieks par citu būs, cita laime tava kļūs“ (Sk. v., 100.). Šo padomu rakstniece dod arī saviem lasītājiem. Bet redzot citādi notiekam dzīvē, viņa sāpīgi līdz ar Kraukli jautā: „Kas nejūt sirdi laimi, tam jādara arī citi nelaimīgi. Kādēļ tas tā?“ (VIII, 53.).

Kādēļ cilvēki nejūt laimi? Tādēļ, ka viņi no vienas puses paši aizdzen laimi, un no otras puses, viņiem nav drosmes uzņemties ceļu uz laimi. Laimi aizdzen viņu iedomība, uzpūtība, neprāts (I, 61.), dusmas (I, 23.), prātīgā apdomāšanās (III, 60.). Vai arī viņiem trūkst tās drosmes un sirdsskaidrības, kas ir Maijai, un kas nemaldīgi seko atziņai:

„Lai var skatīt laimes vaigu
Jākāpj tumsas trejdeviņas.“

(Kalgali, 125.)

Uz laimes zemi ved vienīgi labā prāta, labo darbu un skaidrās sirds ceļš. To zina Sprīdītis — „pašas laimes lūteklis“ (76.).

Ne godā, bagātībā un slavā ir laime. Cīņa pēc šādas iedomātas laimes cilvēkus dara naidīgus, ļaunus (I, 89.). Šai cīņā piedalīties ir neētiski. Cīņa pēc laimes ir atsacīšanās cīņa. Tādēļ atsakās bagātais (no mantas) stāstā „Bagātais“ un Valdis (no slavas) stāstā „Perpetuum mobile“ (I). Un viņu sirdis apņem kā zemes (bagātajam), tā debess svētlaimība (Valdim).

Vai cilvēkam dzīties pēc laimes? Viņam jādara labi darbi, un jāpatur skaidra sirds. Vai vienīgi svētlaimības nolūkā? Vai Anna Brigadere grib eudaimonistisko dvēseles ceļu? Viņa gan ir rādījusi ceļu uz laimi, bet pēdējo tomēr neuzlūko par pēdējo mērķi. Laimei, kā izjūtai, var būt arī savs sekluks:

„Ko tev laime, ko tev baudas?
Tas tik mirkļa skurbais dzērums,
Ja tev nav kā mirkļa tvērums
Nebeidzamu mūžu jaudas“ (V, 197.).

Laime var arī sāpēt:

„Jo viss, kas laimē piepildīties grib,
Ir jau kā zieds, zem kuŗa asmens zib,

Un kur tu mēmā aizgrābtībā stāvi,
Tu zini jau: kas pilnīgs, gaida nāvi.“

(III, 114.)

Annas Brigaderes ētika nav eudaimonistiska; viņa neuzlūko laimi — baudas un labklājības nozīmē — par augstāko cilvēka ētiskās darbības mērķi. Viņa gan rāda ceļus uz laimi, bet mācot saprast, ka laime ir dvēseles noskaņojums, ko rada atsacišanās, ziedošanās, ka laime nav ne bagātībā, ne varā, tā tuvu stāv kristīgās ētikas domai par to svētlaimību, ko cilvēkam dod savu dziņu uzvara, un viņa cenšanās iet dievvalstības ceļu. Cik tālu askēzes ceļi ir kristīgi, tiktālu arī viņas rādītie ceļi uz laimi ir ar kristīgu raksturu.

10. Pašnāvība.

Rakstniece redz, kā dažreiz gribas nespēks, ciešanu smagums, sāpju jēgas nesaprašana un laimes sekluks noved cilvēku pašnāvībā. Vai pašnāvība ir ētiski atļaujama? Anna Brigadere neattiecinā pašnāvību, jo viņa redz tās cēlonisko sakarību: „Izdzīvota nakts. Alkohola reibonis. Viesos pie apšaubāma drauga. Tad — nāves lēciens no piektā stāva“ (D. g. gr., 1933., 122.). Ko nozīmē pašnāvības? Viņa atbild: „Nespēja sevi savaldīt, noturēties līdzsvarā, nespēja paciest sarūgtinājumu, bezcerību, bēdas, rūpes, vispārī nespēja ciest ir tās ilgstošās ēdes, kas iedragā dvēseles un dzen tās uz atvara malu. Mēs sakām: rakstura vājība, rakstura trūkums. Bet no kurienes nāk šīs nelaimīgās dvēseles? Taču, no sabiedrības, kas tās palaida dzīvē, bez morāliska balsta, bez rakstura, bez līdzsvara“ (turpat, 121.). Pašnāvība viņas vērtējumā ir netikumība, pat „launo domu“ izpausme. Viņa savā novērtējumā pievienojas tautas pašaisargāšanās instinktam, kas pavēlējis klusēt par

pašnāvībā. „Nekopta kopiņa aiz kapsētas mūra bez zvana, bez aizlūguma. Lai grimst aizmirstībā! Lai nekārdina citus“ (turpat, 122.). Pašnāvnieks ir „bēdīgi slavens varonis“, netikumīgs cilvēks.

Anna Brigadere māca pacietības un panesības tikumu, pati dedzīgi apliecinot: „Pazīstu sūros darba meklēšanas ceļus, nedēļām, mēnešiem un mēnešiem; pazīstu izmisu, kad skatās melnā dzelmē un domā: cik labi būtu tur gulēt; pazīstu dziļas sirdsbēdas, kad kā uz naža asmens turas starp diviem bezdibieniem, zinu laikus, kad kā kādu atburšanas formulu pret jaunu apsēstību atkārtu arvien no jauna kaut kur lasītu, cerību iedvesmotājus vārdus. Tādi — starp citiem man bij: Cieties, cieties un pacieties, vēl mirkli, vēl stundu, tad labāki ies, tavs namiņš saulītē gozēsies! Kas tad nu ir tādi vārdi! Mazs, balts stariņš pret melnu tumsu. Tīmekļa pavediens, bet izrauj no pekles, — mēnesstīdziņa, bet nes pāri bezdibenam“ (turpat, 123.).

Šādas domas par pašnāvību rakstniece izteic arī savos literāriskos darbos. Kad Ieviņa lielā izmisumā domā par pašnāvību, viņas garīgais stiprinātājs Vārsena tēvs saka: „Viena taka ved uz nāvi. Un tikai vārguļi viņu iet brīvprātīgi, jo uz dzīvi atpakaļ ved tūkstots ceļu“ (IX, 119.). Pašnāvības ceļš atliek tikai vārguļiem — dvēselēs neskaidriem, netikumīgajiem. Ieviņa ir tikumiski stipra, un tādēļ viņa aiziet dzīvības ceļu, kā māte sildīt nelaimīgos, bet viņas māte hetēra Hela aiziet nāves ceļu. Dvēselē neskaidrajam, ja neseko atdzimšana, ir jāmirst. Bet dvēselei vajaga būt stiprai, panest visu un pa tūkstots ceļiem ieiet dzīvē.

Dažreiz dvēseles ceļi ir sarežģīti. Alberts stāstā „Lūcija Dunker“ (I) domā, ka tas, kas zaudējis pašcieņu, nevar vairs dzīvot. Lūcijas melīgā izturēšanās viņu ievēd pašnāvībā. Rakstniece domādama jautā: „Kāpēc viņš to nevarēja pārciest, ko simtu

tūkstoši tik viegli panes? Kādiem likumiem paklausīja viņa dvēsele“ (159.). Šo dvēseles sarežģījumu dēļ, kas neļaujas vairs viengabalainam atrisinājumam, sev galu lemj arī Ilga. Kādēļ viņai tas bija jādara? Vai nebija nekādas citas izejas? Ilga, kā rakstniece pati atzīst, bija nestipra, vēl trausla (D. g. gr., 1925., 123.). Viņai vajadzēja meklēt ceļu atpakaļ uz dzīvi un nespēja. Tādēļ rakstniece, sekodama savai ētiskai izjūtai, rada citu sievietes tipu — Ieviņu, kas atrod izeju no pašnāvības. Pareizi uztverot šo problēmu, saka Jēgere-Freimane runājot par Ilgu: „Bet ja jaunā sieviete grib nākotni iegūt, ja viņa grib dzīvi līdzī veidot un pārveidot, tad viņai ir jāmeklē cits ceļš“ (Latviešu lit. vēsture, IV, 270.). Tā arī rakstniece vēlāk ir domājusi. Ieviņa iet šo ceļu. Un visām sievietēm būtu jāiet dzīvības ceļš, jāpārvar vislielākais izmisums, sāpes un nelaime. Tāda ir Brigaderes ētiskā pamatdoma, ko viņa ar lielu spēku sludina savos pēdējos darbos. Raksturīga ir viņas pieeja Raudupietes dzīves problēmai. Tai vietā, kur Blau manis līdzīgā gadījumā ļauj viņai aiziet bojā, Brigadere atrod iespēju, kas Raudupietei ļauj pārvarēt izmisumu, atdzimt un sākt jaunu dzīvi. Anna Brigadere nespēj iet viņai līdzī pašnāvībā. Viņa atsauc to atpakaļ, lai tā varētu izpirkt savu noziegumu un atgrieztos no saviem grēkiem. Viņa atdzimšanas ceļu atzīst labāku par bojā ejas ceļu. Šo atziņu sevišķi pasvīturo viņas atbilde Līgotņa Jēkaba recenzijai, kurā recenzents pārmet rakstniecei drāmas nedabīgās beigas (Dzimtenes Vēstnesis, 1914., 78. num.). Viņa atbildē uzsvē, ka traģiskās nāves vietā ir iespējama traģiska dzīve, un ka nedrīkstot aizmirst, ka „lielu un stipru cilvēku likteni ir pa lielākaļ daļai izveidojušies no liela dvēseles lūzuma.“ Cik nopietni rakstniece ir ņēmusi Raudupietes jautājumu, liecina šī viņas atbilde, kurā uzlūkojama par atklātu protestu pret kritiķi, kas prasa Raudupietes pašas gribēto nāvi.

11. Atdzimšana.

Ļaunā un netīrā vietu cilvēka dvēselē jāieņem atkal labajam un tīrajam. Cilvēka pienākums ir salauzt to spēku, kas ietekmē viņa neētisko rīcību, un uzņemt to spēku, kas viņu paceļ tikumiskā krietnuma un skaidrības augstumos.

Tādai atdzimšanai mostas Lejmaļa dvēsele stāstā „Nieka dēļ“ (I), kad tā ielūkojas Līziņas dvēseles šķīstībā, kuŗa ar savu tikumisko stiprumu grib glābt Lejmaļa nešķīsto dvēseli, un kuŗa māca viņam saprast, ka tikai tad griba ir laba, ja dvēsele ir šķīsta. Netikļa Lejmaļa dvēselē plosās žēlums, sāpes, dusmas, ka viņa kārdinājums nav uzvarējis Līziņu, bet „pāri tam visam iedegas dzidra liesma — ilgas pēc šķīstas, tīras meitenes dvēseles, kas tam varbūt uz mūžu zuduse“ (80.). Lejmaļa dvēsele ir atmodusies, bet tai vēl jādeg ciešanu ugunīs, lai tiktu šķīsta.

Pilnīga atdzimšana nāk ar dvēseles lūzumu. „Kā kādai čaulai pārlūstot, cietais vīrs juta, ka visa viņa būtne ar tādu nevarīgu mīlumu tiecās pretī pēkšņi izaugušam atmiņu tēlam, tāds neparasts un neatturams siltums kausēja sacietējušo ledu, laužās uz āru elsoņiem nopūtās, saraustītos vārdos, kas varbūt gribēja sacīt: „Māt, māt, piedod man savam vaininiekam, kā es piedodu tev, savai vaininiecei.“ Šāds lūzums notiek dēla dvēselē, kad nomirst māte, ar kuŗu viņš bija dzīvojis nesaticībā (Kl. v., 56.). Mātes nāve pamodina dēla dvēselē atdzimšanas nožēlas. Tāpat arī Idli tēvu spiež atdzimt no ļaunā alkohola posta tas brīdis, kad viņš baigi pārdzīvo domu, ka Idli iekritusi nogruvumā un, tur nolaidies, viņu tomēr neatrod (Kl. v., 96.).

Īstenu atdzimšanas ceļu Mare vada Visvaldi. Še Anna Brigadere apliecina uzskatu, ka ciešanas un mīlestība atdzemdina grēcīgo dvēseli jaunai skaidrā-

kai dzīvei. Visvaldis nespētu atdzimt, ja Mare viņu nevestu sevi ziedodama (I, 58.).

Būtībā arī Sprīdīša pasaka ir atdzimšanas pasaka. Sprīdītis ir nepaklausīgs, laisks, jaucējs, izsmējējs, strīdīgs, neizturīgs. Viņa mērķis ir naudu rakt, laimi meklēt. Pasauli izstaigājot, viņš iegūst trīs padomus: labāk strādāt nekā mantu rakt, mācēt izturēt un klusu ciest (19., 24.). Pēdīgi Sprīdītis nostājas uz pareizā ceļa, kas ved atpakaļ uz dzimteni — laimes zemi. „Svešas zemes izstaigājies, Gudribiņas pielasījies“, saka par Sprīdīti. Kas ir šī gudriba? Šī gudriba ir labu gribēt, labu darīt, izciest ciešanas un mokas otra labā, darīt labu no laba prāta un sirdi skaidru turēt kā dimanta oliņu (24., 31., 39., 71.). Šo atdzimšanas pasaku rakstniece nobeidz pasvītrodama skaidrās sirds vērtību:

„Ja tev krūtīs skaidra sirds,
Ceļa zvaigzne tumsā mirdz,
Laipnis raugās Dieva vaigs,
Akmens šķiet tev spilvens maigs

Sirdī skaidris apskaties,
Pasaule tev atvērsies:
Cilvēks, puķe, tārpiņš smeļ,
Tiem kā brālis preti ej.“ (79.)

Sprīdītim tuvu stāv Varis ar savu slinkumu (pasakā „Maija un Paija“ — VI), kas atdzimst darbam un priekam.

Visjaunāk ir tad, kad sirds ir auksta un cieta kā akmens. Tāda viņa paliek naidā, un tādai sirdij nepieciešama ir atdzimšana. Kā šāda atdzimšana notiek, to Anna Brigadere rāda mums stāstā „Vīra māte“ (II). Pirmais ceļš atdzimšanā ir labs darbs: vīra māte, kas jauni izturējusies pret savu dēlu un vedekli, paliek par svešā bērna aizsargātāju pret ve-

cāku varmācību. Otrais ceļš atdzimšanā ir grēku izsūdzēšanas lūgšanā Dievam. Pa šiem diviem ceļiem ejot, vīra māte atdzimst; ar savu dvēseles atdzimšanu izpērkot savu vainu un salīdzinoties ar dēlu, kam tad „uz laimes gruvešiem uzzied magonīte“ (119.). — Arī mīlestība atdzemdina, piem., stāstā „Vernītis un pātdziņa“ (Kl. v.), lugā „Princese Gundega un karalis Brusubārda“ (VI).

Atdzimšanas domu Anna Brigadere pauž arī pasākā „Maija un Paija“ (VI). Maija, kas sevi ziedo bez atlikuma un nebaidās nekādu briesmu, izlūdz atdzimšanu slinkajam Varim. Varis atdzimst darbam. Viņa nepiemin to, kas bijis. Ļauno viņa vērš par labu (223.). Maija ir žēlotāja, un tādēļ viņa spējīga lūgt Laimu par nekrietno, ļauno Paiju:

„Vai lai tevi nejūt viņa?
Vai lai viņa dusmu plūdā
Mūžam nogrimst ēnu zūdā,
Viena, atmestā un liekā?
Cel to saulē, cel to priekā!
Dod tai kājām kalpot liksmi,
Dod tai rokām darba tiksmi,
Dod tai acīm tavu kvēlu,
Dod tai sirdij tavu žēlu!“ (227.)

Šinī lūgšanā izteicas Maijas cildenā ētiskā noskaņa un viņas cildenais mērķis pārvērst Paijas sirdi. Kā Paijai atdzimst? To atbild Laima:

„Manas meitas, ņemat viņu,
Ērkšķu ceļu vedat viņu,
Bēdu mūros, bēdu sienās!
Lai gūst trejdeviņās dienās
Jaunu vaigu, jaunu sirdi.“ (228.)

Šo ētisko domu, ka atdzimšanas ceļš ir ērkšķains, rakstniece izteic arī citās vietās, kā piem., stāstā „Māre“.

Cilvēkam jāatdzimst. Tāda ir Annas Brigaderes tikumiskā prasība. Bet kādam tikumiskā ziņā cilvēkam vajadzētu būt? Tikumiskā cilvēka ideālu rakstniece zināmā mērā raksturo Alņa nodomos, apņemšanā un rīcībā (pasakā „Lolitas brīnumputns“, X). Alņa brāļus Poķi un Cinti raksturo mantas kāriība, augstprātība, varmācība, lielība (15., 23., 36.). Viņu princips ir zagst vai ņemt ar varu brīnumputnu. Pret brāli Alni viņi ir viltīgi, stridīgi, arī bailīgi (44., 55., 57., 61.). Alnis ir viņu pretstats. Viņam riebja kroga prieki; viņš nav uz ļaunu (27., 31.). Alnis grib visur palīdzēt brāļiem. Viņš seko savas skaidrās sirds balsij un nebaidās sekot sirds rādītam ceļam, kur ērkšķi sit acīs, duļ rokās un kājās, kur zvēri rēc un čūskas šņāc. Viņš saka:

„Sirds man teic, un sirdij ticu:
Aiz tiem vārtiem ir Lolita“ (49., 50.).

Alnis ir žēlotājs un palīdzētājs. Viņš ir nesavtīgs; tādēļ viņš atdod savas balvas un izglābj badā un slāpēs mirstošos. Ar savu sirds skaidrību viņš citiem nes laimi, prieku un liksmi, un ļaunajiem brāļiem parāda labo darba ceļu. Viņa tuvākmīlestība aklajam ķēniņam nes gaismu, noskumušajiem ļaudīm prieku un pats sev ar Lolitu — laimi. Skaidrā un labā sirds, nesavtīgs un miermīlīgs prāts iegūst noslēpumaino Lolitas brīnumputnu,

„Kur dziesma aklus dziedē,
Naidu slāpē, sāpes kliecē (56.).

Tādam vajadzētu būt tikumiskam cilvēkam. Tādu tikumisku dzīves mērķi viņa uzdod cilvēkam, un uz to viņa katru aicina atdzimst, kuŗa dzīve tāda vēl nebūtu.

Šāda prasība pēc cilvēku atdzimšanas ir gluži ētiska prasība. Šāda atdzimšana satur atsvabināšanos no ļauniem darbiem, nolūkiem un rīcības. Tā

ir atdzimšana labiem darbiem un šķīstai dzīvei. Tā izaug no cilvēka paša apņemšanās pēc tam, kad viņš ir mācījies saprast dzīves īstenību, sevišķi tās ļauno pusi, un kad sirdsapziņa (sirds) ir pamācījusi viņu tā darīt un dzīvot. Nenoliedzami, ka šāda atdzimšana ir ētiskā ziņā vērtīga. Tomēr tai trūkst tādu dziļumu un tādu seku, kādas parādās tanī atdzimšanas procesā, ko nerada pats cilvēks, bet ko izsauc dvēselē Dieva gara darbība, un kuŗu labi pazīstam no tādu atdzimušo cilvēku jaunās dzīves pašapliecībām. Annas Brigaderes cilvēks iet pašatdzimšanas ceļu; turpreti kristīgā ētika par īsteno atdzimšanu atzīst cilvēka atdzemdināšanu, ko rada Dieva gara iedarbība. Atdzemdināšana, kā to pierāda reliģijas psiholoģija, ir dziļāka un iesaistīgāka par atdzimšanu. Sirsnīgā un krietnā Annas Brigaderes domu pasaules pētniece Zenta Mauriņa mūsu rakstnieces mākslu apzīmē par Vasarsvētku mākslu (B. c., 25.). Šis apzīmējums no vienas puses ir ļoti raksturīgs, īpats, bet no otras puses neprēcīzs. Vasarsvētku māksla, ja pareizi saprotam Vasarsvētku nozīmi, tēlo to atdzimšanu, ko cilvēku dvēselēs atraisa Dieva gara darbība. Vasarsvētku atdzimšana ir atgriešanās no grēkiem un Dieva dāvanu saņemšana. Tā ir atdzimšana caur Dieva garu un kā tāda ir pilnīgi reliģiska parādība. Vasarsvētku atdzimšana ir cilvēka atdzemdināšana caur Dieva garu. Annas Brigaderes rādītā atdzimšana ir atdzimšana caur paša cilvēka spēkiem, un tādēļ būtiski nelīdzinās Vasarsvētku atdzimšanai.

12. Laulība.

Mūsu uzdevums šē nav aplūkot vispāri sievietes problēmu Annas Brigaderes rakstos. Viņas sievietes ideālu, rakstu vēsturiskā secībā, kodolīgi un pareizi izpētī un konstatē Paula Jēgere-Freimane (Latviešu literatūras vēsture, IV). Mēs skarsim sievietes pro-

blēmu tikai tikdaudz, cik tas būs nepieciešami Annas Brigaderes laulības ētikas aplūkojumam.

Atzīmēsim ievadam tomēr trīs viņas atziņas par sievieti.

Pirmkārt, viņa atzīst, ka laulība ir valsts, kurā valda sieviete un kurā tai iespējams veidot vīrieti, resp. vīru, un tādēļ aicina tās:

„Svētās liesmas kurat,
Jūs pasauli rokās turat!“ (III, 269.)

Viņa arī pierāda ar Mares, Vaidas un citiem sieviešu tēliem, ka sieviete to spēj, un šai viņas darbībai ir piešķirama liela ētiska nozīme.

Otrkārt, par sievietes ideālu viņa uzlūko māti. Sievietes tikumiskais uzdevums ir būt mātei. Mātē viņa redz sievietes dzīves papildījumu. Vissmagākais noziegums, ko var izdarīt sieviete, ir nedot bērnu (IX, 79., 111.). Rakstā „Piezīmes pie laulības problēmas“ (Daugavas gada grāmatā, 1925.) Anna Brigadere izšķir divus sieviešu tipus: sievieti baudītāju un sievieti māti. Par pirmo tipu viņa spriež, ka tai viss kalpo savu iekāru apmierināšanai, ka tās mērķis ir iekarot un uzvarēt vīrieti, un savu varu tā izlieto bez žēlastības un ierobežojuma. Vīriešu netikumus, kā dzeršanā, pīpošanā, uzdzīvē tā bieži iet līdz pēdējai galējībai. Tā nedomā par nākotni un izvairās no pienākumiem. Tā sev ir pašmērķis. Laulībā tāda baudītāja ienes nesaskaņas. Rakstnieces simpatijas nepieder šādai sievietei — baudītājai. Ļoti pareizs ir Zentas Mauriņas spriedums: „Sievietei — baudītājai un vispār sievišķībai, kas lejup velk, Annas Brigaderes rakstos nav piešķirta liela nozīme un galīga uzvara viņai nepieder nekad,“ un ka „taisni ētiskais spēks ir tas, kas visspilgtāk raksturo tās sievietes, kuras mēs saucam par brigaderiskām...“ (B. c., 115., 119.). Viņas sievietes ētiskais ideāls ir sieviete-māte. Šī sieviete slāpst pēc pilnīgāka cil-

vēka, un tā savā bērņā redz ideālu. Tā slāpst sava mūža rāmjos piepildīt sevi, sasniegt iespējamo pilnību un vest uz iespējamo pilnību arī sava mūža draugu. Tā sacenšas ar vīrieti līdzvērtīgi visās gara disciplinās, ne pārprastā emancipācijā darīt pakal vīrietim, bet sievietības ģenija pilnskanīgā izteiksmē (122. sek.). Tādu Anna Brigadere grib redzēt sievieti. Šinī gribējumā izteicas arī viņas tikumiskais vērtējums: laulībā sieviete ir tikumiska tad, ja viņa cenšas pati kļūt pilnīga un uz pilnību ved arī savu mūža draugu, ja viņa savu attaisnojumu redz bērņā.

Treškārt, viņa atzīst, ka sieviete ir tautas serde, svētākās dzirksts glabātāja. Vislielākais grēks, ja viņa tāda nav, ja viņa top par bendi. Tad tauta ir ievainota pašā serdē (Kv. I. 379.). Rakstniecei tomēr ir neaprobežota ticība sievietes spēkam. „Ja sieviete negribēs; nebūs neviena dzērāja, ja sieviete negribēs, nebūs pat kaķu“ (D. g. gr., 1925., 127.).

Atzīmējot Zentas Mauriņas spriedumu, ka no visiem Annas Brigaderes pozitīvajiem tēliem kopā veidojas šāds latviešu sievišķības ideāls: latvju sievietes kaisles dzelmes un iekšējo trauksmi sedz vēss kļums un ārējs miers, latvju sieviete ir skaidra, skarba, spītīga, stipra un strādīga (B. c., 139.), jāpiezīmē, ka Annas Brigaderes sievišķības ideālā (proti, tanī sievietē, kādu rakstniece ir vēlējusies) nav saskatāma spītīguma īpatība. Tieši Gundegas rakstura pārveidošanās iezīmē šīs īpatības salaušanu. Prēcizāk rakstnieces cildenās sievietes ideālu raksturo P. Ērmanis: tā ir lepna, tikumiski stingra, upurēties gatava, aktīvi droša, nekādas cīņas nebēgoša, maīga un saprotoša sieviete; gars viņai apvalda juteklisko; vīrieti viņa meklē cildenu, vīrišķi stingru, ētiski tīru raksturu (op. cit., 211.). Novērtējumā varam teikt, ka šīs sievietes īpatības ir viņas ētiskās īpašības. Annas Brigaderes sievietes ideāls ir pilnā mērā ētisks.

Paturot prātā šīs trīs atziņas, piegriežamies lau-

libas problēmai. Dažas rakstnieces piezīmes pie laulības problēmas ir iespēstas 1925. gada Daugavas gada grāmatā (120.). Tanīs viņa izteic domu, ka laulības ir miesas un gara apvienojums. Laulībā ir jābūt izteiktiem abiem faktoriem, kā miesai, tā garam; sevišķi viņa pasvītro pēdējo faktoru, kas bieži trūkstot daudzās laulībās. Turpat viņa vēl uzsver laulībā miesas-dvēseles-gara apvienojumu. „Kur laulība dibināta uz tādu miesas-dvēseles-gara, šis cilvēka trīsvienības apvienojumu, tur tā staros brīnīškā mirdzumā un tādā laimē, kādu nepazīst nekāds miesas vien reibonis un nekāda kaisles aizrautība“ (124.). Laulības pamatos, pēc senču dzīves parauga, viņa liek pienākumu un upuri, mīlestību un kopēju darbu bērnu apzinīgā audzināšanā un savu personību apzinīgā attīstīšanā uz pilnību. Pie tam mīlestību viņa šķir no mīlas, ar pēdējo saprotot vairāk kaut ko pārejošu, kaut arī kvelmainu. „Mīlestība ir bez robežu. Mīlestība ir talants — teiksim — kurš piemīt katrai dvēselei, bet katrs talants ir jākopj ilgā, pašai izdzīgā darbā, ja gribam no tā plūkt augļus“ (124.). Laulība nedrīkst būt vienīgi miesas apvienojums. Tai jābūt arī garīgam apvienojumam. Tāda ir Annas Brigaderes ētiskā pamatdoma, no kuŗas izriet pārējās atziņas par laulības dzīvi, kas izteiktas viņas pārējos rakstos. Kādas ir šīs atziņas?

Laulību viņa nosauc par divsēržu vienību, apzīmējot to par „šauriem vārtiem uz mūžību“ (III, 268.). Pašā laulībā mājā kāds svētums, kas šo divsēržu vienību apskaidro un dara stipru. Laulība ir svēta, un tādēļ viņā drīkst ieiet un viņā dzīvot tikai tādi, kas izpildījuši tās priekšnoteikumus. Kur tos neievēro un nepilda, tur nicina laulības svētumu. Tādēļ rakstnieces pozitīvie tēli atgādina laulības svētumu tiem, kas uz laulību skatās kā uz kaut ko tādu, kur cilvēks var rīkoties kā viņš grib, kur viņam nebūtu nekādu pienākumu ne pirms laulības, ne pašā lau-

libā (tā, piem., Arveds laulības svētumu atgādina Zanderam — skatu lugā „Ceļa jūtis“ VII, 111.).

Isteni skaidrai un stiprai kopdzīvei ir nepieciešama mīlestība, kas gatava upurēt dzīvību. Tāda mīlestība pamazām izaug Gundegai (pasakā „Princese Gundega un karalis Brusubārda“ — VI)⁴). Spītīgai, iedomīgai, strīdīgai Gundegai liktenis lemja par vīru netīro, nedaiļo ubagu Māri, kas dod viņai nest balto ubagu tarbu, kas sedz viņu ar melno ubaga segu. Gundega dusmām mācās darbu, novēlēt ēdamā labumu arī svešiem, atnest gausumu. Mārim ciņā ar Žņaudzēju nepieciešams viens malks no avota, kas kluss kā nakts un dzidrs kā saule, kas no Dieva kalnā rakts. Ceļš uz turieni ir briesmu pilns. Pēc iekšējās ciņas Gundega apņemas iet pēc šī malka, lai stiprinātu Māri. Viņa šinī brīdī uzvar sevi un dod Mārim mīlestības varu, kas stiprāka par Žņaudzēja spēku. Gundega ir ziedojuši sevi, atnesdama avota malku, kas Mārim dod spēku uzvarēt zemes Žņaudzēju un tā atdot zemei ūdeņus. Sniedze jau atgādina: „dod, dod gan tam vainadzīgu“. Vēl Gundega tomēr nav gatava: sirds gan tai rožu dārzs, bet mēle ērkšķu siena. Māris viņu vēl raksturo:

„Tu esi tā kā vidū lauhti zvani,
Un kā no diviem gabaliem tu skani;
Tev dusmas lauku, moka māju pilda,
Tu pati nemiers būsī sev un ķilda,
Līdz divi gabali viens vesels kļūs
Un griba — jūtas, jūtas — griba būs.“

(VI, 83.)

Gundega grib skanēt kā viena gabala, un tomēr viņai riebja Māris, viņa neglītums, viņa darbs ar podiem.

⁴) Plašu vērtīgu apcerējumu par Gundegas atdzimšanu mīlestībā publicējis Jānis Bundulis Daugavā, 1936., 9. num. ar virsrakstu „Rakstura pārtapšana (A. Brigaderes Gundegas piemērā)“.

Arī Rasulīte māca būt viņai visai. Tad Mārim uzbrūk Melnais Burvis un atņem viņam spēku. Lai spēku atgūtu, tad vajaga ēst pašu pirmo kumosu no tā ēdiena, ko nes uz karalisko galdu. Gundega šaubās. Tagad viņa iet meklēt šo kumosu uz Brusubārdas pili, un tur atkal viņai jāpārdzīvo kauns, dusmas, spītība un žēlums. Viņa visu sevī pārvērtē, un visam pāri, kā lūzumiem sakūstot, laužas jaunas stipras jūtas uz āru, kas pārlej visu kā ar brīnišķu gaismu. Zūd tikai kauns, ka zema bijusi, zūd dusmas, ka zaimi jāsajūt, zūd žēlums, ka nav zinājusi dzīves īsto slāpi. Viņai aust jauna atziņa:

„Ak, ka es sevi mānīju un vilu
Un nezināju, ka es milu“ (113).

Viņa pazīst tagad savu mīlestību, kas gatava ziedot dzīvību. Viņa kļūst par viengabalainu skaņu; viņa jūt vienību ar Mari:

„Es nāvi tam no lūpām skūpstu,
Nekas no viņa mani nevar šķirt:

Prieks būtu bijis dzīvot, prieks būs mirt“ (114.). Tā ir mīlestība, kas izaugusi Gundegas sirdī, un kas lielāka vairs nevar būt. Viņa ir gatava, kad Brusubārda viņu aicina:

„Gundega, Gundega, es tevi saucu!
Sapni es tev ar dzīvi jauču,
Sirdsdailē starojošā diena,
Nāc mana istā karaliena!“ (115.).

Brusubārda un Gundega stāv viens pret otru kā vīrieša un sievietes pilnplaukumi, kas ir gatavi svinēt kāzas. Zīmīga ir viņu vīrišķības un sievišķības pašapliecība. Gundega saka par sevi: „Es esmu rūsgana zemes mala, guļu pie sniega, guļu pie sala... es ziedoņa nakts... es esmu verdošs dzīvības trauks, kā avots pie zemes krūtīm pildīts... līdz mani atvērties

sauks.“ Un Māris apliecina: „Ja esi tu rūsgana zemes mala, es vējš, kas ceļ no miega un sala. Ja ziedoņa nakts tu, es ziedoņa rīts, man dimantzīļu vaiņags tavs vīts. Ja esi aizslēgts dzīvības trauks, es mute, kas tevi atvērties sauks“ (68.). Šo motivu par sievišķīgā un vīrišķīgā apvienošanos mīlestības vienībā rakstniece ievij arī „Lolitas brīnumputnā.“

Mīlestībai, kas liekama laulības pamatā, jābūt viengabalainai, tādai, kas aptver visu un dod visu. Tādu pašu domu viņa izteic drāmā „Ilga“ (VII). Šinī drāmā rakstniece pirmo reizi mēģina rādīt sievietes-mātes tipu. Ilga, kā viņa saka, ir tikai par agru atmodusies un neatrod saskaņu ar ilgoto tēlu (Daug. g. gr., 1925., 123.). „Mīlestība nemeklē ne vecuma, ne jaunuma, tikai dvēseli, izredzētu vai — nolādētu dvēseli“, saka Ilga profesora Zendborga sievai (140.). Ilgas mīlestība meklē Zendborga dvēseli, bet neatrod; tā ir saistīta nesaraujamām saitēm. Zendborgs negrib šķirties no savas sievas, kuŗa tam nepieciešama, bet negrib arī Ilgu zaudēt kā nesaņiedzamu ideālu. Ilga meklē tādu mīlestību, kas prāsiu visu viņas būtību bez atlikuma. Zendborgs to nespēj, viņš nespēj sevi ziedot un dot sevi visu Ilgas mīlestībai. Un tādēļ Ilga aiziet. Viņai vajag visu par visu, vai arī neko. Vai viņa atrod to Grantā, robustajā māksliniekā, kas vairāk dzīvo savu iekāru dziņu vadīts, un ko Ilga pati vēlāk raksturo: „skaļu kūlis no sajūtām, no interesantām, varbūt mirdzošām sajūtām — apžilbinoša mozaika — bez dziļas jūtas“ (187.). Ilga par sevi domā: „Es neesmu pēc diviem kausiem reizē tvēruse. Ne savu dvēseli drumslās skaldījusi. Es dodu sevi visu vai nemaz.“ Atdot var tikai veselajam. Grants ir apgrauzts, saēsts, kas spēj svinēt orgijas, lai gan arī viņa dvēsele alkst pēc tīras dvēseles, kāda ir Ilgai. Tādēļ Ilga aiziet arī no viņa un satiek sirdsskaidro Kronu. Palikt kristallskaidrai un tīrai ir Ilgas dzīves prasība. Tādēļ stipra

viņa ir pret Grantu kaislībām. Bet arī viņas mīlestība ir dalīta, kā vidū šķelta starp Kronu un Grantu. Tā nav vairs viengabalaina. Nav viņai ceļa uz laulību — ģimeni. Viņa aiziet pašnāvības ceļu. Še nomanām, cik augsti Brigadere vērtē mīlestības viengabalainību un mīlestību kā laulības pamatu.

Laulībā jādodas ar mīlestības tīrskanību, kurā dvēsele ir nedalīta, kurā visu dod par visu. Tanī var doties tie, kurus kaislības nav uzvarējušas. Tādi, piemēram, ir Arvis un Vaida (Kv. I.). Viņi laulībā ieiet ar viengabalainu mīlestību, kurā nojaužama ir mūžības atblāzma, un kurā dod viņiem nezināmus spēkus citu kaislību uzvarēšanai. Tīrām dvēselēm, sevi ziedot gatavi, viņi sāk jauno dzīves posmu. Laulības dzīvei jāpatur šķīsta nevien dvēsele, bet arī miesa. Raksturīgi saka Ieviņa: „Mana kaistošā sirds man teica, ka jātur šķīsta un svēta nevien dvēsele, bet arī miesa. Jo no dvēseles un miesas pilnīgākās saskaņas tik var celties tā jaunā cilts, priekš kuņas vērts dzīvot un sevi ziedot“ (IX, 80.).

Ne vienmēr mīlestības kvēli var izteikt vārdos. Zelmai stāstā „Nakts brauciens“ (VIII) „iekšā skanīgs svētku prieks, bet uz ārieni vēsums“; „viņai drīzāk mēli nokost nekā teikt vienu no tiem karstajiem vārdiem, kurus tik var sacīt vientulībai“ (41.). Tikai baigā nakts braucienā, kad viņa brauc līdzī vīram, kuņu lielinieki aizved nošaušanai, viņas mīlestība atplaukst vārdos, kas drošina un stiprina, atplaukst ziedā, kurā viņa aizsedz vīra miesas pret šāviņu lodēm.

Īstenā mīlestībā rakstniece redz atblāzmojamies mūžību. Tanī ir kāds nezināms mistisks elements, ko viņa apzīmē par likteņlēmumu. Kā Arvja un Vaidas, tā Alņa un Lolitas mīlestībai liek augt kāda likteņvara. Viņi paši neizvēlas, bet viņus izredz, izvēl. Zīmīgi saka Lolita:

„Nevaru vairs izvēlēties
To ir darijis jau liktens,
Pašai nezinot es devu
Savu gredzenu un putnu“ (X, 85.).

Nezināma roka mij gredzenus un saista.

„Gredzens roku ieliek rokā
Gredzens mūžu ieslēdz lokā.
Gredzens zaigo, gredzens zvīlo,
Gredzens mīlam saista mīlo
Gals un sākums — abi rada
Gredzens vienu otrā vada“ (X, 65.).

Anna Brigadere zina, ka dzīvē cilvēki negrib sekot šim atziņām. Viņi neklausās savās dvēseles svētākās skaņās, bet bieži ļauj sevi vadīt iegribām un tumšiem nolūkiem. „Hetēras mantojumā“ (IX) ap Edvina un Ieviņas precēšanos vijas trīs viedokļi. Edvins grib precēt Ieviņu, lai iegūtu citādā ceļā neiegūstamo sievieti, lai izbaudītu viņas instinktu mežonību. Ieviņa viņam ir baudas priekšmets, ko nevar pirkt par naudu. Viņā Edvins redz tikai miesu un asinis. Tam ir cena (112.). Ieviņa turpreti grib iet pie Edvina, lai kļūtu māte, lai sasniegtu sievietes augstāko piepildījumu (79., 110.). Ieviņas māte Hēla turpreti vēlas šo precību, lai būtu partija, lai būtu stāvoklis. Tur viņas laime (114.). Anna Brigadere šini gadījumā tomēr atzīst, ka neviens no šiem precēšanās motīviem nav ētiski attaisnojams, arī Ieviņas ne, jo ar to saistās iedzimtības problēma. Edvinam un Hēlai trūkst laulības jēgas izpratnes. Ieviņai tā ir, bet „jaunā ciltis, priekš kuŗas vērts dzīvot un sevi ziedot“, var nākt no tīrām miesām, kādas nav Edvinam, un kādas nav bijušas arī Ieviņas mātei — hetērai Hēlai Vinterei.

Anna Brigadere vairākkārt savos darbos tēlo mums sievietes un vīriešus, kas laulībā grib doties un arī dodas aiz motīviem, kas viņas ētiskai apziņai nav

pieņemami. Tāda ir Lūcija Dunker, kas grib precēties ar Albertu tādēļ, ka viņam būs laba nākotne, ka viņš labi pelnīs. „Viņš mani mīl. Viņš izpildīs visas manas vēlēšanās, nesīs mani uz rokām. Un viņš nemaz nav nesmukš...” (I, 127.). Alberts domā šos Lūcijas trūkumus uzvarēt ar kaislību. Tomēr tas nav iespējami. Lūcija ļaujas dēkām, un Alberts izdara pašnāvību. Beigās izskan rakstnieces žēlums par Albertu un ētiskā ziņā nosodošais vērtējums par Lūciju. — Tāda ir Raudupiete, kas bagātības dēļ gājusi pie sava vīra, ko gan viņai darīt ieteikusi māte (IV, 217.). „Dzīve labumā un pilnībā, vai tā nav laime?” jautā Raudupietes māte (218.). Raudupietei tomēr nav še laimes, jo prāti nesader, un dzīve norit nesaskaņā. To nevar atrisināt arī mātes padoms: „Neesi nu tik skarba. Sievai jāpiekāpjas vien ir. Jādzīvo tomēr ir” (219.). Par savu neētisko rīcību viņai jācieš. Mantas nolūki ir arī Klaudīnei, kas savu meitu grib izprecināt Arvedam (Cēļa jūtis — VII, 101.). — Hortenze stāstā „Pēdas” (VIII) grib kļūt Rogas sieva, lai segtu bērnu, kas radies viņai milas sakaros ar grāfu Renē. Viņa ir krāpniece, un Roga to noslicina upē tanī reizē, kad tā mierīgi brauc līdzī viņam uz pilsētu iepirkties kāzu vajadzībām. — Zenta drāmā „Izredzētais” (X) meklē bagātnieku. Aiz mantkāres viņa apprecas ar Ķerstenu, bet tanī pašā laikā grib būt mīļākā arī Justam, kas ārzemēs kļūst pazīstams ar savu vijoles virtuozitāti. Zenta bez kādiem sirdsapziņas pārmetumiem dzīvo ar nemīloto vīru un grib dzīvot dubultu dzīvi. Viņa kļūst laulības pārkāpēja, ar saviem meliem iegruž nāvē savu vīru un arī Justu. Viņas devīze: „Īsta sieviete nerāda, ko viņa jūt. Viņa ir atturīga, ja mīlē, un apsoļoša tur, kur nekā negrib dot” (152.). Zentai nerūp mīlestība, bet droši tilti uz nākotni. Pareizi viņu novērtē Justs: šī šaursirdīgā, patmīlīgā, bez dvēseles sieviete (154.). Anna Brigadere Zentas tēlā labi pa-

rāda, cik ētiski zema, nekrietna savās domās un darbos var būt sieviete, kas baidās no ciešanām un neklausa patiesības balsij. Tā ir kritusi sieviete un laulībai nederīga.

Visus šādus motīvus, aiz kādiem cilvēki bieži dodas laulībā, Anna Brigadere noraida kā neētiskus. Viņas vērtējumā tie ir netikumīgi cilvēki, kas seko šādiem motīviem. Un tādēļ pirms iestāšanās laulībā katram ir jābūt skaidrībā par visu, arī par to, kāds ir īstais precēšanās motīvs. Kad viss ir skaidrībā, tad tikai drīkst izšķirties. Tā dara Kārlis drāmā „Raudupiete“ (IV), kas izšķiras palikt pie Raudupietes tikai tad, kad viss viņam ir skaidrībā, kad viņš zina, kuŗas saites ir stiprākas: ar Raudupieti vai ar Mildu (271.).

Vienu motīvu Anna Brigadere tomēr vēl pieļauj blakus mīlestībai. Tas ir līdzcietības motīvs. Ralfs ludziņā „Aiz līdzcietības“ (IV) šī motīva dēļ apprec Valliju. No līdzcietības šīnī gadījumā izaug mīlestība, ko nespēj izārdīt Līzas ļaunā vara. Kaisle ir dedzināšana, ne sildīšana. Tik mīlestība silda, kaut arī tā izaug no līdzcietības saknes. Tik mīlestība dod pilnīgu saskaņu kā iekšķīgi, tā ārīgi (33.). Arī Antrīnes iekārēm (lugā „Kad sievas spēkojas“) nepieder uzvara par īsteno mīlestību.

Laulības dzīvē svarīga ir bērnu problēma. Anna Brigadere atzīst, ka sievai, ja viņa ir vesela, jākjūst mātei. Viņa nedrīkst no tā izvairīties. Laulības dzīve attaisnojama vienīgi tad, ja tā top par ģimeni. Bērns ir laulības attaisnojums. Vissmagākais noziegums, ko var izdarīt sieviete, ir tas, ka viņa izvairās no bērna, vai pat to nonāvē savās miesās. Tādu ideoloģiju rakstnieces vārdā pauž Ieviņa drāmā „Hētēras mantojums“ (IX), kuŗa pati ir kā sulots koks pavasarī, kas plaukst pretī savam uzdevumam (110. sek.). „Es gribēju būt tikai māte. Tā mīlēt savus bērnus, kā es gribēju visu savu bērību būt mīlama

pate" (79.). Tas Ieviņas ideāls, kuŗu viņa laulībā ar Edvinu grib sasniegt. Bet vai viņa to drikst? Atklājas, ka hetēra Hēla Vintere ir viņas māte, par kuŗu viņa līdz tam nekā nav zinājusi. Vai viņā nav kas iedzimts no mātes, kas varētu pārdzimt tālāk bērņā? Ieviņai grūti šo jautājumu apvienot ar tikumisko atziņu, ja jaunā cītls, priekš kuŗas vērts dzīvot un sevi ziedot, var celties no šķīstas dvēseles un miesas pilnīgākās saskāpas (80.). Viņa atrisina to traģiski: „Sadragāts! Viss sadragāts!” (87.). Viņas sievietības ideāls ir sadragāts. Edvinam gan tas vienalga, jo viņš grib izbaudīt tikai viņas instinktu mežonību. Ieviņa grib būt māte un nedrikst nest līdzī hetēras mantojumu. Viņa atteicas no laulības ar Edvinu vēl aiz tā iemesla, ka pēdīgi viņa saredz Edvinā tikai miesīgu baudītāju, netikli. Un tomēr viņas dvēsele ir kā mātes dvēsele. Zīmīgi saka Vārsens Ieviņai, kad tā pēc visa izsaucas: „Kas tad es esmu!” — „Tā, kas tu gribi būt. Tā, kas tu esi tavas dvēseles dziļumos. Tu esi māte. Vai tu vari beigt liesmot uz augšu, apstarot, sildīt, mīlēt? Un vai pa visām ceļmalām negaida tavas mīlestības?” (119.). Ieviņa aiziet dzīvības ceļu līdzī Vērsenam un top droši vien tāda pati, kāda bija karaliene Jāna.

Annas Brigaderes tikumiskā apziņa vērsas pret tiem spēkiem, kas ārdā ģimeni un laulību. Sevišķi viņa izjūt rūpes par tautas un valsts likteni, vērojot latviešu ģimenes tieksmi pāriet no divbērnu sistēmas uz bezbērnu sistēmu. Viņa atzīst to kā smagu tikumisku pagrimšanu, ja bērņus, kas ir Dieva sūtītī un nāk ar savu svētību, dzen atpakaļ nāves valstībā. Viņa uzsver: „Jāizplata uzskats, ka bērņi nav tikai slogs, nav tikai upuri, kuŗi jānes kādas nākotnes vai valsts labā, kas lielākai tautas daļai pie maz attīstītas nacionālās apziņas vēl gluži vienaldzīgs, bet ka viņi ir tiešs tūlītējs labums. Dzīvi svaigojošs un to tikumiski regulētājs spēks” (D. g., 1925., 127.).

Karalieni Jānu rakstniece tēlo tādu, kas tikumos ir visiem paraugs; viņa cēlākā no sievām, tikai viņai nav bērnu. Un ja arī viņa tautai ir kā sirds, ir kā saule, gudra, laba, zemes māte, tomēr viltīgie karaļa kalpi piespiež karali padzīt Jānu. Jāna pati dziļi sājūt savu bezbērnību, savu nabadzību, jā, pat vainu, jo tas ir Dieva sods, ka tā nespēj lepnī pacelt galvu „un tam pateikt laimes elsā: Jā, jā, Margot, esmu māte“ (26.). Izsūtīto vietā Laikneminē viņa nonāk ar apziņu, ka „valdīt negrib sirds, bet kalpot, visuzemākajam jums māsa gribu būt“; viņas nolūks ar labiem vārdiem salauzt jaunu (48.). Še Jāna māca ļaunajiem cilvēkiem lūgt: „Dievi, tūkstoškārt nu dodat sirdīm labām būt!“ (52.). Un tā neauglīgā Jāna izaudzina daudzas labas sirdis, pārvērš visu Laikneminī jaunā plaukā, izaudzina sev garīgus bērnus. „Tie ir mani bērni, Nāula,“ saka Jāna. Tā ir viņas jaunā tauta. Viņa rada jaunu vienību, sauc atpakaļ no dzimtenes izsūtītos. Viņas auklējumi dodas glābt tēvzemi, kuŗu karaļa kalpi ir ieņēruši lielā postā. Tad lepnī var teikt Jāna:

„Kas es biju? Briežu māte,
Dzinēji ko ietrenc purvā.
Tagad nu uz Abavaju
Aiznesu es ergļu pērkli!“ (90.).

Viņa gan labprātīgi mirst. Bet to viņa dara, lai Margotis varētu uzvarēt sevi un savus padomniekus. Karaliene Jāna savu misiju ir piepildījusi. Viņa, kaut bez miesīgiem bērniem, ir bijusi laba māte savai tēvzemei, viņa izaudzinājusi krietnus tēvzemes atbrīvotājus pēc atziņas, ko viņa teic Sveirim:

„Tici prātam tu, es sirdij,
Prāts ir akls, bet sirds redz visu,
Sirds spēj visu“ (85.).

Jānas bezbērnību attaisno viņas sirds, kas spējusi ar istās mātes mīlestību izaudzināt daudz garīgi stiprus cilvēkus.

Stāstā „Laulības karuselī“ (Kl. var.) Anna Brigadere aizkaļ tautības problēmu laulībā. Viņas at-risinājums ir tāds, ka laulībā nesader dažādas tauti-bas. Felika laulība ar krievieti Lidiiju nav saskanīga. Abiem viņiem piemīt daudz kaislības, bet rases asinis sauc uz pretējām pusēm. Latvietis Feliks kaislīgi mīl Lidiiju, bet nespēj viņā atraisīt visas dziņas, kā to spēj krievu aristokrāts Miķis. Un tādēļ pie šķiršanās zi-mīgi Lidiija saka: „Es biju svešumā. Tagad es aiz-eju mājās.“ Arī Felika māte apliecina, nojauzdama nesaskaņu cēloni: „Katrs no savas pasaules malas jūs bijāt“ (203.). Felikam laba sieva būtu latviete, kas Jāņu vakarā prot vainagus pīt (205.), un nevis šī krie-viete, kam rieba latviešu tauta, latviete — vīra māte, un kuras dvēsele bija piesātināta krieviskām kaislēm.

Stāstā „Vīra māte“ (II) Anna Brigadere pieskaņas vīra mātes problēmai. Asara kundzei bij „savas“ acis. Viņa jau pirms dēla kāzām neiegaumēja, ka arī viņai tik vajadzētu roku pasniegt, un viņas vedeklas Ritas zilās acis tai uzsmaidītu, un vedeklas sirds viņai atvērtos labprātīgā mīlestībā. Visur viņa akli turas pie saviem spriedumiem, viņa nevar aizmirst, ka tā vairs nav rīkotāja dēla mājā, un viņa nespēj panest, ka dēls sievai parāda lielāku uzmanību nekā viņai. Viņa grib savu vienīgo dēlu paturēt savā varā un mī-lestības lokā. Viņa nevar saprast, ka arī cits kas, viņas uzskatiem un paražām pretīgs, varētu būt tik-pat labs un teicams. Viņai nepatīk, ka dēls taisnīgi nostājas sievas pusē. Tā pamazām nobriest traģēdija. Māte aiziet dzīvot citur. Rīta kādu vakaru brauc vi-ņai pakaļ, bet bez panākumiem. Vīra mātes sirds ir auksta un cieta. Tumsā Rita krīt, sadauzās un mirst. Tas viss, kā Asara kundze atzīst pie Ritas liķa, notiek mīlestības dēļ uz vienīgo dēlu (111). Mīļojot dēlu,

viņa nespēja pielaut blakus tam sievu, kas paņēma, kā viņa maldīgi domāja, tās mīlestību. Bet dēls pārmet mātei: „Aiz mīlestības! Tu esot kādu mīlējusi! Ar tavu akmeņa sirdi?“ Un ja arī rakstniece liek Ritai teikt: „Mans lepnums bij lielāks nekā mana mīlestība. Ienaida un rūgtuma jūtām es ļāvu nomākt savu dvēseli, es necinījos viņas pārvarēt“ (109.), tad tomēr vīra mātes rīcība un izturēšanās ir ļauna. Viņai jāiet nožēlas ceļš, un to viņa arī dara.

Komēdijā „Sievu kari ar Belcebulu“ (IX) Anna Bigadere uzsver sievu lomu alkohola apkaļošanā⁵⁾. Še sievas cīnās ar kolektīvu pacietību, izturību un vienprātību pret alkohola ļaunumiem. Viņa prasa, lai sievas būtu tādas, kas negrib nēsāt asaru drēbes, kas grib tikai tādiem vīriem dot mutes, kuņģi nesmird pēc alkohola. Nejēdzība ir ciest piedzēruša glāstus. Un tādēļ viņām negribēt alkohola apreibinātus vīrus, bet viņām jācenšas pašām tos apreibināt ar glītu izskatu, smaidīgu seju, laimīgām acīm un glīti klātu galdu, garzīgu ēdienu. Sievām jāvēlas veseli bērni, lai nevienam ārstam nebūtu jāsaka: tēvs ir bijis dzērājs. Viņu pārliecībai jābūt: „Mēs negribam piederēt pie iznīkstošās dzērāju tautas. Mēs gribam jaunu, ziedošu saulaināku rītdienu“ (287.). Anna Brigadere drosmīgi cīnās pret alkoholu, vēlot atturīgai jaunatnei uzmodinājuma pilnus vārdus, lai būtu

„Daudz možu prātu, skaidru galvu,
Kas patiesības vārdā strādā,“

un kas spētu to liesmu celt spēkā, ko „brīvais gars ir krūtīs kūris“ (Kalngali, 43.). Viņa alkoholu uzlūko par Latvijas nopietnāko iekšējo ienaidnieku un nret to cīņā viņa sauc visus tautas labos spēkus (Latvijas Vēstnesis, 1920., 30. num. un citi).

⁵⁾ Šī komēdija izaugusi no rakstnieces tiešās dzīves pieredzes par alkohola postu pilsētas fabriku rajonos (skat. P. Ermana, op. c., 164).

No visa sacītā redzam, ka Anna Brigadere lielu uzmanību ir piegriežusi laulības dzīves problēmām, kas viņas rakstos atradušas vispusīgu iztīrājumu. Laulība viņai ir svēts iestādijs, un tādēļ tās sarežģījumu atrisināšanai viņa pieiet ar lielu nopietnību. Viņas domas par laulību ētiskā ziņā ir augsti vērtējamās, jo viņa pareizi redz laulības būtisko īstenību, tās būtiskos mērķus un arī līdzekļus to sasniegšanai.

13. Vecāki un bērni.

Pēteris Ērmanis (op. c. 231.) saka, ka Annas Brigaderes rakstos mātes tēls esot vairāk Mater Dolorosa, mazāk Mater Gloriosa. Viņa vairāk līdzī ciešot tai nelaimei, kas mātei ir jānes un mazāk gavilē par mātes prieku. Tiešām, viņas rakstos sastopamies ar daudzām cietējām mātēm un sievietēm; tāda ir Marija („Zem rīta zvaigznes“), kurai vīrs „apliek smagi savu lieso, kaulaino roku ap pleciem; un uz šiem pleciem nav ne pirksta spiediena, kur nebūtu reiz trāpījušās viņa nežēlīgās dūres.“ Tāda ir pilsētas sieviņa, kas dzemdējusi dzērājam 12 bērnus, no kuriem tikai trīs palikuši dzīvi (stāstā „Rītošs skriemelis“), tāda Robu mamma (drāmā „Ausma“), kas cieš par mirstošo dēlu un sociālista Roberta pavesto un atgrūsto meitu Zeltu, tāda Strautmaņa kundze (ludziņā „Mazā māja“), kuras dvēseli samīn mantkārīgais vīrs un dēls, gribot pārdot mazo māju, kas viņai palikusi par svētnīcu. Viņas visas cieš tādēļ, ka viņu vīri, viņu bērnu tēvi vai paši bērni ir rupji, neētiski savā rīcībā, netīri savās jūtās un domās. Vīrietis, kas nav tapis ētiskā personība, kam nav ētisku mērķu, un trūkst pašapziņas, moka sievieti — māti, apēno tās gaišo mirdzumu. Tādām mātēm Anna Brigadere jūt līdzī, jā, pat cieš līdzī, un tēlo tās simpatiskās krāsās. Viņu ciešanām spīd cauri tikumiskās sirds zelts. Vaina nav meklējama viņās, bet ārpus viņām —

vīros un tēvos. Bet vai viņas pašas nav vainīgas, nav neētiskas?

Še mums jāpapildina P. Ērmaņa pareizā doma. Anna Brigadere mātes tēlu vairāk redz nevien kā Mater Dolorosa, bet redz to vairāk vēl kā Mater Vitiosa. Viņa zina, ka māte novēršas no sava uzdevuma un nepiepilda savu būtisko misiju, ka māte bieži ir nelaba, pat ļauna. Mātes uzdevums un viņas būtiskā misija ir liela un cildena. Tā, kas ir īsta māte savos dvēseles dziļumos, ja arī viņai nav bērnu, nevar beigt liesmot uz augšu, nevar beigt apstarot, sildīt, mīlēt. Mātes mīlestība nepieder tikai bērniem. Tad tā būtu ļoti šaura, patmīlīga mīlestība. Tā pieder visiem nelaimīgiem. „Esi saule nelaimīgiem“ — tāda ir Brigaderes tikumiskā prasība mātei (IX, 119. sek.). Māte ir spējīga šo prasību izpildīt, jo „no Betlehemes cisām gaisma list pār mātēm visām“ (Kalngali, 195.). Šinī gaismā mātēm ir spēks izpildīt savu misiju. Tikai bieži viņas šo gaismu nesapem un top ļaunas. Tāda slikta māte ir Kārklene stāstā „Kārklene“ (VIII), kas neuzaudzina krietnu dēlu. Dēls biedrojas ar palaidņiem, viņš pat sit māti, bet viņa aizmirst tā ļaunos darbus. Citi vainīgi, ne pati. Mātes mīlestība šē ir akla, jo tā visu attaisno. Fricis ir „mīlais dēliņš“, kamēr māte sastopas ar viņu kā zagli, kas ielauzies viņas apsargātā dzīvoklī. Tad Kārklenei rodas vainas apziņa, ka viņa bijusi slikta mātes pienākuma izpildītāja, ka viņa, kurai bij no Dieva uzdots dēlu audzināt par krietnu un godīgu cilvēku, krietnāku un godīgāku nekā viņa pati, vēl daudzkārt bija kopusi un audzinājusi nežāles, no kurām brieda nozieguma sulīgie augļi. Tikai tagad viņa nožēlo savus grēkus, bet atgriezti novēloto vairs nevar: dēls jau palicis noziedznieks (178.). — Vīgants stāstā „Svētku balva“ (VIII), kas izaudzis par cildenu cilvēku, kādā brīdī atceras māti, kura palikusi vientuļa, „bet viņam nebij tās žēl; pati kā augs ar vēja saknēm viņa arī dēlam bij

devusi maz“ (192.). — Vai Raudupiete ir māte? Viņa Matisiņu, kas gan ir kropls, bet spēcīgi garīgi attīstīts, no pašas dzimšanas nav saudzējusi (IV, 28.). Viņa atstumj to, nicina, izzobo. Vienu reizi pat saka: „Ā, tur jau atkal nāk mans slogs“ (255.). Un tādēļ viņa vēlas, lai Matisiņš būtu beigts, kas viņai arī stāv ceļā pie Kārļa. Raudupietes sirds pret dēlu ir kā zvērs (271.). Tikai Matisiņa nāve salauž šo cieto sirdi, liek Raudupietei mocīties smagā izmisumā un dvēseles tumsā. Tikai ar atdzimšanu viņa no jauna var kļūt laba māte. Citādi viņa ir nederīga. — Nelaba, ētiski grimusi māte, māte — noziedzniece ir hetēra Hēla drāmā „Hetēras mantojums“ (IX), kas pamet savu bērnu atradeņu mājā un par to neinteresējas (70.). Sāpes skan viņas bērna Ieviņas pašaplicībā: „Es zinu. Kas tā saukta, ar tādu dvēseles spēku saukta un nav atsaukusies, lai tā būtu kur būdama — tā nav vairs starp dzīvajām“ (77.). Māte šē tik dziļi grimusi, ka šķīsta bērna dvēsele nespēj to vairs atzīt par savu māti. „Jūs esat hetēra... jūs neesat mana māte“ (85.). Un tad, kad māte savu bērnu atradusi, viņa nekautrējas aicināt savu bērnu nokāpt no dvēseles šķīstības augstumiem netiklības, uzdzīves bezdibeni. „Izbaudi tu arī tad, kā tas ir“ (118.). Ieviņas sirds viņai vairs nevar piederēt. Hēla grib būt ar Ieviņu. Viņa atplaukst uz brīdi mātes jūtas, uz brīdi nokrīt netiklības sārņi un sāpēs sauc: „Kas var šķirt māti un bērnu? Mēs paliekam kopā uz dzīvību un nāvi!“ (122.). Tomēr dvēseles šķīstums un nešķīstums, tikumiskā tīrība un netīrība šķir mātes un bērna ceļus. Ieviņas aiziešana ir ētiskais spriedums par mātes neizpildīto misiju, jo viņa nav piepildījusi mātes svētāko uzdevumu: aizvest bērnu pie „Dieviņa, t. i. attīstīt viņā nemitīgu alksmi pēc visa cildenā, labā, mūžīgā“ (P. Ērmanis, op. c. 243.). — Mātes bieži nesaprot savus bērnus, neuztver viņu smalkās dvēseles kustības, neatbild uz bērna mīlestības alksmi. Ser-

jožas māte stāstā „Balibulaks“ (VIII) jūt zēnu kā nastu un neprot par to valdīt, jo viņu nemil. Viņš turpreti atplaukst pie Rutas, kas viņu mil. Viņš atsvešinājas vecākiem. Tāpat dēls atsvešinājas savai mātei stāstā „Pureņu ziedi“ (Klus. var.). Māte viņu sit, lamā nežēligiem vārdiem. Viņa zaudē autoritāti, un izaug „divi ērkšķu krūmi, kas nepielaida tuvināšanos“ (48.). - Arī viņš pats neaudzina vairs savu dēlu. „Kulgreni bij īsta atmosfaira, kur izaug „pazu-dušie dēli“ (51.). Tikai pēc mātes nāves rodas nožēla, piedošana, saprašana, šķīstīšanās. — Māte grēko, ja viņa ieņem bērnu dzērumā. Tas smagākais vārds, kas mātei jādzird no bērna mutes: „esot grēks bijis tādu nikuli, kā viņu, laist pasaulē“ (Kl. v., 30.). Visos šinīs gadījumos Anna Brigadere skumst par nekrietno, slikto māti, lai rādītu, kāda tā nedrīkst būt. Viņas prasība: tādai mātei jāatdzimst.

Tāda māte, kas laikā spēj atdzimst, ir Marija stāstā „Patversme“ (II), kas uz kundzes ierosinājumu nodod savu bērnu patversmē, bet mīlestība uz viņu, kas ir stiprāka par kaislibām pret svešu vīrieti, liek viņai bērnu izņemt no patversmes. Sava bērna sapratēja ir Lienas māte stāstā „Zvērests“ (VIII), kas ar savu mīlestību atsauc atpakaļ Lieni no vārguļu ceļa uz dzīvības ceļa (72.). Īsta „latviešu māte“ ir arī Ievas māte skatu lugā „Ceļa jūtis“ (VII).

Svarīgu lomu ģimenē Anna Brigadere piešķir tēvam. No tikumiskā viedokļa tēvam ģimenē viņa piešķir lielāku nozīmi. Tā domāt viņai liek personīgas attiecības ar tēvu. Sarunā ar Zentu Mauriņu, kuŗā tā kādam sarikojumam lūgusi rakstnieci lasīt kaut ko piemērotu Mātes dienai, viņa izsaukusies: „Ak, kādēļ jūs nerikojat tēva dienu? Tad es varētu stundām ilgi stāstīt. Ievediet taču tēva dienu kā papildinājumu Mātes dienai“ (Baltais c., 22.). Atmiņu triboģijā tiešām redzam, ka Annelei tuvāks par māti ir tēvs. „Viņa arvien priecājās būt tēva tuvumā...

Ko arī tēvs teica, viņai patikās dzirdēt. Mīļš, mīļš bija tēvs“ (Sk. v., 20.). „Annele noprata, ka tēvs bij gaišāks, bezrūpīgāks nekā māte un katrs no viņiem vērtēja citādi dzīves parādības“ (Sk., 157.). Viņas sirds ir dalīta starp tēvu un māti, bet liekas, ka tēvam krīt lielākā puse (159.). Kur tēvs, tur ir labi (254.). Annelei tēvs ir tuvs kā audzinātājs, kuŗa metode ir tā, ka „ar bērnu ir jārūnā laba valoda“, viņš to arī parāda, tiekot galā ar neganto Kristapeli (Sk. v., 251.). Tādēļ Anna Brigadere augsti nostāda ģimenē tēva autoritāti. Neētiski rīkojas tā māte, kas bērnam sagrauj tēva autoritāti, kad, piem., dēls „ar māti, nejauši slepus saskatīdamies un sasmaidīdamies bij sapratušies kā vienis prātis un vienas domas biedri“ un no šī acumirkļa tēva iespaids uz dēlu paliek līdzīgs nullei (Klus. v., 113.).

Tēvam jāaudzina krietni dēli, un tādēļ viņš nedrīkst piemirst, „ka papriekš jāstaigā pašam pa labu ceļu, ja grib pa to vadīt citus“ (I, 189.). Neētiski, ja tēvs dod sliktu priekšzīmi. Tā nav vairs ētiska audzināšana, kad Pēteris pamāca dēlu: „Izmet glāzi, ka ne lūpas nesaviebj, būs dienās vīrs“ (I, 201.). Gala iznākumā dēla pārmetums: „Paveda mani no mazotnes, no bērna kājām, paveda... krogā, mājā... dzer tik... Paša tēvs... Esot tēvs...“ (199.). — Tāpat Arveds pārmet Ingam („Ceļa jūtis“), kas ir palīdzējis zagti, kas otru nelaimē grūdis, kas melo, — „kāds labums jūsu dēlam no tāda tēva?“ Ingam tomēr sāp, kad viņš dzird: „Es teicu, ka no tāda tēva kā jūs — dēlam nav nekāda labuma“ (VII, 85.).

Annai Brigaderei rūp jaunatnes audzināšana, kuŗā ievērojama loma pieder vecāku mājai. „Vecāku mājai vispirms vajaga būt tai stiprai klintij, kas dod atbalstu pret iespaidu pārmērību“ (D. g. g., 1930., 129.). Vecāku mājai viņa uzliek par tikumisko pienākumu sargāt bērnus no iespaidu daudzumiem, no

kino, teātru un avižu jauniem ietekmējumiem. Bērnam ir dabīgi jāattīstas. Dzīvē labs pamats ir bērībā uzņemtu krietnu iespaidu dziļums. Tādēļ rakstniece griežas pie vecāku mājas ar tikumisku prasību, ko viņa formulē šādi: „Bērnam — no labākā to labāko. Bērnam — ne kvantitatīvi daudz, bet gan kvalitatīvi“ (turpat, 130.). Sevišķi vecākiem jā rūpējas par bērnu tikumiskās apziņas izkopšanu: „Katram tēvam, katrai mātei to vajadzētu zināt gādāt par to, lai tikumiskās atziņas, kas ikrīstalizējušās caur gaŗiem mūŗiem no tautas pašuzturēŗanās instinkta, apspīdētu kā saule viņu bērnu jaunības dienas“ (turpat, 132.). Ŗe var palīdzēt audzināŗanas darbā arī mūsu tautas dziesmas, kas „ir kā bauslības kodeks“, kas rāda to, kas labs un godīgs, kas ļauns un negodīgs. Vecāku mājas uzdevums ir ieaudzināt un nostiprināt bērna raksturu: labprāt pakalpot citiem un panest grūtumu. „Bērns ļai agri mācās nevis ļautāt, ko es gribu? Ko es dabūŗu? Ko es prasu? Bet: ko es dodu pretī? Pret devumu pretdevums. Citi pakalpo man, man ļakalpo citiem. Kalpoŗana ir visa dzīve, ir cilvēka mūŗs. Darīt citiem kaut kādā ziņā ļabu, iedveŗ spēku un apmierināŗumu, tas ir ceļŗ uz nesavtību, uz nesavtīgu mīlestību“ (D. g. g., 1933., 124.). Šādā pamācībā rakstniece izteic krīstīgās tuvākmīlestības prasību, pēc nesavtīgas kalpoŗanas. Tikai nesavtīgi kalpotāŗi ir derīgi sabiedrībai un tautai. Jaunatni viņa aicina sargāt no diviem ļaunumiem — alkohola lietoŗanas un seksuālās izļaidības.

Par audzināŗanas ideālu Anna Brigadere uzļūko personības izveidoŗanu. Audzināt par personību nozīmē saskaņot miesas un gara spēkus, saskaņot spējas. Katra personība ir mākslas darbs, kas kļūst pilnīgs, ļa tā labā nes upurŗus. Zīmīgi viņa saka: „Vecajai paaudzei pret ļauno ir, tādī pat pienākumi kā

māksliniekam pret savu darbu. Lai tas kļūtu jo pilnīgs, nekad nevar beigt: 1) izlabot savas kļūdas, 2) arvienu tā labā nest jaunus upurus" (D. g. g., 1930., 134.). Kas tad jaunatnes uzdevums? Tai jāstājas gara cīņā pret gara remdenību, seklumu, trulumu, par sava gara brīvību, cēlumu un skaistumu. Šī cīņa neved uz bojā eju, bet uz dzīvību (turpat, 135.). Jaunatnei jāmacās atzīt, ka disciplinēt savas dziņas ir netikvien augstākā kultūra, bet arī varonība. Pie tam spēka avots ir tikai viens. Nevajaga sadrupināt savas dvēseles šķīstāko zeltu un aizmest to kā ikdienas sīknaudu seklās baudās (D. g. g., 1925., 127.).

Annas Brigaderes ētiskā domāšana prasa vecāku un bērnu abpusīgo pienākumu apzināšanu un izpildīšanu un jaunatnes audzināšanu varonīgai, brīvai un labai dzīvei. Še viņas aicinājumos runā tikumiskais ideālisms, kas sakņojas kā latviešu dainu tikumiskās izjūtās un atziņās, tā kritīgajā šķīstības, tuvākmīlestības un atbildības apziņā.

14. Daži vārdi noslēgumam.

Noslēgumā negribam vairs kopsavilkuma veidā atkārtot to, kādas ir Annas Brigaderes ētiskās izjūtas un atziņas, un ko esam sprieduši par viņas ētikas latvisko un kristīgo īpatību. Atsevišķās vietās to esam jau darijuši.

Gribam noslēgumā apliecināt, ka Annas Brigaderes ētikā ir dziļumi, kuros atrodamas krietnas vērtības. Tanī varam konstatēt ievēribas cienīgas domas, svarīgus ētisku problēmu atrisinājumus, dedzīgus aicinājumus un cildenas ētiskās apziņas prasības. Kopraksturojumā varam teikt, ka viņas ētiku iezīmē atziņas par labo gribu un šķīstu dvēseli, visaptverošu mīlestību, patiesību un taisnību, saprašanos un vien-

prātību, darba tikumu, ciešanām un laimi, atdzimšanu un augšanu pretī ideāliem mērķiem. Tā izaug no viņas latviskās (dainu) un kristīgās apziņas. Annas Brigaderes ētika ir sintētiska. Tā nav pilnā mērā ne kristīgā un ne latviskā dainu ētika. Viņas domas apaugļo kristīgs un latvisks gars. Tieši šinī sintezējumā slēpjas Annas Brigaderes ētisko uzskatu vērtība.

Satura rādītājs.

	Lapp.
Ievads	3

I

Reliģiskās atziņas.

1. Sirds svētā kvēle	5
2. Reliģijas būtība	8
3. Ticība	17
4. Dievs	19
5. Dievs un liktenis	30
6. Lūgšana	31
7. Anneles Dieva priekšstatīšana	36
8. Cilvēks, grēks un Kristus	40
9. Nemirstība	52
10. Dažas atziņas	59
11. Dažas kritiskas piezīmes	60

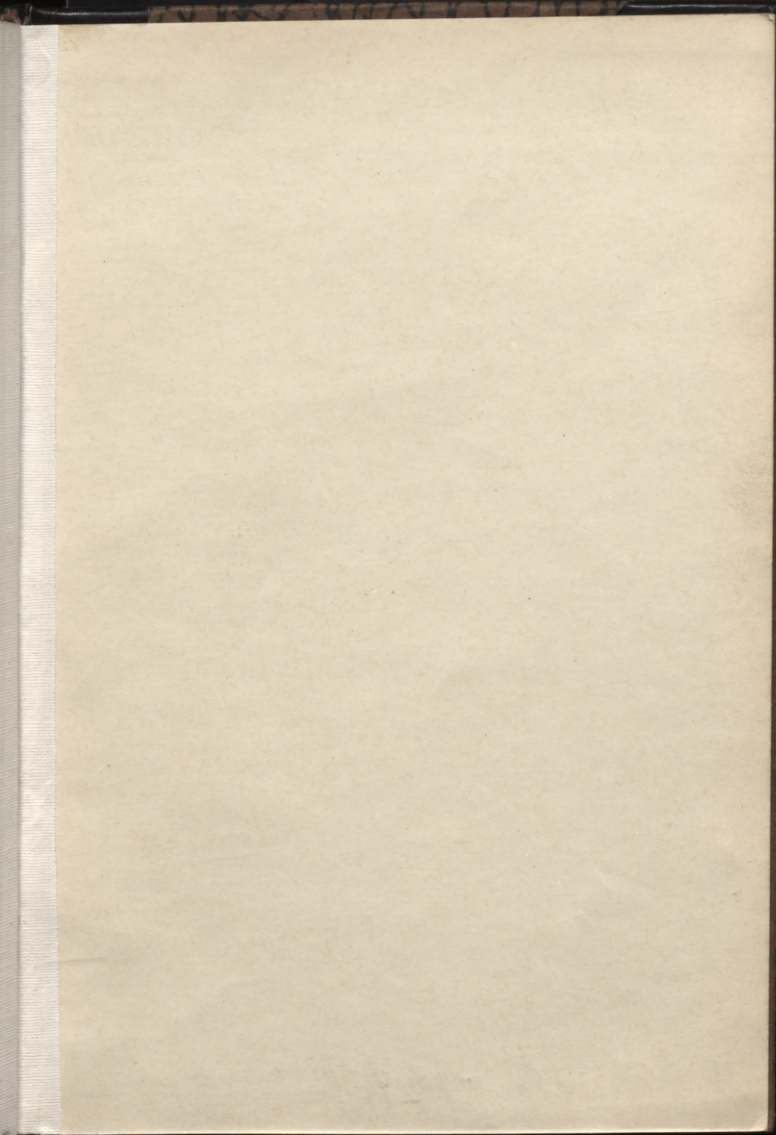
II

Ētiskās atziņas.

1. Sirdsapziņa	64
2. Labā griba un gribas nespēks	72
3. Mīlestība	79
4. Patiesība un taisnība	81
5. Saprašanās un vienprātība	86
6. Varonība un patriotisms	88
7. Darbs	105
8. Ciešanas	111
9. Laime	115
10. Pašnāvība	119
11. Atdzimšana	122
12. Laulība	126
13. Vecāki un bērni	141
14. Daži vārdi noslēgumam	147

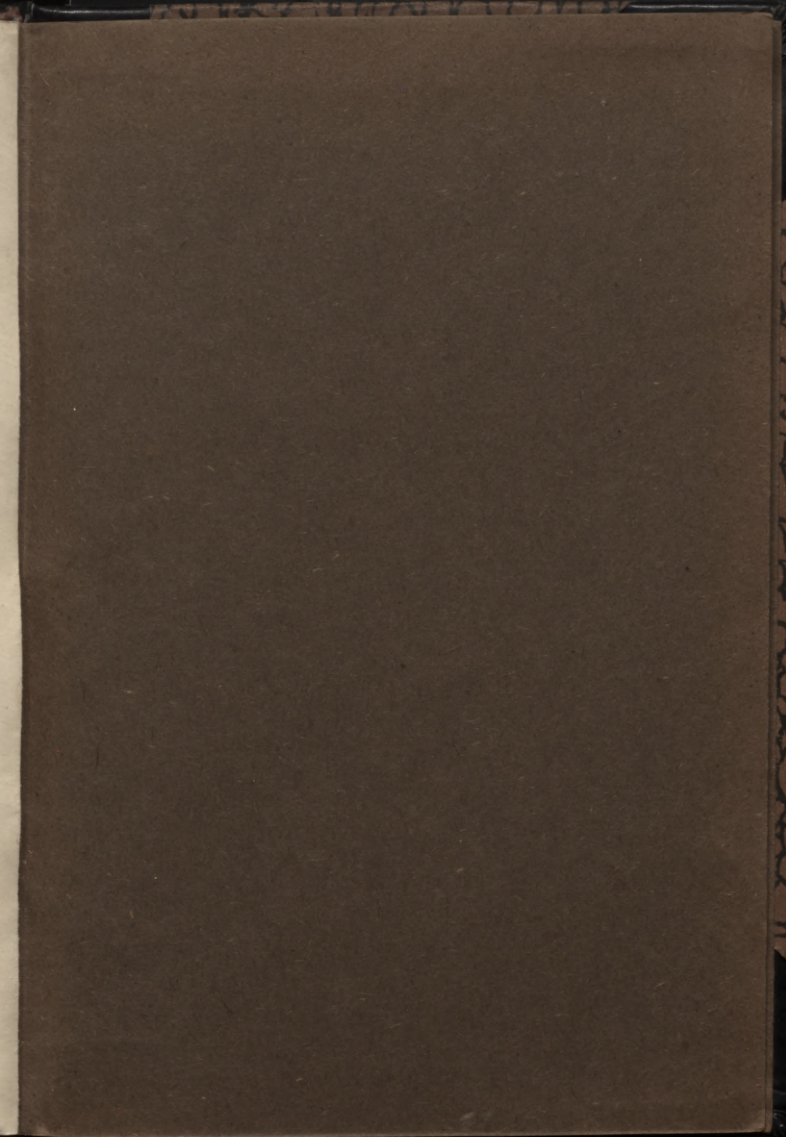
JB 2998

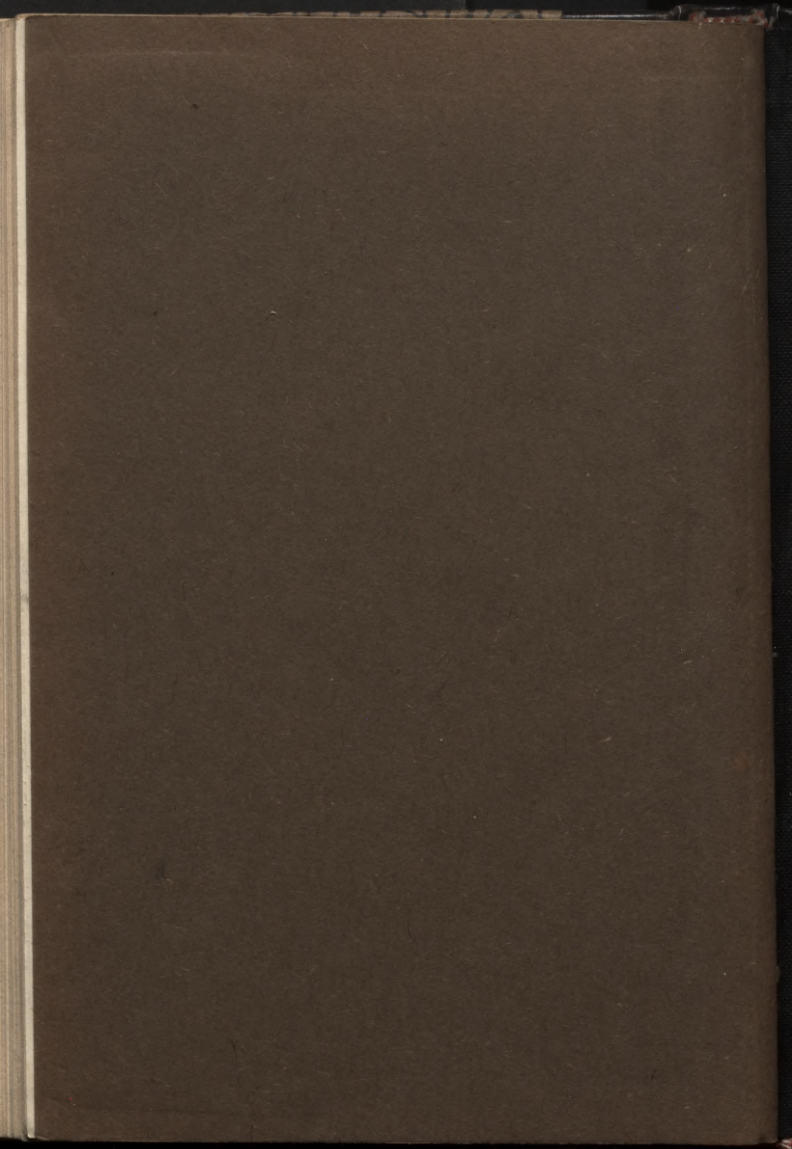

-MAR. 1938

Ln 2998

-MAR. 1938

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0307036294

San. 1.